

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

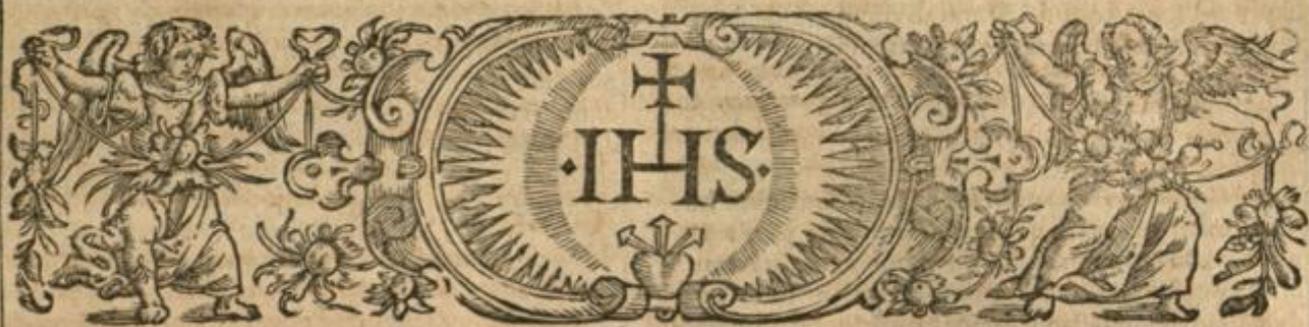
Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvrle, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Tricesimvsprimvs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS
BELVACENSIS,

Tomus Primus.

LIBER TRICESIMVS PRIMVS.

De humana generationis initio.

C A P. I.

Lossa super Genesim. Itaque iam reus ac de paradiso proiectus Adā cognouit uxorem suam. In paradiso quippe virginitas, extra veto nuptiar, fuisset tamen honestum in paradiso coniugium, nisi prius inobedientia meruisset exhibū, quam Deus indulgisset carnale

consortium. propter hoc in lumbis Adæ damnata est morte posteritas tota, quia non est ante peccationem in loco vitæ de massa separata, sed post in exilio generata. Genuit ergo Cayn & Abel, hi de vna matre nati, signa sunt omnium hominum, qui progātur in hanc vitam de radice peccati. *Augustinus de ciuit. Dei lib. 5.* Natus est enim Cayn prior pertinens ad ciuitatem mundi, posterior autem Abel pertinens ad ciuitatem Dei. Siquidem & ita in homine vno experimur, quod dicitur ab Apostolo, quia non primum quod spirituale est, sed quod animale, postea vero spirituale. Nam vnusquisque quia ex damnata propagatione oritur, primo necesse est vt ex Adam sit malus atque carnalis, si autem in Christo renascendo profecerit, postea bonus & spiritualis; sic & in vniuerso genere humano, cum primo ceperunt illæ duæ ciuitates procurritere nascendo & moriendo, prior natus est Cayn ciuis huius sæculi, posterior autē Abel in sæculo peregrinus, & ciuis ciuitatis Dei, gratia prædestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia ciuis iursum. Etenim quantum ad ipsum attinet, ex eadem ortus est massa quæ tota originaliter est damnata, at veto Deus tanquam sapiens figulus ex eadem massa fecit aliud vas in honorem, & aliud in contumeliam. Et prius quidem vas in contumeliam quoniam in homine vno, sicut dictū est, prius est reprobum, vnde necesse est incipiamus, & vbi necesse non est vt remaneamus, posterius est probum, quo proficientes veniamus & quo peruenientes maneamus. Proinde non quidem omnis homo malus erit bonus,

A nemo tamen erit bonus qui non fuerit malus. Sed quauis quisquis citius mutatur in melius, hoc in se facit nominari, quod apprehendit celerius, & posteriore cooperit vocabulum prius.

Rectè itaque scriptum est, quod Cayn tanquam ciuis huius sæculi ciuitatem condiderit, Abel autem tanquam peregrinus non condidit. Superna est enim sanctorum ciuitas, quamuis ciues suos hic pariat in quibus peregrinatur, donec tempus regni eius adueniat, cum videlicet congregatura est omnes in suis corporibus resurgentes, cum eis promissum dabitur regnum, vbi cum principe suo idest Christo sine fine regnabunt. *Auctor.* Rectè quidem ab Abel incepisse dicitur ecclesia, quia si ab Adam incepisset non fuisset continua. Et quia in Cayn seuire cepit in sanctos reproborum malitia, in Abel autem proficere vita sanctorum & patientia. Proinde vita quoque ipsorum longe dispar tuit, Abel namque vir simplex in pastu ouium occupatus, de potioribus gregis munera Deo grata obtulit, persecutionem fratris propter conscientiam Dei patienter sustinuit, non ob aliud scilicet nisi quoniam ipse erat bonus, ille malus. Vnde & primitus in ipso figura & similitudo passionis Christi expressa præcessit, qui peccatum non fecit, & in eodem primo iusto ecclesia participat, quæ in singulis iustis patitur vsque modo, & vsque in finem patietur, dicente Gregorio: *Abel esse renuit, quem Cayn malitia non exerceat.* Cayn vero nequissimus, auaritiæ quoque seruans terram coluit, ac de peioribus Deo fructibus obtulit, ex invidia fratrem occidit, ac de salute postea desperauit. Opes rapinis & violentiâ congregans ad latrocinia suos inuauit, ac simplicitatem vitæ hominē ad inuentionem mensurarum & ponderum permutauit, eamque ad calliditatem & corruptionē perduxit. Terminos terræ primus posuit, ciuitates munuit, studia quoque filiorum eius manifeste indicant, ad quam prædictarum ciuitatum pertineant. Lamech namque primus contra naturam & mores bigamiam introduxit, & sic adulterium commisit, cuius etiam progenies quasdam artes mechanicas & curiositates adinuenit. Huiusmodi enim artes quæ non erant ad salutem, illorum studio & labore erant inueniendæ, qui non erant filij salutis æternæ, quæ tamen filijs lucis vtique sunt necessariæ. Illis ergo talibus laborialis debebatur, his autē fructus seruabatur. Et sic ab Hebræis Ægy-

Cur Abel nō legitur condidisse ciuitate sed Cayn.

Abel figura Christi.

Lamech primus bigamus.

Cur Cayn primo nascitur

prij spoliatur, vt etiam in hac parte merito veris heræis conueniat, quod à Domino dicitur, alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

De natura coitus per quem fit humana generatio.

C A P. II.

A *Vgnl. de ciuitate Dei lib. 22.* Misertam igitur humani generis in qua laudatur iustitia punientis, multis & magnis repleuit bonis eiusdem bonitas, cuncta quæ creauit administratis. Inter quæ primum quidem illam benedictionem quam protulerat ante peccatum dicens, Crescite & multiplicamini & replete terram, nec post peccatum inhibere voluit, sed in stirpe damnata fecunditas donata permansit. Nec illam vim seminum mirabilem, qua efficiuntur & semina corporibus humanis inditam & quodam modo in textam, peccati vitium auferre potuit, quo nobis impacta est etiam necessitas mortis, sed vtrunque pariter currit isto quasi fluuio atque torrente humani generis, malum quod à parente trahitur, & bonum quod à create tribuitur. In originali siquidem malo duo sunt, peccatum & supplicium. In originali autem bono similiter alia duo, propagatio & conformatio. Propagatio in primis mundi operibus benedictione largita est, à quibus die septimo requieuit. Conformatio vero in illo eius opere quod vsq; nunc facit. Ipse nimirum operatione qua vsque nunc operatur facit, vt semina numeros suos explicent, & à quibusdam latentibus & inuisibilibus inuolucris in formas visibiles huius quem aspiciamus decoris euoluant. Efficacem quippe potentiam suam si rebus subtrahat, nec progredi sinitque dimensis moribus peragere tempora poterunt, nec prorsus in eo quod creati sunt aliquatenus permanebunt.

Constantinus in libro de coitu. Volens igitur creator genus hominum sicut & animalium non perire, sed firmiter stabiliri, per coitum illud ac per generationem disposuit renouari. Tria vero sunt in coitu. *Appetitus ex cogitatione phantastica ortus, & spiritus, & humor.* *Appetitus ab hepate, spiritus à corde, humor à cerebro.* Nam cum delectabilis motus fit in coitu, dum omnia membra corporis per motum concalescunt, per calorem eliquatur humor qui est in cerebro, & eliquatus attrahitur per venas quæ per aures ducuntur ad testiculos, & deinde per virgam in vuluam iacitur. *Vnde Hippocrates dicit.* Quibuscumque venæ quæ post aures ducuntur excisæ fuerint cum effuso semine gignere non prævalent. Si vero aliquid emiserint, non est semen, sed aquosus humor, vnde nullus conceptus fieri potest. *Hals in libro regalis dispositionis.* Coitus inter euacuationes naturales computatur à medicis, cum spermatis emissio sit quædam exinanitio eius quod fecit natura materiam generationis. Et est quædam superfluitas corporis quam ad sua vasa natura perducit, & apportat vel aptat generationi ad conseruationem speciei. Nec est vt aliæ superfluitates quibus natura non indiget, vt sunt emunctiones, ac sputa, & sudor, & vrina, & similia. Fit enim ex meliori & laudabiliore quæ est in corpore substantia. *Vnde dicit Galenus in libro de sanitatis custodia,* quod in eo ducitur ignis & aeris substantia, ideoque complexio eius est calida & humida. Generatur enim ex claro & puro sanguine, quo principalia & propria pascuntur ac sustentantur membra. Vnde cum in eius euacuatione quis modum transgreditur, non superest sanguis quo membra pascuntur, ideoque virtus hominis debilitatur, corpus desiccatur, ac defectus sequitur. Estque plerumque videre cum coitus modum excefferint, sanguinem emittere. Deniq; Hippocrates & Galenus, & eorum sequaces, aiunt coitum, vnam ex causis esse quæ sanitatis adhibentur custodiæ. Nonnulli vero medicorum dicunt eum in sanitatis custodia non annuendum. *Constan. vbi supra. Idem quoq; Galenus in li. seminis cum loquitur de coeuntibus superflue,* non in-

quit procedit à membris solus humor, sed etiam spiritus vitalis per arterias exit cum semine. Ideoq; non est mirum, si superflue coiens debilitatur, quia dum corpus euacuatur, vitalis quoque virtus minuitur, vnde & multi mortui sunt. Ob hoc etiam secundum Galen. diutius eunuchi viuunt, quia neruo qui eis erigitur absciso, non descendit semen iuxta consuetum, & ideo coire non possunt.

De culpabili eiusdem corruptione.

C A P. III.

A *Vllor.* Quia vero ex corruptione primæ originis tota massa vitata est, ipse coitus viri & mulieris in se propter voluptatem inordinatam & immoderatam vitiosus est, semperque culpabilis esset nisi matrimonij bonum illud excusaret. Vnde & in lege præcipitur, vt mulier etiam coniugata si suscepto semine masculinum pareret, septem diebus immunda esset, & postea 33. diebus in sanguine purificationis suæ permaneret, ita scilicet vt dies 40. purificationis suæ compleret. Tot enim diebus aiunt nonnulli masculi corpus in vtero formati. Si autem feminam pareret, duabus hebdomadibus immunda esset ac 64. diebus maneret in purificatione sanguinis, sicque duplicarentur non solum dies iniquationis, sed etiam purificationis, quoniam 80. diebus formati dicitur feminæ corpus in vtero matris. Dehinc hostias pro peccato suo legales offerret idest pro libidinosa concupiscentia secundum glossam in qua concepisset, quæ videlicet ei peccatum esset, nisi matrimonij bonum illam excusaret.

Gregorius in registro lib. 9. Augustinus Anglicorum Episcopo; Ecce cum enixa fuerit mulier post quot dies ecclesiam intrare debeat, testamenti veteris didicisti præceptione scilicet vt pro masculino diebus 33. pro femina vero 66. debeat abstinere. Quod tamen sciendum est, quia in ministerio accipiendum est, Nam si eadem hora qua genuerit actura gratias ecclesiam ingrediatur, nullo peccati pondere grauatur. Voluptas etenim carnis, non dolorum gemitus in culpa est, voluptas autem est in carnis commixtione, sed gemitus in prolis emissionem. Itaque si enixam mulierem ecclesiam intrare prohibemus, ipsam ei penam suam in culpam deputamus. Sic & mulier dum menstruam consuetudinem patitur, ecclesiam intrare non debet prohiberi, quoniam ei naturæ superfluitas in culpam non debet reputari. Menstrua namq; sanguinis fluxio est ægritudo. Si autem ex magna veneratione sacramenti, communionem percipere non præsumit, est laudanda, sed si perceperit non est iudicanda. Bonatū quippe mentū est etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, vbi culpa non est. Nam sæpe sine culpa fit, quod ex culpa venit. Et ideo femina cum semetipsas considerant, siquidem in menstruata consuetudine ad Eucharistiam accedere præsumant, de sua rectè consideratione laudandæ sunt. Dum vero percipiendo ex vitæ religiose consuetudine, ipsius mysterij rapiuntur amore, non sunt vt diximus, reprimendæ. Hæc autem dicens, culpam non deputamus esse coniugium, sed quoniam ipsa licita coniugis admixtio sine carnis voluptate fieri non valet, à lacri loci ingressu abstinendum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio seu fornicatione, sed de legitimo natus coniugio fuerat, qui dicebat, Ecce in iniquitatibus conceptus sum. In quibus scilicet verbis non admixtionem coniugum nominat iniquitatem, sed ipsius admixtionis voluptatem. Sunt enim multa quidem ac legitima in quorum tamen actu aliquatenus scdamus, sicut sæpe irascendo culpas incidimus & sequimur, & tranquillitatem nobis animi perturbamus. Si quis vero sua coniuge non cupidine voluptatis raptus vitur, sed creandorum liberorum gratia solummodo, hic profecto siue de ingressu ecclesie, siue de sumendo sacro mysterio relinquendus est iudi-

In originali bono duo.

Tria sunt in coitu.

Excessus coitus malum.

Cur eunuchi diutius viuunt

Cur 40 dies purificationis

Menstrua partium potest communiare

Admixtio coniugalis non fit sine culpa

est iudicio suo, quoniam à nobis prohiberi non debet illud accipere, qui scilicet in igne positus nescit ardere. Cum autem non amor sobolis procreandæ, sed voluptas damnatur, in commixtionis opere habent etiam coniuges quod desleant ex sua commixtione.

De vitij eius excusatione.

C A P. IV.

Iohannes Chrysoſt. ſuper Mattheum lib. 1. Coniunctio atque maritalis id eſt copula coniugum carnalis malum eſt ante Deum, ſed malum dico non peccatum. Nam quantum ad naturam rei ipſius peccatum eſt, conſeſſione autem Dei factam eſt ut non ſit peccatum, ſed licentia facta eſt, Licentia dico non iuſtitia, Nam & ſi propter neceſſitatem rei peccatum eſt deſiit, tamen iuſtitia eſſe non meruit, & ſi pœnam non inferit, mercedem tamẽ non affert. Ecce vna eſt libido quæ fornicationem generat, & quæ maritalem uſum miniſtrat Sed ſicut mari poſuit Deus terminos littora, ita libidini carnali terminum poſuit cõiugium, ut illic uſq; veniens, illic ſe conſrigrat. Aug. ſuper Geſenim. lib. 9. Itaq; ſicut dictum eſt ſupra, non propter illud malum culpabile eſt hoc bonum, ſed propter hoc bonum veniale eſt illud malum, quoniam id quod nuptiæ bonũ habent, & quod bonũ ſunt nunquam poteſt eſſe peccatum. Idem ad Valerium de nuptijs & concupiſcentia Generandi ergo cauſa copulario maris & fœminæ bonũ eſt nuptiarum naturale. Sed iſto bono male vitur qui beſtialiter vitur, ut ſit uſus eius in voluptate libidinis, non in voluntate propaginis, Reuertimini, ait Apoſt. in idipſum, ne tentet vos Sathanas propter incontineſtiam veſtram, Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium, ubi ergo venia danda eſt, aliquid eſſe culpæ nulla ratione negari poteſt; cum ergo non ſit culpabilis intentione generandi concubitus, qui proprie nuptijs eſt imputandus, quid eſt quod veniam concedit Apoſt. niſi quod coniuges dum ſe non continent debitum ad alterutrum carnis expoſcant non voluntate propaginis, ſed voluptate libidinis. Quæ tamen voluptas propter nuptias non cadit in culpam, ſed propter nuptias accipit veniã. Quo circa etiam hinc ſunt laudabiles nuptiæ, quia & illud quod non pertinet ad ſe ignoſci, faciunt propter ſe. Idem in lib. de coniugali bono. Cõiugalis ergo concubitus generandi gratia non habet culpam, concupiſcentiæ vero ſatiandæ, ſed tamen cum coniuge propter thori fidem, habet culpam venialem, adulterium autem vel fornicatio culpam lethalem Itaq; ab omni concubitu continentia meriti eſt amphotis, Reddere vero debitum coniugale nullius eſt criminis. Exigere autem ultra generandi neceſſitatem culpæ venialis, fornicari vero puniendi criminis. Tantumque valet ordinatio creatoris & ordo creaturæ, ut in rebus ad vtudum conſeſſis etiam cum exceditur modus, longe ſit tolerabilis, quam in ea quæ conſeſſa non ſunt vel vnus vel rarus exceſſus. Et propter hoc in re conſeſſa, immoderatio coniugis, ne in tem non conſeſſam libido prorumpat, eſt toleranda. Nam longe minus peccat quam libet aſſiduus ad vxorem, quam vel rariffimus ad fornicationem. Decus autem coniugale eſt caſtitas procreandi, & fides reddendi carnalis debiti.

Auſtor. Quod ergo ſupra dicit Gregorius quod ſine culpa non poteſt fieri concubitus, ſic exponendum eſt, quia non poteſt, id eſt vix poteſt, ſed tamen poteſt. Nõ enim eſt libido in omni coitu coniugali, quia libido eſt voluntarius appetitus deleſtando. Et licet ipſa deleſtatio moueat ad illicitum, non tamen ad illicitum ſenſualitati ſed rationi, cui quando recuſat eam & cohibet, non eſt peccatum, nam & ſi malum eſt quia caret modo & ordine, non tamen malum culpæ ſed pœnæ. Pœna enim eſt rationi quod inferior ſenſualitas

A non obedit ei. Itaq; ſicut Apoſtolorum prædicationi meritorie miſcebatur inanis gloriæ puluis, & erat veniale, ſic etiam cum vir ſanctus meritorie cognoſcit vxorem, & ei placet deleſtatio, tunc eſt cum opere meritorio peccatum veniale. Si vero diſplicet, abique omni peccato eſt, lauari tamen debet, ut intret eccleſiam, Iuxta illam Gregorij ſententiam Bonatum mentium eſt ibi culpam agnoſcere, ubi culpa non eſt. Sciendumque quod Apoſt. cum inquit. 1. Corinth. 7. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam non ſecundum imperium &c. Loquitur de indulgentia non permiſſionis, quæ ſit comparatiue de malis, ſed conſeſſionis, quæ ſit de minus bonis. Minus enim bonum eſt caſtitas coniugalis quam virginalis.

Cui magis mulieres feruent in coitu quam viri.

C A P. V.

Guilelmus de Conch. Cum autem mulier naturaliter frigida ſit & humida, vnde poteſt accidere quod viro teruentior eſt in libidine? Reſpondeo, ignis difficilius in humidis lignis accenditur, in eis tamen accenſus diutius & fortius ardet, Calor ergo luxuriæ in muliere quæ naturaliter eſt humida accenſus fortius & diutius ardet. Iterum matrix quæ ſemẽ recipit, frigida eſt, ſemen viri calidum & humidum, Gaudet ergo matrix illo accepto, Nonne videmus nos ſerpentes quærentes calorem ora dormientium intrare. Duplex eſt ergo mulieris in coitu deleſtatio, videlicet in emiſſione proprii ſeminis, & in receptione alterius, viri autem eſt ſimplex, eſt enim in ſola ſui ſeminis emiſſione. Sed dicit mihi, Cum calidi & humidum conueniant huic operi, pueritia vero ſit calida & humida, quare non coeunt pueri maxime? Reſpondeo, Quoniam in hac ætate ſtricti ſunt meatus per quos habet ſemen diſcurrere. Vel ætas iſta non ex abundantia humiditatis dicitur humida, ſed quia eſt propinqua generationi quæ ex calido & humido & in calido & humido corpore facta eſt.

Cæterum quare ſi leproſus accedat ad mulierem non læditur, qui vero primus poſt illum accedit, leproſus efficitur. Reſpondeo. Complexio mulieris frigida & humida eſt. Dicit autem Hippocrates, quod calidiſſima mulier frigidior eſt frigidiffimo viro. Talis vero complexio dura eſt, & corruptiua maxime virili cõplexioni repugnans Putida tamen materia ex coitu leproſi remanet in matrice. Cum autem vir ad eam intrat, virilis virga, quæ ex nervis conſiſtit matricem ſubintrans corruptionem ibi attractam vi attractua attrahit, atq; ad membra quælibet adheerere admittit, vnde & vir inſicitur, & lepram incidit.

DEtiam facta quidem conceptione animalia cætera ceſſant à coitu, mulieres vero tunc ardentius coeunt. In hoc enim diſfert homo à cæteris animalibus, quod illa habent ſolum ſenſum præſentium, homo vero cõ illo habet memoriã præteritorum, & coniecturam futurorum, Vnde ſit, quod mulier remiſcens præteritæ deleſtationis, ſimilem deſiderat, Et quoniam, ut diximus, ex factu augmẽtatur calor in ea, fortius ardet deſiderio accenſa. Ex lib. de anatomia. Mulier ergo licet viro ſit frigidior, eſt tamen petulantior triplici ratione. Vna ſumitur à complexione frigida, & ſicca, & ſubſtantia dura, quæ accenſa diutius feruet, ſicut ferrum tardius ignitur, & vti grauius auro, Vnde cum aureo inſtrumento leuiore ſunt torturæ. Alia ratio ſumitur ex complexione neuoſa. Omne namq; neuoſum ſenſibile, vnum & ſua repletionem multum deleſtatur. Tertia vero à modo complexionis ſumitur, quia neuoſa eſt circa inferius oriſcium, & ad illos nervos attingit ſpetiã itrorans eos, & ſatiãns, Sed ad nervos, ſuperiores non attingit, & ideo non poteſt illorum mitigare titillationem.

Vnde Iuuenalis.

Adhuc ardens rigida tentigine vulua.

Indulgentia conſeſſionis.

Feruar mulieris in coitu vnde?

Obiect. Reſp.

Res miranda leproſi.

Mulieris ardentius coitit à conceptione.

Tres cauſa petulantia mulieris.

Copula eſt licentia non iuſtitia.

Voluptas libidinis eſt culpa in copula.

Ad ſiduitas in vxorem non peccat.

Voluptas deleſtatio ex ſſ. Periculis.

Et lasiata viris, sed non lasiata recessit.

Obscurisque genis &c.

Hieron. super Ezech. li. 6. Per singulos autem menses graua, & torpentia mulierum corpora immundi sanguinis effusione releuantur, quo tempore si vir coierit cum muliere, concepti fetus, vitium seminatrahare dicuntur, ita vt leprosi, & elephantici ex hac conceptione nascantur, ac fæda vtriusq; sexus corpora prauitate, vel enormitate membrorum sanies corrupta degeneret. Caueat ergo mulier, ne forte victa coeundi desiderio, infirmitatem viro suo celet. *Greg. vbi sup.* Præua quidem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit, vt mulieres filios quos gignunt nutrire contemnunt eosq; alijs mulieribus nutriendum tradant. Quod videlicet ex sola incontinentiæ causa videretur inuentum, quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt.

De temporibus coeundi.

C A P. VI.

A *Aristoteles in lib. de animalibus.* Homo quidem & animalia viuientia cum homine coeunt omni tempore, sed quando fuerit homo multi coitus, debilitatur eius visus. Initium autem coeundi est in homine, quando pili multiplicantur in pectine, & alterantur genitalia in magnitudine, & figura: in fœminis autem mammillæ, & alteratur etiam vox. Et hoc vt plurimum naturale est post duo septennia. Nondum tamen est tempus nubendi, quia non generant nisi raro, & debile. In complemento vero tertij septennij conuenit nubere. Homo itaque coit post annos 13. vsque ad finem vitæ suæ, generat autem post 18. vel forsitan ante. Nunquam autem visa est mulier, quæ peperit post annos quinquaginta. Viri vero generant vsq; ad 60. vel etiam ad 70. *Guillemus de coebis.* Veris tempus huic operi scilicet coitui, quia temperatura est, conuenit. Nocet autem si æstate fiat, quia naturalem extinguit humorem ac desiccatur, similiter etiam in autumno, at in hieme propter abundantiam humiditatis, si raro fiat, non multum nocet corpori. *Hieron. vbi supra.* Præcipit quoque viris, vt non solum in alienis mulieribus, sed in suis quoque certa nouerit tempora concubitus, quoniam est tempus amplexandi, & tempus continendi ab amplexibus. Caueat & vxor, vt dictum est, ne tempore menstruali viro celet morbum victa desiderio coeundi, & matris ne vim faciat vxori, putans omni tempore sibi subiectâ esse debere voluptatem conjugij.

Greg. vbi supra. Ad vxoris concubitum vir non debet accedere post partum, donec puer qui gignitur ablaçetur. Et vxores quæ filios suos ex praua consuetudine tradunt ad nutriendum mulieribus alijs, non debent viris suis admisceri, nisi tempus transierit purgationis. Romanorum quoque semper ab antiquioribus fuit vsus, post admixtionem propriæ conjugis, & lauacri purificationem quarere, & ab ingressu ecclesiæ paululum temperare. *Hiero in quodam sermone.* Ceterum si panes propositionis quodam ab his qui vxores suas tetigerant, non poterant comedi, quantomagis ille panis, qui de cælo descendit, non potest ab his, qui paulo ante conjugialibus adhæserunt complexibus immolari, atque contingi, Sed & quotiescunq; dies natalis Domini, vel reliquæ festiuitates aduenerint non solum ab infidelium cõcubinarum abstinentum est consortio, sed etiam ab vxoribus proprijs. *Idem super Jobel.* Qui etiam in castigatione victus, ac ieiunio, & elemosynis se dicit agere penitentiam, frustra id agit, si non seruat castitatem, frustra quoque hoc sermone promittit, nisi egrediarur de cubiculo suo, sicut propheta dicit. Sanctificate inquit ieiunium: & post egrediarur spõsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, vt videlicet tempore ieiunij sponsus, & sponsa non seruiant operi nuptiali. Nam & Apostolus receden-

A dum parumper à coitu præcipit, vt orationi vacari possit. Cum inquit, *Nolite fraudare inuicem, nisi ad tempus ex consensu, vt vacetis orationi.* Idem super *Zachariam libro 3.* Zacharias quoque propheta sic describit planctum Hierusalem, vt plangent familiæ, & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum. Hoc videlicet signans, quod tempore tribulationis, & luctus conjugijs & operi nuptiali seruire non debeamus. Hinc etiam diluio impendente imperatum est Noë. *Ingrederet in arcam tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum.* Et postea finito diluio dicitur ad eum, *Egrederet tu & vxor tua, filij tui, & vxores filiorum tuorum.* Vt videlicet qui in arca impendente discrimine separati fuerant, redditi mundo generationi & liberis deseruissent. *Ambro. super epistolam primam Corinth.* Si ergo causa procreandorum filiorum vxor dicitur, non multum ad ipsum vsum tempus concessum videtur. Quia & dies processionis, & ipsa ratio conceptus & partus iuxta legem demonstrant cessare vsum carnis, his debere temporibus. *Augustinus in libro questionum noui & ve. testamenti.* Christiano ergo cum vxore sua conuenire aliquando licet, aliquando non licet. Propter processionis enim dies ac ieiuniorum aliquando non licet conuenire. Quia à licitis etiam abstinentum est ad tempus vt facilius impetrari possit, quod postulat, Vnde *Apostolus, Ex consensu ait abstinentum est ad tempus, vt vacetis orationi.* Idem in *lib. de adulterinis conjugijs.* Nō enim nisi ex cõsensu & ad tempus vt vacent orationi, voluit coniuges inuicem carnali debito defraudari. *Gratianus can. 23. cap. 4.* Hæc igitur omnia quæ superius de hac materia dicta sunt, si vxor consensum adhibere voluerit seruanda sunt. Nam sine consensu vxoris continentia seruari non debet, etiam causa orationis.

De horis congruentibus naturaliter illi operi.

C A P. VII.

G *Guillemus de Cœbis.* Coitus si post cibum fiat, nocet, minuit enim calorē quo cibus decoqui debet, qui crudus remanens diuersas generat infirmitates. Post longa quoque ieiunia & multa exercitia maxime nocet coitus. Hæc enim consumunt hominis corpus. Post somnum vero peracta digestionem ab illis quibus licet, & in diebus quibus licet faciendum est opus tale. *Ancientum in tertio canone.* Coitus ille sanus est, qui fit in hora quam sequitur euacuatio superfluitatum, alleuiat enim corpus ac præparat ad augmentum. Cauendum est ergo ne fiat circa fœcis necessitatem aut in hora mingendi, neque cum exercitio vel motu, vel post passionem animalem fortem. Oportet etiam vt non fiat super repletionem, prohibet enim digestionem, & cadere facit in ægri tudines. Iterum ne fiat cum adest vacuitas, hoc enim est nocibilis & onerosius nature, magisque perneat innatum calorē, & magis attrahit liquefactionem, & hæticam, & afectionem, Quin potius oportet vt fiat cum cibus descendit à stomacho completaq; digestionem prima, & secunda, & cum mediatur in tertia digestionem dispositio.

E Non ergo, vt ait quidam, debet post complementum tertiz digestionis, illa enim est hora vacuitatis, cum in omnibus membris reliqui cibi sunt in via digestionis. In huiusmodi dispositione aliqui sunt in principio noctis, & ob hoc illa hora conuenientior est illis ad coitum ceteris horis. Nam & lōgus tunc somnus ei succedit, & cum eo virtus accrescit, & aqua figitur in matrice propter somnum mulieris. Cauendum est præterea coitus post euacuationes ex vomitu, & fluxum ventris, & passionem colicam, & diarrhiam subita, fortes motusque corporis animales, & apud motum fœcis & vrinæ & phlebotomiæ. Diarrhiam vero antiquam alleuiat quandoque sua exiccatione, &

trahendo

Tempus nubendi.

Ver & hyemus coitui sunt apta.

Abstinentiæ à synaxi post coitum.

Tempore parturitatis non vacandū vi vxoria.

Coitus post cibum nocet, & cum vacuitate.

Tempus parturitatis.

trahendo materias ad partem aliam ab intestinorum parte.

Constan. in lib. de coitu. Contingit autem aliquibus in ipsa coitus hora rigor, & tristitia ex mala scilicet humorum commixtione ac superueniente calore. Nam omne corpus quod malos habet humores, si repete fuerit calefactum rigescit, & inde tristitia provenit, Quibusdam vero tremor superuenit ex malitia superfluitatis, Quibusdam etiam fetor ex putrida commixtione que soluitur ex calore, Quibusdam autem venter inflatur, quia naturalis calor in eo debilitatur, hisque contingit, vt coire semper appetant propter ventositatum multitudinem que introsus continentur, Quibusdam denique post coitum, dolor capitis accidit, eo quod per motionem fumus ad caput ascendit ex humiditate sanguinis, & superfluitatibus corporis, & ex malitia commixtionis. Est ergo hora coeundi congrua, quando corpus fuerit in temperamento omnium exteriorum, scilicet vt non sit plenum nutrimento, neque vacuum, neque frigidum, neque calidum, neque siccum, neque humidum, sed temperatum. Si vero errauerit ab hac ratione & coeuerit, melius est, vt calidus coeat quam frigidus, meliusque saturus quam ieiunus, meliusque humidus quam siccus, & ante somnum quam post somnum. Nam si postea dormierit conceptui ac fetui melius erit, mulierque semen melius continebit.

De his qua coitum innant, & his qua impediunt.

C A P. VIII.

Sunt autem nutrimenta quaedam que generant sperma siue semen, videlicet aque nutriunt, & inflant idest ventositatem generant. Hec etenim conueniunt seminis essentiae, quoniam eius natura constat ex spiritu, & humore. Maxime vero tertium scilicet calidum addatur quoniam ea que calida sunt auxiliantur, siue per calorem illud attrahant, ac de occultis vasis extrahant, & extrinsecus ferant, siue nutrientibus commisceantur, vt ex his tria que dicta iam sunt concurrant, verbi gratia, Fabae quidem nutriunt, & ventositatem faciunt, sed quia frigidae sunt, vno carerent, & duo possident. His ergo si Zinziber aut Piper nigrum vel huiusmodi que calida sunt misceantur, nutrimentum fit quo semen generetur. In cicere vero simul haec tria concurrunt, quia calidum est, & humidum, nutritiuum, & inflatiuum. Et hoc solum naturale semen generat, cui rapa etiam appropinquat. Quaedam autem semen generant, & extrahunt, vt Piper, pinca, ficus recentes carnes, ac cerebella & vitella ouorum, Satyrion quoque libidinem accendit, & Zinziber ac costum dulce, crocus orientalis, & cardamum, ac semen vrsica, anisum, & similia. Quaedam vero semen non generant, sed potius desiccant, videlicet calida & sicca, vt anetum & ruta, & his similia.

Quaedam autem semen ipsum condensant prohibent & impediunt, ac libidinem extinguunt, vt lactuca, portulaca, & cucurbita, mora celsi, cucumer, melones, pisces, ac similia quaeuque humida sunt & frigida. Frigida quoque & sicca venetem comprimunt omnia, vt acetum & vna amara. Magis autem si lenticule cum semine lactuce coquantur, & elixatura bibatur, libidinis appetitus extinguuntur. Anic. in 3. canone. Denique vnumquodque semen viri scilicet ac mulieris quicquid sanguinem calidum & humidum generat, exuberare facit. Constan. in pantegni. Ablatio vero libidinis aut concatenatione fit membrorum generatiuorum, sicut in Epilepsia videtur. Aut ex paruitate spermatis, paruitas autem spermatis aut est ex minoratione cibi, aut ex complexionem frigida & sicca dominante testiculis, quae materiam ibi venientem mutare nequit in substantiam spermatis. Denique si passio sit in intestinum substantia, desiderium auferit libidinis ac generationem ac paruitatem facit spermatis, & apostema &

vulnera. Razi in Almanfore quinta parte. De his quoque sperma & erectionem virge minuunt, sunt acetosa & stiptica in cibo sumpta, vt acetum & vna acerba succos, & his similia. Erectionem quoque virge minuunt ea, quae ventositatis dissolutiua sunt, idest cuminum, ruta, mentastrum.

Diffinitio generalis de coitu coniugali.

C A P. IX.

Vellet. Vt autem sciatur de coitu coniugali quando sit meritorius & quando permissus, & quando culpabilis venialiter, & quando criminaliter, Sciendum, quod alius est licitus, alius fragilis, & alius impetuofus. Licitus quoque triplex est, videlicet causa succitandae prolis ad cultum diuinum, Et causa reddendi debitum, Et causa vitandi incontinentiae peccatum, Horum meritorij sunt primus, & secundus modus, Tertius vero licitus tantummodo, quia permissus iuxta id quod dicit Apostolus. Propter fornicationem vnusquisque suam uxorem habeat, & vnusquisque suum virum. Primus quidem est virtutis theosebicae, Secundus autem iustitiae, Tertius vero cautela. Dicitur autem coitus fragilis qui ex fragilitate proueniens vititur amplexu coniugis, non causa prolis aut reddendi debiti, vel vitandae fornicationis, sed causa talis in coniuge delectationis. Et tunc aut illa delectatio sub Deo amatur, & sic est peccatum veniale, quoniam, a mortali propter coniugij sacramentum excusatur, Aut supra Deum vel aequae, & tunc est mortale.

Impetuofus autem dicitur, qui ex sola libidine perueniens metas excedit honestatis, & rationis. Quod fit quinque modis, vno modo propter libidinem satiatam per meretricia blandimenta, & dicitur esse mortalis culpa, quia sic dicit Hieronymus contra Iovinianum, vt habitum est supra. Quorundam matrimonia cohaeserunt adulterijs, in aliena siquidem uxore omnis, in sua vero nimis amor est turpis. Vnde * Seltius pythagoricus in sententijs. Adulter in inquit est amator ardentior propriae uxoris. Cum enim opus secundum intentionem formetur, hinc ad uxorem quasi ad meretricem accedenti scilicet intentione meretriciadi, meretricium reputatur. Dicit autem Aug. vt habitum est superius, quod propter usum rei cocellae minus peccat quantumlibet assiduus ad uxorem, quam vel rarissimus ad fornicationem. Secundo modo contra modum naturalem ab utendo. Et ille quidem abusus execrabiliter fit in meretricem, sed execrabilius, & damnabilius secundum Aug. in uxore. Vnde non est dubium quin sit mortale. Tertio modo tempore interdicto videlicet tempore quadragesimali, ac in vigilijs ac ieiunijs, praecipue in diebus festiuis in quibus maxime vacandum est orationi. Et licet dixerint aliqui, quod exigere tali tempore debitum semper sit peccatum mortale, communior tamen videtur opinio, quod exigere tunc causa prolis vel incontinentiae sit peccatum veniale. Exigere autem tunc causa libidinis satiatanda semper est mortale. Reddere tamen quantumlibet coniugum tenetur omni tempore debitum exigenti, si tamen instantet petierit, alioquin potest ac debet eum monere vt abstineat tali tempore. Quarto modo in loco indebito, verbi gratia, in ecclesia, vbi carnis concubitu exerceens arguitur de contemptu diuinorum, & irreuerentia, nisi forte non habeat locum alium vbi possit coire, nisi forte tempus est guerrae vel aliquid tale. Similiter in loco publico, vbi scilicet intuentes scandalizantur, & effrenatissime libidinis esse conuincitur. Multa namque possunt honeste fieri, quae non possunt honeste videri. In vtroque ergo loco coire in casu praedicto peccatum est mortale. Quinto modo cum vxor est vicina partui, vel in tempore menstruali. Et tunc etiam est peccatum mortale, quia contra prolis bonum. Nam ex tali coitu, sicut habitum est supra iuxta Hierony. nascuntur partus abortiuus, vel leprosi, vel elephantici. Veruntamen in praedictis casibus, in quibus exigens peccat mortaliter, videtur aliquibus, quod

Melius coit saturus quam ieiunus.

Faba.

Cicere.

Rapa.

Piper, pinca, ficus etc.

Extinguitur libidinem.

Coitus licitus.

Coitus impetuofus.

Alius X.

Hoc paulo dicitur.

quod reddere non debeat alter. Nam & si quis penes me gladiū deposuerit, & ego me iurauerim redditurū quandoq; perierit, & inotim in furiam cadat, non teneor illi reddere propter periculum, quod imminet scilicet ne se, vel alios occidat, & etiam quia non petijt vt homo, sed vt animal brutum, non habens scilicet rationis vsum. Pari ratione si alter coniugum petat debitum tempore, vel loco, vel modo indebito, non debet alter ei reddere, ne ille se spiritualiter interficiat coeundo cum mortali peccato. Et etiam quia non petijt vt homo, sed vt brutum scilicet vt effrenata libidine metas honestatis, & rationis excedendo. Et etiā quia si reddat petenti, videtur ei consentire in mortali. Ceteris autem videtur, quod si non meretricialiter, vel contra naturam petat, sed coniugaliter & instanter, semper licet cum dolore cordis, & anxietate reddere teneatur, maxime si probabiliter adulterio proximus esse credatur. Tunc enim non consentit virginti, nisi in quantum, quod est suum postulat, & hoc ideo ne peius fiat.

De semine generationis humana.

C A P. X.

Isidorus in lib. etymol. 11. Semen est, quod iactum sumitur, aut à terra, aut ab utero ad gignendum, vel fructus, vel fetus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas, atq; medullas, qui inde desudatus in modum sentinæ concreuit in renibus eiectusq; per coitum, & in utero mulieris susceptus, calore quodammodo viscerum, & menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpore. *August. contra Iul. Anum.* Qui ergo primum hominem fecit ex puluete, nunc omnes fabricat ex semine. Igitur ait Iulianus. Vis illa voluptatis confectrix, commixtrixque seminum, non explet operationis vicem, sed de naturæ thesauris offert Deo, vnde ille operari dignetur hominem. Falsum quidem est, quod dicit à voluptate semina confici, atq; misceri. Non enim fiūt ab ipsa voluptate, sed quæ iam in corporibus à Deo veto condita sunt, excitantur, & emittuntur cum voluptate. Vtrum autem in utero muliebri cum voluptate misceantur, semina vtriusq; sexus, videant scemina, quid sentiant in secretis visceribus. Non enim decet nos inaniter vsque ad ista esse curiosos. *Auicenna ubi supra.* Nomen quidem spermatis, quandoque dicitur per nominis communitatem, vt componatur intentio aggregans rem in intentione distinctam. Nam intentione qua nominatur expulsio viri spermatica non nominatur expulsio scemina spermatica. Nam & viri quidem est vere sperma calidum, digestum, spissum, scemina vero genus est sanguinis mensuri parumper digestum, parumperq; conuersum, nec à virtute sanguinea quantum sperma viri elongatum. Propter hoc assimilauerunt ipsum Philosophi menstruo. Dixerunt, quod quando masculi sperma permiscetur, operatur cum virtute, nec est alicui parti eius plurimus introitus in rectificando particularitatem corporis infantis. Hoc enim est spermatis mulieris, & mensuri sanguinis, immo plurimum intendit in particularitate spiritus infantis, nec est nisi sicut coagulum agens in lacte. Sperma vero mulieris est fundamentum particularitatis corporis infantis.

Constantinus in libro de coitu. Semen autem sic Galenus diffinit. Semen est substantia humida, & pura, & calida, vnde fit homo. Item semen est spiritus calidus currens, & currendo influens humida, corporis effectu similem faciens illi vnde processit. *Iterum Galenus in libro de cura morborum.* Semen est spiritus & humor. Spumofus autem fit humor per motum, sicut est videre in tempestate matris. *Ex libro de natura rerum.* Homo inter omnia animalia multi seminis est, & ideo multi coitus. Genrat autem vir secundum Aristot. vsque ad annum 70. Alij dicunt vsque ad 90. Mulier vero concipit vsque ad quinquagesimum.

Femina spermata.

Semen quid?

Omne masculium eijcit semen in sceminam, scemina vero in suam matricem; *Guilelmus de Conchis* Spermatis vero tria sunt necessaria. Primum est semē, quod emittatur. Secundum quod est calor, qui hominem accendit, ac semen eliquat, scimus enim quod humorem frigus congelat. Tertium est spiritus, qui virgam erigit vt semen expellat. Cum ergo materia est in vasis coadunata, calore eliquata, & parata, per virgam spiritus expellit eam. Sed quia virga est nervosa, nervi vero sunt sensus fundamenta, dum ergo semen discurrit, scilicet delectationis pruriginem gignit. Si ergo trium istorum aliquid desit, opus coeundi deficit. Igitur calidi homines, & humidi conueniunt, vt superius dictum est, huic operi. *Auicenna in secundo canone.* Sperma hominis proprie imperigini confert, ac sedat dolorem podagræ, fertur etiam, quod idem abstergit morpheam.

Curatio podagra.

De ipsius origine.

C A P. XI.

Idem in 3. canone. Sperma est superfluitas digestionis quartæ, quæ fit cum dispartitur cibus in membris resudando à venis tertia digestionem iam expleta. Generatur autem in testiculis, tanquam in principalibus membris ex humiditate delata ad eos in venis, quæ est quasi superfluitas cibi quarti in corpore toto. Est autem sanguis magis digestus, magisque subtilis, Et est de summa humiditatis proximæ coagulationi, ex qua nutriuntur membra dura, vt pore venæ, & arteriæ, & his similia. Et quandoque reperitur ex ea plurimum in venis terentium, ad quod iam digestio quarta præcessit & remansit vt ex ipso venæ nutriantur, aut perueniat ad membra homogenea, & nutriat ea propter quod magis sit alteratio necessaria, sperma vero prouenit ex illa. Itaque commouetur per spiritum in meatibus ex vena pulsabili, & vena quæa venientibus, quæ sunt radices duæ, ramificatione plurimorum amfractuum, & inuolutionum. Et post hæc ab eis in vasa spermatis effunditur, indeque in coitu naturali per virgam ad matricem proijcitur. Hippocrates ait, quod plurimum materiæ spermatis est à cerebro, & quod descendit ex duabus venis, quæ sunt post ambas aures, propter hoc ambarum phlebotomia generationem abscondit, & sterilitatem incurere facit. Harum itaque sanguis est lacteus, & quia non elongantur à cerebro, his quæ sequuntur ipsum spacio longo, sanguinis illius alteratur complexio. A cerebro namq; proueniunt ad nucham, eiq; continuantur, & inde ad renes, post hæc ad venas, quæ veniunt ad testiculos. Mihi vero videtur, quod non oportet vt sperma sit ex cerebro solo, quamuis eius fermentum sit ex cerebro particulariter. Oportet enim quod ei sit ex omni membro principali fons, & ex alijs membris resudatio ad istius radices, & propter illud est assimilatio.

Materia spermatis à cerebro.

Causa masculini renibus princip

Guilelmus de Conchis. Sperma est hominis semen ex puriore substantia omnium membrorum compositum. Natura enim exigit, quod similia de similibus nascantur, vt ergo omnia membra inde possint progredi, ratio est de omnibus aliquid in spermate contineri. Aliud ad hoc idem habet argumentum. Si pater aliquam incurabilem infirmitatem in aliquo suo membro obineat, vt chiragram vel podagram, Filius in eodem membro similem incurrit infirmitatem, Et hoc vnde nisi, quia in germine contraxit infirmitatis illius causam, & originem. Sed dicis, quid ergo si aliquis truncatis manibus, vel pede, vel aure, vel naso coeat, puer qui inde nascitur carebit istis membris. Respondeo. Natura imperfectionem fugiens, vnum quenque in suo genere perficere laborat. Materia ergo ex alijs membris contracta illud, quod deest parenti, vt formatiua in partu perficit. Membra nempe non sunt omnino dissimilia. Itaque quod de ossibus

Morbi hereditary.

Olind.

Res.

aliorum

aliorum membrorum contraxit, in ossa manuum conuertit, quod de carne in carnem, quod de neruis in neruos, & sic de alijs. *Ex lib. de anatomia.* Itaque de spermatis generatione variæ sunt sententiæ. Dicit enim Hippocrates, quod à cerebro per venas iuueniles descendit, ideoque non spermatur illis in scis. Galenus autem dicit, quod ab hepate descendit. Alij vero auctores, quod ab omnibus membris. Deniq; solutio omnia concordans, hæc est, quod principaliter descendit ab hepate, ab omnibus autem membris originaliter, & à cerebro pro maiori parte.

De causis exuberationis in spermate.

C A P. XII.

A *Vicen. ubi sup.* Causa vero exuberationis spermatis, aut est in spermate aut in eius vasis, aut in lacertis ipsum conseruantibus; aut in renibus, aut in principijs.

Causa quidem quæ est in spermate, aut est eius multitudo propter paucitatem coitus, & multam acceptiorem generantium sperma, propter quam indiget motu expellente: aut propter suam tenuitatem ob quam resudat, sicut & omne tenue, aut propter sui acuitatem, ob quam mordificat, & necessarium est ipsum expellere.

Causa vero quæ est in vasis spermatis, aut est debilitas retentiæ propter malitiam complexionis, Aut vehementia expulsiuæ virtutis, Aut ægrotudo officialis ex spasmis, & tetano, quæ necessatio facit motus extraneos. Vnde & expulsiua mouetur, & expellit sperma, tanquam nocuum, sicut accidit vomitus cum aliquid nocet stomacho. Spasmus quidem ipse est pressor & expressor eiciens, spasmus namq; membrorum spermatis est solutiuis, & spasmus lacerti animi est retentiuis. Nam lacertus animi creatus est ad retinendum, & ille ad exprimendum. Est autem in eis mollificatio, quare non retinetur propter dilatationem accidentem meatibus.

Causa vero in lacertiuo conseruatiuo, est spasmus iterum, & mollificatio. Sed causa in renibus est, quia quandoq; accidit eorum adipi liquefactio vehementi coitus desiderio, vel ex multitudine coitus, & ob hoc ex coeuntibus ingreditur post vrinam ex ea res plurima pendens in panno. Et hæc quidem est mala, destruens virtutem & corpus. Causa denique in principijs est, vt cum multiplicatur cogitatio in coitu, & auditus verborum eius, Aut accidit qui desiderat in natura coitum illi similem, Vnde mouetur ad operationem eius, aliquo modo, aut motu debili, & sic emittit humorem ante vrinam, aliquando forti, & descendit sperma. Causæ vero multitudinis pollutionis, sunt causæ exuberationis, & motus spermatis. Et quandoq; non mouetur, nisi per somnum proptieq; cum dormit aliquis supra ceruicem secundum modum iam dictum. Et huius cura, stricte lamina plumbi super dorsum est impressio magna. Sed quandoque renibus nocet, & ideo hoc iterum in eo attendere oportet. Similiter etiam in lecto infrigidantia, & dormire super folia salicis, & similia.

De causis erectionis virga.

C A P. XIII.

Sunt autem in virga meatus tres scilicet vrinæ, & spermatis, & albuginis. Aduenit autem ei virtus erectionis, & ventositas à corde. Et aduenit ei sensus à cerebro, & nucha. Et aduenit ei sanguis æqualis & desiderium ab hepate. Desiderium quoq; naturale quandoq; fit ei causa renum, & apud me principium eius est à corde. Et vsus quidem coitus hoc membrum confortat, ipsumq; lacertosum facit, & incrassat. Dimissio quoq; liquefacit illud & arefacit, sicut etiam Hippo-

A crates dicit. Causa denique & desiderij, & motus eius aut est meditatiua, aut est propter multitudinem ventositatis in sanguine ex quo generatur sperma. Ad eam enim concauam defert ventositatem fortè spiritus desideratiuus, cum quo incedit sanguis plurimus & spiritus crassus. Ex illo itaq; sanguine instrumentum virgæ nutritur, vnde & inflatur & erigitur. Hanc erectionem adiuuat omne in quo est humiditas extranea præparata ad hoc vt. conuertatur ad ventositatem, fit & quandoq; propter illud quod mouetur ex desiderio propter præparationem membri ad illud, quoniam tensio facit accidere mordicationem, fit etiam quandoq; quando sperma in membris coitus aggregatur, & eius separatio inquiritur, tunc enim materia mouetur in ipsis. Præterea fit quandoq; propter mordicationem materiæ stantis in glandulis, positæ in duobus lateribus orificij vesicæ, vel materiæ subtilis ad eam ex renibus venientis, sicut etiam fit propter motum ipsius spermatis cum acuitur, & multiplicatur, & mordicat. Causa deniq; propinqua multæ tensionis virgæ ad modum chordæ est multitudo crassæ ventositatis, in partibus membrorum coitus. Et huius causæ ventosæ multitudo aut est in ipso neruo concauo, aut est ei superueniens ex arterijs & vasis spermatis, aut sunt duæ res simul. Et materia quidem huius ventositatis est humiditas plurima. Efficiens autem ipsam est caliditas pauca, ad hoc etiam adiuuant aliquando causæ præcedentes aut ex cibis calidis acutis, aut ex inflatiuis, vt sunt cicer & vicia & vitellus oui, & illa quæ aggregant vtramque rem, vt eruca, & illud cui proprietates inest generandi sperma, sicut vinum nouum, aut ex dispositionibus & figuris, sicut est multitudo dormitionis super collum. Vnde sperma liquefiendo conuertitur in ventositatem, aut stricte ancharum cum cingulis aut corrigijs, vnde dilatantur orificia venarum. Quandoque etiam peruenitur ad priapismum vt si eadem causæ confortentur, & fiat erectio fortis, atque remaneat; quamuis non adsit desiderium.

De carnis pollutione.

C A P. XIV.

A *Vltor.* Ex prædictis autem causis excitatur corpus non solum ad coitum, sed etiam frequenter in plurimis ad pollutionem carnis. Dicitur autem huiusmodi pollutio seminis eiectio præter voluntatem mouentem, natura corrupta sine aliquo membrorum mouente extrinsecus. Et secundum modum huiusmodi diffinitionis nulla pollutio secundum se est culpabilis. Nihil enim quod omnino præter voluntatem homini accidit, ad culpam Deus imputat, iuxta illud Aug. Omne peccatum adeo est voluntarium, vt si non esset voluntarium, non esset peccatum, Quis enim inquit peccet, in eo quod vitare non potest. Si ergo fiat emissio seminis vigilando, & voluntarie, non etiam aliqua persona mediante, vel contactu alicuius rei, non est pollutio secundum modum prædictum, sed reducitur ad peccatum molliciei. Si autem obiciatur e contrario, quod ibi est inordinata delectatio. Respondemus, quod illa etiam delectatio est pura passio. Ideoq; non est peccatum, sed aliquando sequela peccati tantum, scilicet quando prouenit ex crapula vel turpi cogitatione. Nam ipsis passionibus nec meremur, nec demeremur, verum si nulla pollutio talis est culpabilis, quæ potest cur à sacramento altaris aliquando separatur hominem secundum Gregorium, cum solummodo peccatum mortale separat à re sacramenti.

Ad hoc responderi potest, quod licet ipsa pollutio non separat à re sacramenti quantum ad meritum, quia non est peccatum mortale, nec etiam veniale secundum se, separat tamen à sacramento non absque ratione, Nam vt dicit Augustinus, inter omnes actus virium animæ vel in corpore vel extra non est aliquis adeo suffocatiuæ delectationis sicut actus generatiuæ vir-

Causa aut est meditatiua aut ventositas.

Causa in spermate.

Causa in vasis.

Causa in musculis & renibus & principijs.

Pollutio inuoluntaria cur separat ab altari.

tutis,

utis; Vnde & in eo fit omnino ordinis peruersio, ut quod naturaliter debet esse subiectum, scilicet caro vel sensualitas, efficiatur supra in ultimo scilicet supra rationem dominio, vel actualiter, ut in vigilantibus, vel quantum in se est, ut in dormientibus, Vnde maxime attestatur antiquæ præuicationi, in qua facta est omnis inordinatio naturalis boni. Quoniam ergo in pollutione inualefcit corruptio supra naturam, ob hoc indignum est, ut pollutus ad sacramentum accedat, in quo nihil est corruptionis, & quod omni creato dignius est ratione contenti, nisi prius reordinetur natura super corruptione illa. Quod fieri potest ut dicitur secundum naturalem cursum in spacio 24. horarum; Vnde videtur, secundum hoc, quod etiam vsq; in crastino debeat homo se ab illo sacramento suspendere, si post meridiem & ante noctem polluitur, sicut aliquando contingit dormientibus de die. Peccatum autem veniale non est tantę potentię, ut substat quod est naturaliter supra. Ideoq; celebrationem nõ impedit illius sacramenti, quia nec sic attestatur præuicationi antiquæ atq; corruptioni. Quod ergo in hac parte nõ potest peccatũ veniale, potest pollutio, licet nullum sit peccatum, ut dictum est secundum se.

Constan. in Panteg. Exire quidem sperma præter voluntatem neque virgam erigi accidit ex contentiuz virtutis in testiculis defectione, & expulsuz fortitudine, & calore vel humiditate dominantibus complexionis suę, quod fit cum spermatis instrumenta patiuntur spasum, sicut in epilepticis videmus. Hęc enim quando spasantur, motu non naturali mouentur, deinde quod habent spermatis expellitur.

De causis pollutionis nocturne.

C A P. XV.

Gregorius ubi supra. Quasi vero per somnum nocturnum illuditur, qui tentatus de immunditia, veteris imaginibus in cogitatione inquinatur. Et talis est aqua lauandus, ut cogitationis culpas lachrymis obruat, & nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi vsque ad vesperam cognoscat. Sed in eadem illusionem necessaria est valde discretio qua pensari subtiliter debeat, ex qua re vel causa menti dormientis accidat, Aliquando enim contingit ex nature superfluitate, vel infirmitate, aliquando ex crapula vel ebrietate, aliquando ex præcedenti cogitatione. *Cassianus in lib. septem posteriorum collationum 5.* Hoc autem nisi fallor inquisitio nostra complexa est, cui interdum districtius abstinentes, afflictio exhaustoque corpore, incentiuus acrioribus vrgeamur, ita ut expectati reperiamus nos humorum naturalium egestione resperfos. Huius ergo infestationis triplicem causam nostri prouidere maiores. Aut enim superflua escatum nimietate congerit, aut per incuriam mentis, aut inimici illudentis insidijs prouocatur. Primum ergo gulę vitium hanc redundantiam obsceni humoris extendit. Nam & cum districtioris abstinentię tempore etiam statum polluit puritatis, non de præfenti ut putatis inedia, sed de nimietate præteritę satuitatis effunditur. Quod enim per voracitatis ingluuiem concretum est in medullis, necesse est, ut per pruritus vel certe per ignorantiam quamuis magno ieiunio tabefacti corporis egeratur. Quamobrem nõ solum lautioribus est epulis abstinendum, sed etiam a vilioribus cibus æquali est abstinentia temperandum. Licet nos necesse sit confiteri, interdum etiam absque vlla mentis industria, vel temperie corporum, vel ætatis præteritę maturitate quosdam rarius sordidari, vel certe fluxus istius egestione non pollui. Sed alterius meriti est, qui pacem inerti facilitate consequitur, alterius qui triumphum gloriosus virtutibus promeretur.

Secunda impuri illius proflui causa est, si mens spiritualibus studijs atque exercitijs vacuata, quandam

sibi segnitiei sitim per consuetudinem continui corporis adduxerit, Aut cum sordidarum cogitationum minutias non cauendo, ita illam puritatem segniter concupiscit, ut omnē perfectionis & castimonię summam in sola credat exterioris hominis castigatione consistere. Cuius erroris atq; vecordię vitio consequenter eueniet ut non solum multimoda cogitationum peruagatio inuerecunde atq; procaciter secretum mentis irrumpat, sed etiam pristinarum omnium passionum intra eam semina perseuerent, quę quandiu in eius abditijs delitescunt, quamuis rigido corporis ieiunio castigetur, tamen nihilominus dormientem illecebrosis phantasmatis inquietant, quarum ante legitimi temporis cursum, non iam ex nature necessitate, sed adhuc ex fraude nequitię, obsceni eliciantur humores. Ideoq; in primis discursus sunt sensuum coercendi, ne mens istis ex cessibus assuefacta, ad fediora incitamenta luxurię somnians pertrahatur.

Tertio causa est, cum constrictione cordis, & corporis, perpetuã castimonię puritatem optamus acquirere, sed nos fraudulentissimi hostis impugnat inuidia, dum illis præcipue diebus quibus maiore integritatis merito, desideramus diuino placere conspectui, simplicis fluxus illius egestione, nos polluit, ut a sacrosancta communione deterreat.

De illa qua prouenit ex natura superfluitate, vel infirmitate.

C A P. XVI.

Gregorius ubi supra. Hęc autem illusio cum euenit ex nature superfluitate vel infirmitate, non est omnino timenda, quoniam animo hanc pertulisse magis dolendus est quam fecisse. *Auctor.* Sic idem videtur de illa quę accidit ex crapula. Non enim animus eam sponte facit, sed inuitus patitur. Et ideo pari ratione videtur timenda non esse, quam tamen idem Gregorius dicit aliquem reatum habere, & ab immolatione sacrę hostię suspendere. At vero non est simile, quoniam in illa quę accidit ex crapula non est animus tantum, ut patiens, sed etiam ut agens per occasionem quoniam auctor crapulę. Vnde non eam tantummodo patitur, sed etiam quodammodo facit, dum auctor est crapulę ex qua pollutio accidit. Verum si nullum in ista peccatum secundum Greg. timendum est, cur animo eam pertulisse dolendus est? At hoc intelligitur de dolore generali, quo dolere debent omnes ac lugere infirmitatem & miseriam humanę conditionis, ex qua proueniunt pollutiones huiusmodi. Nam dolor quidem pœnitentię non est nisi de perpetratiõne culpę, nihilominus tamen dolendum ac lugendum est, pro huiusmodi incolatu miserię, & pro dilatione patrię. Potest hoc etiã intelligi de dolore spirituali, quo de frigiditate propria dolere debet homo, & timere ne per ipsum latenter orta sit pollutionis occasio. Hinc etiam de tali confitentur sacerdotes antequam celebret, & bonum est, Quia bonarum mentium est ibi culpã agnoscere, vbi culpa non est. Et etiã quia pollutionis causam homo discernere nescit vtrum se ex superfluitate nature, vel infirmitate, vel ex crapula, vel ex turpi cogitatione præcedente acciderit.

De illa vero quę accidit ex nature superfluitate questio solet esse, vtrum homini accideret si nunquam peccasset? Nam etiã si non peccasset, nihilominus genuisset, nõ autem fit generatio, nisi per descensionem à nutrimento superfluo. In Adam ergo superfluitas esset, quam etiam si non coiret, nihilominus expelleret. Possibilis ergo fuit ad illius superflui expulsionem, & sic ad pollutionem. Præterea in statu primo esset naturalis egestio, Alioquin egestiua virtus, & expulsiva essent superfluz. Sic quidem videtur, quod ratione pari tunc fieret eictio seminis superflui.

Ecõtra vero potest obijci, quod sepe pollutio prouenit ex corruptione passibilitatis, aut vitii, ibi etiã est

inordinata

Diffa pollutio est indignitas quedã.

Triplex causa pollutionis involuntaria.

1. Causa.

2. Causa.

3. Causa.

Pollutio ex crapula.

Adam polluitur per pollutionem suam peccatam.

Prohibet ab immolatione et communione.

Plusquam ter in pollutione voluntaria non de.

Adam non
pollutus fuit
si pollutio
nim si non
peccasset.

inordinata delectatio, nihilque tale in Adam fuisset, si non peccasset. Nos autem dicimus, quod si non peccasset, nunquam pollutionem habuisset. Sicut enim rectè ordinatæ ad Deum erant superiores, vires animæ ipsius, sic & inferiores ad superiores & corpus ad inferiores, exteriora quoque ad corpus. Cum ergo talis superfluitas, quæ pollutione nocturna eijcitur, sit præter ordinem, ut supra dictum est, nunquam in eo fuisset, si absque peccato permansisset. Verum duplex est superfluum, quia duplex est necessarium, scilicet ad sustentationem individui, & multiplicationem speciei. Hoc autem vltimum est simpliciter necessarium, secundum quid autem superfluum, & est tale semen quod disciditur in generatione; nam & si superfluum sit secundum quid, sc. quantum ad sustentationem individui, tamen necessarium esse dicitur secundum quantum ad multiplicationem speciei. Non ergo in generatione à superfluo simpliciter descisso fit, sed à superfluo secundum quid. Et huiusmodi superfluum secundum quid in statu primo non habuisset Adam nisi temporibus determinatis ad generationem. Vnde posito etiam quod non coiret, cum nulla in corpore ipsius inordinatio esset, huiusmodi superfluum in eo non generaretur, & ita nec per pollutionem expelleretur. Porro de egestionem dicimus, quod esset tunc sicut & nunc, sed absque fæore aliquo, & grauinamine, quæ sunt peccati pænæ. Nec est simile de egestionem, ac pollutionem: Non enim totus cibus erat homini nutrimento, sed illud solum purum, quod divideretur ab impuro, sicut & modo. At verò totum semen erat ordinatum naturaliter ad generationem, unde patet quod secundum naturam bene institutam, non possit aliter emitti, quam per generationem.

De illa qua accidit ex crapula vel ebrietate.

CAPVT XVII.

Gregorius ubi supra. Cum autem ultra modum gula appetitus in sumendis alimentis rapitur, & ob hoc humorum receptacula grauantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen vsque ad prohibitionem percipiendi sacri mysterij, vel celebrandi solemniam missarum, cum fortassis aut festus dies exigat, aut ministerium exhiberi pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si alius qui ministerium implere valeat adest, illusio facta pro crapula à perceptione quidem sacri mysterij prohibere non debet, sed ab immolatione, ut arbitror se homo subtrahere debet. Si tamen dormientis mentem imaginatione turpi non concusserit, tunc enim animo reatus suus manifestus erit. *Cassianus in libro 10. collationum.* Nunquam utique castimonie puritatem indurpta valebit virginitate seruare, cum præterita cibi materia subministrat ignem carnalis concupiscentie. Nam quod semel per escarum abundantiam concretum fuerit in medullis, necesse est egeri, atque ab ipsa nature lege propelli, quæ exuberantiam cuiuslibet humoris superflui, velut noxiam, atque sibi contrariam in semetipsa residere non patitur. Ideoque rationabili semper, & æquali est corpus nostrum parsimonia castigandum, ut si naturali hac necessitate commorantes in carne omnimode carere non possumus, statim rarius nos, & non amplius quam trina vice ista colluione resperfos, totius anni cursus inueniat. Quod tamen sine vilo pruritu quietus egerat sopor, non fallax imago index occultæ voluptatis eijciat.

Auctor. At vero si iuxta prædicta verba Gregorij: Pollutio quæ accidit ex crapula sacri mysterij celebrationem impediatur ratione sui reatus, siue vitij, videtur quod sacerdos nullatenus celebrare debeat pro quantumcunque profectu populi. Non enim facienda sunt mala, ut proueniant bona. Et hæc obiectio est inualida, quia pollutio licet ex vitio procedat, non tamen est vitium, id est culpa, sicut dictum est supra.

SPEC. NATVRALE.

Affectus vero quem habet sacerdos ad profectum populi subiecti, magis eum assimilat sacramento pro redemptione, ac profectu omnium immolato, quam dissimilet illa corruptio: maximè cum non habeat ex parte ipsius causam, vel occasionem effectiuè, sed materialiter tantummodo. Ideoque talis celebrare potest in illo casu, quem Gregorius ponit, quia scilicet vtilitatem plebis communem intendit.

De illa qua prouenit ex præcedenti cogitatione.

CAPVT XVIII.

Gregorius ubi supra. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis illusio dormienti oritur, patet animo suo reatus, videt enim à qua radice inquinatio illa processerit, quæ hoc nesciens pertulit, quod sciens cognouit. *Cassianus in libro de institutione Monach.* Licet autem ad plenam peccati noxam talis commotio minime computetur, tamen necdum perfectæ mentis indicium est, nec ad purum excocti vitij manifestatio, cum per fallaces imagines huiusmodi illusio operatur. Qualitas enim cogitationum, quæ in distentionibus diei negligentius custoditur, quiete nocturna probatur. Et ideo cū intercessit aliqua talis illusio, non culpa somni credenda est, sed negligentia temporis præcedentis. Ita manifestatio morbi latentis intrinsecus, ut solent malæ quoque valetudines corporum non ea colligi tempestate, qua videntur emergere, sed negligentia sunt præteriti temporis acquisitæ, quo passus quis impudenter escis saluti contrarijs, noxios humores sibi met lethalesque contraxit.

C Auctor. Si autem illa pollutio quæ prouenit ex crapula, nisi necessitas urgeat, suspendit sacerdotem à celebratione, magis etiam illa quæ fit ex præcedenti turpi cogitatione. Quin etiam Christianum quemlibet suspendere debet à perceptione, nisi fortassis dies solemnis instet, ut dies Paschæ; Sed tunc etiã videtur melius esse differendū in crastinum, si posset fieri sine scandalo. Similiter infirmis de quorum morte timeatur, dari potest in tali casu propter vtilitatem sacramenti. Veruntamen si memores indignitatis suæ nolint petere causa reuerentiæ, non est eis dandum, sed potius dicendum, Crede & manducaisti. Licet ipsa pollutio secundum se sicut prædictum est peccatum non sit, sed sequela peccati.

D *Augustinus super Genesim libro 11.* Aliqua itaque sit questio de consensionibus somniantium, cum sibi concumbere videntur vel contra mores licitos vel contra propositum suum. Quod contingit, cum ea quæ vigilantes etiã cogitamus, non cū placito consensionis, sed sicut talia propter aliquid loquimur, quod non possemus nisi ea etiam cogitarem, sic admoventur in somnis, & exprimuntur, ut eius caro naturaliter moueatur, ut quod naturaliter collegit, per genitales vias emittit, quod quidem sine peccato à vigilante fieri non posset. Tunc vero tam sine peccato fit, quam sine peccato à vigilante dicitur, quod ut diceretur, sine dubio cogitatum est. Veruntamen propter animæ affectionem bonam, quæ desiderio meliore mundata multas interficit cupiditates, quæ ad naturalem motum carnis pertinent, quem casti vigilantes cohibent, dormientes autem ideo non possunt, quia non habent in potestate quin admoventur expressio imaginis corporalis quæ discerni non possit à corpore. Propter ista ergo animæ affectionem bonam etiam in somnis quædam eius merita clarent. Nam & dormiens Salomon præposuit sapientiam omnibus rebus, eamque neglectis cæteris, precatus est Deum, & placuit hoc Domino, nec distulit retributionem bonam pro desiderio bono.

Pollutus an
praua cogi-
tatione non
communicet

De consen-
sionibus som-
niantium

Prohibetur
ab immola-
tione & non
à commu-
nione.

Plusquam
ter in anno
pollutio immo-
latur, est
non debent.

De illa quæ accidit tantum ex imaginaria visione.

CAPVT XIX.

PRæter hæc autem quæ tangit Gregorius videlicet quatuor genera pollutionis, addere possumus & quintum, quod fit ex imaginaria tantummodo visione, quam homo patitur in somnis. De quo tamen Grego. tacet, quia de his tantum intendit loqui, quæ causam suam habent in vigilante. Hoc autem genus secundum causam suam in vigilante non est. *Cassianus in libro 7. collationum 2.* Hanc autem carnis colluionem quidam dicunt non iccirco dormientibus euenire, quod eam producat fallacia somniorum, sed potius quia redundantia humoris illius aliquas in ægro-tanti corde fingat illecebras. Denique quando non inquietat vlla concretio quemadmodum fluxus eius, ita etiam illusio conquiescit. Sed hoc diffinire poterit nemo, nisi per experientiam longam, & puritatem cordis in confinia carnis ac spiritus verbo Domini dirigente peruenerit. Sicque puritatis modum, certa experientia perpendens nequaquam illorum decipietur errore, qui negligentis suæ vitio crebrioribus quam natura appellit egestionibus sordidati, de naturali conditione causantur, cumque eos constet inferre potius vim naturæ, & extorquere ab ea pollutionem, quam ipsa non ingerit, intemperantiam suam ad necessitatem carnis, immo ad eius referunt Creatorem. Itaque quisquis ad illum puritatis statum iugis cordis intentione peruenerit, vt iam mente ab huius passionis titillatione penitus absoluta per soporem caro eius velut redundantiam superflui humoris expellat, conditionem modumque naturæ certissimè deprehendit. Et ita cum expergestus inuenerit carnem suam post longa tempora se infcio atque ignorante pollutam, tum demum de naturali necessitate causetur, ad illum sine dubio perueniēs statum, vt talis inueniatur in nocte, qualis in die, talis in lecto, qualis in oratione.

De illa quæ fit à diabolica illusionē.

CAPVT XX.

Gregor. in *Moral. lib. 8.* Sæpe autem (vt aliàs dictum est) malignus spiritus etiam sanctorum corda afficere somnijs nititur, vt ab intentione cogitationis solidæ ad tempus saltem momentumque deriuentur, quamuis ipsi protinus se ab illusionis imaginatione discutiant. Sed hostis insidians, quo eos vigilantes minimè superat, eo dormientes grauius impugnat. Quem tamen hic malignè agere, superna dispensatio benignè permittit, vt ne in electorum, cordibus ipse saltem à passionis præmio somnus vacet, sicque iustorum vita, & per vigilias tentatione quatitur, & per somnum illusionē fatigatur, foris corruptionis suæ molestias tolerat, intus apud semetipsam grauius illicitas cogitationes portat.

Cassianus in libro 7. posteriorum collationum. Itaque fraudulenti hostis inuidia nos impugnat, dum illis præcipuè diebus, quibus maiore integritatis merito desideramus placere conspectui diuino, simplicis fluxus carnis egestione nos polluit, vt à sacrosancta communione deterreat, licet in quosdam incipientium ab hoc diabolica infestatione, hæc euenire credatur illusio, vt cum eos intensioribus ieiunijs studere cognouerit, omnes eorum conatus hac arte subuertat, vt dum se non solum nihil ad puritatem corporis districtiori ieiunio profecisse, verum etiam grauius sentiunt fuisse pulsatos, magistram incorruptionis, ac puritatis alticem abstinentiæ districtionem, tanquam æmulam perhorrescant. Et omni quidem industria quantum in nobis est studere debemus, vt castimonie puritatem, illo vel maximè tempore teneamus, quo venerandis assistere optamus altaribus. Verum, si hostis ille nequissimus, vt nobis cælestis remedij subtrahat medicinam, custodiam subito mentis illuserit, ita duntaxat,

A vt nullo reprehensibili interueniente pruritu, nullo oblectationis contaminemur assensu, sed egestione, aut naturali necessitate propulsa aut certè impugnatione diaboli absque sensu voluptatis elicita, ad impedimentum nostræ sanctificationis obtenderit, possumus & debemus ad gratiam salutaris cibi confidenter accedere. Sin vero nostro vitio hæc fuerit egesta concretio, illud Apostolicum formidemus: *Qui manducat indignè, &c.* Nouimus fratrem, qui cum castimonia cordis & corporis summa circumspectione, atque humilitate promeritam iugiter possideret, ac nequaquam nocturnis ludificationibus tentaretur, quotiescunque se tamen ad percipiendam communionem, Domini causa præparasset, immundo fluxu dormiens scædabatur: Qui cum multo se tempore à sacrosanctis mysterijs trepidus abstineret, tãdem hanc ad seniores detulit quæstionē, remedium impugnationum, ac doloris sui medicabili eorum consilio consecuturum se esse confidens. Sed cum primam causam morbi huius spiritualium medicorum doctrina discuteret, quæ solet ex abundantia ciborum præsumptione descendere, eam quæ memorato fratri deprehenderet non inesse, inquirunt, ne animæ forsitan culpa caro exhausta ieiunio illusionibus vrgeretur, quibus etiam districtissimi viri cum paululum elati de sua corporis fuerint puritate per superbiæ vitium polluuntur: probantelque nec animæ culpam esse, nec carnis, sacrosanctis cum epulis debere misceri confidentissimè censuerunt, ne per hanc fraudem medicina remedij salutaris in perpetuum fraudaretur.

Cur pollutio nocturna secundum se culpabilis non sit.

CAPVT XXI.

A *Vxor.* Quod autem nulla pollutio nocturna secundum se peccatum sit, ipsa ratio euidenter ostendit. Statim enim quando fit à sensibus abstractio, fit etiam spirituum ad interiora directio, sicque propter calorem excitatum turbantur spiritus in cella imaginat ionis, ita quod inepti efficiuntur ad deferendum formas in cellam rationis. Et ita non ordinantur vires inferiores ad superiores in dormiente sicut in vigilante, nec potest ratio quin moueatur dormiens corporali motu ad eijciendum semen, prohibere. Verum quid de illo qui dormiendo illusionem patitur, & post excitatus statim polluitur? Iterum quid de illo, qui nec dormit, nec vigilat, & in tali statu polluitur? Quid etiam de illo, qui post pollutionem excitatus à somno consentit, & placet ei? Videtur grauius peccare, quia cum vigilans consentit pollutioni, consentit immoderate delectationi. Grauius etiam peccare videtur ille, qui confessiones de peccatis carnis audiendo polluitur, quia scilicet ibi totum vigilando fit, & cogitatio, & motus carnis, & emissio seminis. Et tamen aliquando tali dictat conscientia firmiter, quod nullo modo vellet peccare mortaliter.

Ad hæc omnia dici potest, quod ille qui dormiens illuditur, & mox excitatus polluitur, si placet ei delectatio, & consentit, peccat grauius. Si vero non placet tunc ei non imputatur, sed de illa iudicandum est quasi dormiendo accidisset. Signum autem, quod ei non placeat, quando statim vt euigilat emittit absque delectatione, vel ad minus auertit mentem ab ea quantum est possibile. De illo autem, qui nec dormit, nec vigilat, quia tamen somnus est quies exteriorum virium, potest dici, quod licet non fortiter dormiat, dormire tamen dicitur, quia sensibus non utitur. Ideoque qui in tali statu polluitur, velut in somno indicatur, licet etiam aliquando sibi vigilare videatur. Porro circa illum qui consentit pollutioni præteritæ, possumus distinguere, quod aut ei placet exoneratio naturæ, per quam se sentit alleuiatum, & quantum ad hoc non peccat; aut ipsa delectatio, & in hoc peccat. Sacerdoti autem qui polluitur confessiones audiendo, vix aut nunquam contingere potest ex delectatione sine peccato.

Verum-

Experientia longa definiendum de pollutionibus.

Pollutio à fraude diaboli proueniens.

Egestio visiva,

Dubia visiva.

Resolutio.

Pollutio in somno indicatur, licet etiam aliquando sibi vigilare videatur. Porro circa illum qui consentit pollutioni præteritæ, possumus distinguere, quod aut ei placet exoneratio naturæ, per quam se sentit alleuiatum, & quantum ad hoc non peccat; aut ipsa delectatio, & in hoc peccat. Sacerdoti autem qui polluitur confessiones audiendo, vix aut nunquam contingere potest ex delectatione sine peccato.

Veruntamen si turpi delectationi quantum potest, resistat viriliter, tunc ex violentia tentationis omnino contra voluntatem rationis pollutionem patiens, non peccat mortaliter. Sed mensurandum est peccatum secundum quantitatem delectationis, quam in turpi cogitatione habuit, ex qua videlicet illa pollutio accidit. Verum si pollutio nocturna nunquam habet in se vitium, cur Greg. de illa, quæ provenit ex crapula, & etiam illa, quæ ex turpi cogitatione dicit contrarium? Ad hoc dici potest Greg. non intendere, quod secundum se sit peccatum, sed cum peccato, vel ut magis propriè dicatur peccati præcedentis complementum. Sicut enim voluntatē, & opus dicimus idem esse peccatum, eo quod ordinantur ad eandem delectationē, ita dicere possumus, quod præcedens repletio, vel turpis cogitatio cōsequenti pollutione ordinatur ad eundem finem. Ob hoc ipsa pollutio potest dici quasi complementum peccati, sicut opus exterius voluntatis interioris, nec est vitium secundum se, sed secundum relationem ad præcedens.

Si vero queritur quid sit in pollutione, & quid in sacramento Eucharistiæ, cuius gratia sit ibi tanta repugnancia, ut quosdam propter illam prohibeat à cōfectione, quosdā etiam à perceptione. Dicimus, quod huiusmodi sacramenti gratia cōsistit in maxima vnione membri cum capite, nutrit enim mentem ex charitatis Christi passi delectatione. Vnde cum in pollutione sit maximus mentis descensus in carnem ibi elongatur maximè à gratia illius sacramenti, in quo sit maximus mentis ascensus ad creatorem siue Salvatorem. Præterea in hoc sacramento recolitur maximè Christi passio, & in pollutione sentitur maxima carnis delectatio, quæ maximè contraria sunt & maximè distant. Iterum pollutio maximè attestatur elongationi antiquæ, qua scilicet à Deo elongauimus, & Deus à nobis, ideo maximè sacramento contrariatur, in quo Deus ad nos accedit, & nos ad Deum.

Qualiter huiusmodi labes radicitus euelli possit.

CAPVT XXII.

Cassianus in lib. 7. priorum collationum 2. Licet autem huiusmodi ludificationem qua dormiens illecebro sic phantasmatis fœminatam illuditur, obnoxiam esse peccato non credamus, concupiscentiæ tamen adhuc medullitus latentis indicium est. Quam tamen illusionem diuersis modis constat accidere: Nam secundum vsum quem vigilans exercere vel cogitare consueuerat, etiam dormiens tentatur. Aliter autem falluntur qui carnalem copulam norunt, aliter qui expertes sunt: Hi autem sicut simplicioribus ac purioribus somnijs inquietari solent, ita etiam minore possunt labore purgari. Illi autem sordidioribus magisque expressis phantasmatis illuduntur, donec paulatim in odium illius rei quam voluntariam antea sentiebat mens & somno sopita vertatur. Et ita demū quis ad illam beati Sereni, paucorumque similium perueniet puritatem, ut etiam ipso naturali motu carnis emortuo, illum obscærum liquorem omnino non perferat. Castitas enim vera non distractionis præsidio, sed amore sui & propriæ puritatis delectatione subsistit. Nec castitas esse, sed continentia dicitur, vbi adhuc ei aliqua resistit aduersitas voluptatis, & adhuc carnis commotione pulsatur. Hac enim commotione ne ipsi quidem eunuchi carere demptis genitalibus possunt. Sciendumque est, non eis carnales estus, nec affectum libidinis, sed solum sativæ generationis deesse virtutem. Vnde nec ab humilitate & contritione cordis, vel continentie distractione debent laxari. Licet nequaquam sit discreendum minorem ab eis castimoniam posse labore comprehendere. Quamobrem perfectio castitatis, à laboriosis continentie rudimentis, perpetua tranquillitate discernitur. Hęc est enim verè consummatio castitatis, quæ non impugnans carnalis concupiscentiæ motus, sed horro-

*Eunuchis
inest affectus
carnalis.*

SPEC. NATVRAL.

Are toto detestans, iugem atque inuolabilem sui retinet puritatem, nec potest aliud quid esse quàm sanctitas. Hęc autem fiet quando iam desinens caro aduersus spiritum concupiscere, sed desiderijs eius viri, scilicet rationis utique consenserit: experintque sibi inuicem pace firmissima fœdari, & habitauerunt fratres in vnum, illam repromissam à Domino beatitudinem possidentes, de qua ait: *Si duo ex vobis consenserint super terram, &c. Idem in libr. 10. collat.* Itaque puritati studentibus plurimum confert, ut carnalium passionum ipsas materias sibi penitus subtrahant, quibus potest vel occasio vel recordatio earundem passionum ærotanti adhuc animæ generari. Necesse est enim ut morbo duplici duplex adhibeatur curatio. Nam corporine concupiscentia in effectum tentet prorumpere necessario effigies & materia illicita subtrahenda est. Et animæ nihilominus ne eam vel cognitione concipiat attentior meditatio scripturarum, & sollicitudo peruegil ac remotio sollicitudinis vtiliter apponenda est.

Quod ad hanc puritatem obtinendam non tam in afflictione carnis, quàm in gratia Dei confidendum sit.

CAPVT XXIII.

Idem in lib. 7. priorum collat. 2. Quisquis ergo à cunctis confabulationibus otiosis extractus, & ab ira omni & sollicitudine curaque mundana mortificatus, quotidianam panis, & aquæ refectionem ac somni quietem moderatus fuerit, nec tamen laborum, & abstinentiæ huius merito, sed miseratione diuina se puritatem illam adepturum crediderit, quia sine hac fide cuncta humani laboris intentio vana est in breui perfectionem illius impossibilem sibi non esse cognoscit. Quæ nimirum fides omnibus licet facilis, & plana videatur, tam difficile tamen ab insipientibus quàm ipsius castitatis perfectio possidetur. Nam cum eis vel particula puritatis arripserit, continuo in suæ conscientie secretis elatione quadam subtiliter illabente sibi blandiuntur, credentesque illam se diligentis suæ studio consecutos, necesse est, ut superno illo præsidio paululum denudati, tandem illis quas diuina virtus extinxerat passionibus opprimantur, quamdiu experientia docente cognoscant se vitibus atque industria sua puritatis bonum obtinere non posse. Hęc ergo est consummatio castitatis, ut etiam quiescentem somniorum illusio non fallat, sed cum dormienti tantummodo per sopitæ mentis incuria semotio carnis obrepserit, quemadmodum sine vlla titillatione voluptatis excitata est, ita etiam sine vilo pruritu corporis conquiescat.

Edem in lib. 10. collat. 7. Summæ sanctitatis viro nominisque sui speculo abbati Sereno, ita peculiari beneficio donum castitatis infusum est, ut iam ne ipsis quidem naturalibus incentiuis inquietari se, vel in sopore sentiret. Primò quidem pro interna cordis castitate nocturnis diuinisque precibus, ac ieiunijs insistens, cum vidisset orationum suarum se obtinuisse vota, cunctosque ætus in corde suo concupiscentiæ carnalis extinctos, maiori zelo castitatis exarsit, & intensioribus ieiunijs & obsecrationibus incubare cepit, ut mortificatio passionis huius, etiam ad ipsam carnis puritatem eatenus perueniret, ut ne illo quidem simplici ac naturali motu, quo etiam in parvulis, ac lactantibus excitatur, ulterius pulsaretur. Credens multo facilius Deum hos stimulos carnis radicitus posse conuellere, quos etiam humanæ artis industria solet quibusdam poculis, vel medicamentis, seu ferri sectione detrahere. Cumque cœptæ supplicationi, ac lachrymis indefessus insisteret, adueniens Angelus in visione nocturna, eiusque velut aperiens veterum quandam ignitam carnis strumam de visceribus eius auellens, atque proiciens, suisque omnia ut fuerant locis restituens intestina, ecce, inquit, incentiua tuæ carnis abscisa sunt, & obtinuisse te noueris hodie

*Studentibus
puritati
quid faciendum?*

Fide acquiritur donum castitatis.

Abbas Serenus qui castitatem acquisiuit.

perpetuam corporis puritatem, quam fideliter poposcisti. Idem in lib. posteriorum collat. 5. Ut ergo fallax imaginatio somnium illecebra egestionis impura, vel in perpetuum, vel certis mensibus ignoretur post illam fidem, qua de Dei specialiter gratia puritatis donum iugiter sperare non convenit, eorum potiusque nimietas est castiganda, quorum redundantia huiusmodi humores propensius gigni necesse est. Qui quomodo concreti non possunt non egeri, ita ad ipsius naturae legem possunt propelli, ne sub occasione cuiuscunque pruritus, atque illusionis emergant. In qua nobis castimonie puritate fundatis, peccatum iam in nobis non dominatur, sed interioris motu pabuloque puritatis exteriori etiam homini castitas necessaria subministratur.

De menstrualis sanguine.

CAPVT XXIV.

A *Vetor.* Hæc de pollutione nocturna occasione feminis humanæ generationis, quod ibi effunditur extra generationis ordinem diximus. Nunc ad ea quæ per se ad ipsam generationem pertinent redeamus. Et primo de menstruo, quod etiam in materia cum spermate convenit, & conceptum fœtum nutrit in utero, differamus. *Isidorus ubi supra.* Menstrua sunt mulierum superuacui sanguis, sicque dicta sunt à circuitu Lunaris luminis, quo solet illud profluuium provenire, nam Luna mene dicitur Græcè. Hæc & muliebria nuncupantur. Nam mulier solum animal menstruale est, cuius cruoris contactu fruges non germinant, accescunt multa, moriuntur herbe, amittunt arbores fœtus, ferrum rubigo corrumpit, nigrescunt æra, si quietiam canes inde comederint in rabiem efferantur, Glutinum asphalti, quod nec ferro, nec aquis dissolvitur, cruore ipso pollutum sponte dispergitur.

Constantinus ubi supra. Menstruorum exitum, & ablationem eorum secundum naturam oportet intelligi, itaque menstrua mulierum exeunt cum 12. annum expleverunt, & plurimum in quartodecimo protenduntur. Aufertur autem à quibusdam circa 36. annum Hermaphroditus non habet menstrua, vel sperma. Menstrua quidem naturalia sunt continua per duorum dierum spatia, vel ad plurimum sex, qui si transcurrant ultra non erunt naturalia. Grauat autem mulier cum tempus menstruorum venit. Quæ vero menstrua sua diu differt, molestum ei, ac durum est, quia multæ quantitatis subito purgamentum succedit. Tempus interpolationis 20. dierum est, & usque in duos, aut plures menses ascendit. Quæ vero post hoc tempus menstrua veniunt, naturalia non sunt, & vocatur hæc menstruorum retentio, constrictio. Quæ fit ex passione in vulva, vel in corpore toto, vel in vno membro. De vulva propter apostemata, vel propter vulvæ torturam, aut ex abortu nimio, vel ex passione matricis, vel ex opilatione, vel ex frigida complexionem venarum ora claudente, vel ex humoribus crassis, atque viscosis viam implentibus, aut ex vulneribus in eis coagulatis: De toto corpore verò propter febres, aut propter corruptionem complexionis, & hydropysis. Porro de vno membro sicut de passione pectoris, stomachi, vel hepatis, fit iterum menstruorum constrictio propter hæmorrhoidem, aut sanguinem de naribus, vel pectore euntem. Aliquando quoque fit ex nimia crassitudine corporis prementem venas, atque stringente, huius constrictio signatio vniuersalis est grauitas inferioris ventris, & dolor totius corporis, constrictioque vrinæ, atque egestionis; Aliquando etiam vrina est nigra, deficitque virtus appetitiua, & aliquando mala appetunt cibaria.

Aristoteles in lib. de animalibus. Menstruum in feminis simile est spermati in maribus, nec aliud quàm sperma indigestum, sed non est conueniens generationi, quia si fuerit sperma non erit menstruum & e-

A conuerso, huius signum est, quod natura feminarum debilis est, & minoris caloris, earumque corpora molliora sunt, & leuiora, pauciorisque pili corporibus marium, minora quoque sunt eis in omni genere animalium generantium animal. Nec est exitus menstrui nisi tantum in istis generibus sicut dictum est superius. *Auscenna in 2. canone.* Sanguis menstruus (vt dicitur) super erispilam linitur, & super podagram calidus distillatur, & confert. Suppositus autem prohibet imprægnationem, sicut æstimauerunt quidam. *Dioscorides.* Sanguis fluens menstruus mulierem generare non sinit aliarum mulierum corporibus perunctum. Maximeque vbi fusus fuerit non generat mulier si supertransierit. Ignem vero sacrum curat, & dolores podagricos inunctus compescit.

B

De causis sterilitatis in viro & muliere.

CAPVT XXV.

E *X libro de nat. rer.* Homines quidem pingues raro generant, quoniam habent corpora minus temperata. Similiter accidit in mulieribus, quia superfluum quod est in corporibus pinguis digeritur, & in pinguedinem trahitur. Vnde propter has causas quedam etiam arbores non fructificat, vt salix & nux Romana. Tria quoque genera hominum generare non possunt, videlicet infirmi, propter debilitatem; Senes, quia natura non potest in eis digerere sanguinem feminalem; Pueri vero, quia sperma transit in crematum. *Auscenna in 1. canone.* Causa vero sterilitatis aut est in spermate viri vel mulieris, aut malitia complexionis diuersificantis virtutem generationis, scilicet calidæ vel frigidæ, scilicet frigidæ ex frigore naturali, aut frigore accidentali longæ retentionis sparsio, aut humiditas, aut siccitas, aut est in membris generationis, vt in matrice vel virga, vel instrumentis & vasibus spermatis, sicut est debilitas vel corruptio, breuitas, vel amplitudo. Aut est propter causam in principiis, vt est tristitia vel timor, dolores capitis, debilitas digestionis, & satietas naufragica. Ad hoc enim vt conceptio fiat, oportet quod membra digestionis & membra spirituum sint fortia: Aut est propter errorem accidentem, vt quando spermatis emissio fit ante complementum vel post illud, siue quando vir & mulier diuersi sunt in coitus tempore, ita quòd vnus eorum antecedit alium in spermatis emissionem.

D

Constantinus ubi supra. Ablatio generandi fit ex nimis mala complexionem testiculis dominante, & hoc aut nimis calida, quæ spermatis incendit materiam: Aut nimis frigida, quæ congelat & adunat eam: Aut humida, quæ dissoluit ac subtiliat: Aut sicca quæ incrascat. *Hippocrates in lib. aphorismorum.* Mulieres quæ præter naturam crasse sunt, his pinguedo quidem os matricis obturat, & priusquam extenuentur non concipiunt. Iterum quæcunque densas & frigidas matricis habent, concipere non valent: Aut enim propter densitatem humidum extra diffunditur: Aut propter frigiditatem non calefit, vt ad hunc locum congregetur, sed & mulieres quæ matricis habent humidam non concipiunt, quia semen in eis extinguitur, nec illæ quæ siccas magis & ardentes, quoniam indigentia nutrimenti semen corrumpitur. Quæ autem ex utroque moderante habent, illæ generant. *Aristoteles ubi supra.* Mulier quoque dolorosa & infirma imprægnari non potest. Si autem imprægnatur fœtus corrumpitur.

E

Isidorus ubi supra. Semen tenue locis muliebribus non adheret, elabitur enim, nec vim adherendi habet: Similiter & crassum vim gignendi non habet, quia muliebri sanguini se miscere propter nimiam spissitudinem non valet. Hinc & mares & feminas videmus fieri steriles; vel propter nimiam seminis, vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

Menstrua
quid?

Tempus
interpolatio-
nis men-
struorum.

Causa retentio-
nis men-
struorum.

Menstruum
sperma
digestum.

Tria genera
hominum
generare ne-
queunt.

Causa steri-
litas.

Cur raro concipiunt meretrices prostituta.

CAPVT XXVI.

Gvil. de conchis. Quæri autem potest, cum frequentissimè coeant prostituta mulieres, unde fit hoc quoddam raro concipiunt? Ad hoc autem respondeo, quoddam ex vno semine non potest fieri conceptio, nam ubi non conveniunt sperma viri & mulieris, mulier non concipit: Prostituta ergo, quæ pro solo precio coeunt: nullam delectationem hinc habentes nihil emittunt, quare nec gignunt.

Sed dicis, videmus tamen prostitutas amore vnius torreri, cum quo sine delectatione non commiscetur, nec tamen nisi raro concipiunt? Respondeo huius rei causam cognita forma & qualitate matricis melius percipies: Matrix est cista seminis susceptrix ad modum alchanzæ formata: Est autem alchana vas urinarium sursum habens os amplum, inferius ventrem rotundum & crassum, inter os & ventrem collum gracile & longum. Est autem matrix intus villosa, ut melius semen retineat, septem habet cellulas humana figura ad modum monetæ impressas. Inde est, quod septem potest mulier vno lecto parere. Prostituta ergo ex frequentia coitus matricem habent oblitatam, pilosque quibus semen deberet retinere cooperatos, unde ad modum marmoris vincti, quicquid recipit statim emittit.

Dicis itaque, quod mihi dixisti, sine sœmine semine nil concipi, non est verisimile. Videmus enim raptas reclamantes & plorantes violentiam passas concepisse: Unde apparet illas nullam in illo opere habere delectationem, sed sine delectatione non potest sperma emitti? Respondeo, & si raptis in principio opus displiceat, ex carnis fragilitate tamen in fine placeat. Iterum sunt in homine duæ voluntates, Rationativa & naturalis, quas sæpe in nobis repugnare sentimus. Displicet enim rationi sæpe quod carni placeat. Si ergo in rapta non est voluntas rationis, est tamen delectatio carnis. Et quid dubitas sperma matris in conceptu esse, cum videas filios similes matribus nasci, infirmitatesque earum contrahere?

Cur frequenti coitu non imprægnantur coniugata.

CAPVT XXVII.

Porro legitimas quæ cum solis maritis cum magna delectatione coeunt, videmus etiam frequenter non concipere. Huius rei causa tum in ipsa muliere, tum in viro existit, contingit enim aliquando nimis pinguem matricem esse, unde nimia pinguedine inferius os matricis obstruitur, unde semen ad locum creationis peruenire non potest; Aliquando nimia siccitate constringitur; Aliquando viscosis humoribus intus delinitur; Aliquando deficit illis vis retentiva, & prævalet illi expulsiva; Aliquando lacerti, quorum est constringere, nimis sunt molles; Aliquando cum nullo vitium sit in matrice, tamen non concipit, quod ex qualitate spermatis alterius, siue vtriusque contingit, si enim nimis est calidum, vim habet delicatissimam & peremptoriam, si nimis frigidum congelatur; si nimis humidum dissipatur; si nimis siccum, durum est, & inobediens digestioni. Hippocrates in epistola de anatomia. Neque vero quoties coitus fit, mulier concipit, sed tantummodo certo tempore, sc. aut in initio purgationis, aut in fine. Nam in ipsa purgatione sperma corrumpitur, sanguinis natura superante. Rari in lib. divisionis agritudinum. Itaque difficultas imprægnationis fit propter adipis multitudinem, aut virgæ paruitatē, aut quia mulier post coitum citò surgit, & ambulat, & movetur, spermaque cadit, aut propter crassam in matrice ventositatem, aut propter eius lubricitatem, aut propter caliditatis eiusdem, aut siccitatis, aut frigiditatis multitudinem, aut propter malam spermatis complexionem, aut propter hæmorrhoides vlcera-

SPEC. NATURALE.

A que malitiam, aut propter meatus opilationem, quæ fit propter adipem, vel carnem ortam.

Quæ ad seminationem factus oportet affectum vtriusque parentis concurrere.

CAPVT XXVIII.

HVgo in lib. de perpetua virginitate Mariæ. In parentibus quoque carnaliter generantibus, & per carnis coitum nascituram carnem ex carne fabricantibus, vtrobiusque natura substantiam ministrat partui creando, ut ex vtriusque carne procedat, quæ solum in vnius carne formanda est caro: tamè hoc vestigial, quod natura quasi debitum quoddam ex instituto creatoris ad fabricam humani corporis absoluendam impendit, ita prorsus sine vlla necessitate, aut coactione ab ea requiritur, ut nisi sola dilectione, & (ut sic dixerim) spontanea charitate ad tribuendum id non inclinatur. Nihil enim est præter solam delectationem, quod hoc debitum à natura extorquere possit, sed cum spontanea fuerit charitate persuasa, tunc nimirum sibi adinvicem ad opus consummandum ex vtraque parte libenter, atque gratanter occurrunt. Sane quicquid violenter nolenti abripitur, ad eiusmodi causæ effectum incongruum prorsus atque inefficax demonstratur. Sola ergo delectatio est, quæ naturam persuadere potest ad seminandum partum. Et quidem in muliere amor viri, in viro autem amor mulieris id agere solet, ut quia in altero solum natura sibi sufficiens, non est alteruter, & sibi per dilectionem subveniat, ut quod natura in neutro per se potuit, in vtroque per se cum altero possit. Igitur semen humani partus à sola muliere formandum concipitur, quod simul à viro & muliere seminatur. Quod quidem (sicut iam dictum est) in muliere per amorem viri, & in viro per amorē mulieris natura operatur. Propter quod etiam mulier non nisi à viro concipere dicitur, licet tam de se, quam de viro accipiat, unde sœcundatur. Et rectè de solo viro concipit, quia id quod concipit in altero quidem de carne viri sumitur, in altero autem per amorem viri ministratur. Non itaque hoc solum de viro concipit, quod de viro accipit, sed hoc etiam de viro concipit, quod ex se de amore viri accipit.

Qualiter discerni possit, an impediatur conceptus ex parte matris, an sœminæ.

CAPVT XXIX.

Constantin. in Pantegni. Ablatio concipiendi fit ex parte sœminæ, vel masculi. Ex parte sœminæ fit aut ex mala complexionem matricis, aut ex officiali morbo, aut ex humoribus in concavitate vulvæ se coadunantibus. Ex mala complexionem, quia si nimia est & fortis sterilitas efficitur. Sin autem concipiendi vis aufertur: Si est calida intenditur, & corrumpitur sperma: Si frigida, constringitur, & concluditur vulva, venarumque suarum ora unde transit sperma, & infrigidatur, & congelatur in ea. In testiculis quoque propter eorum frigiditatem non multum nascitur sperma: Si humida non potest continere sperma: Si vero sicca sic crassum, ac durum ibi nascens sperma non extendens se, neque formativam virtutem sequens. Ex officiali morbo fit, aut ex constipatione viarum spermatis; Aut ex apostematibus, & similibus. Ex humoribus autem in concavitate vulvæ coadunatis, scilicet phlegmaticis, cholericis, aut melancholicis. Plurimum autem sœminæ conceptionem perdunt ex crassitudine nimia, quia zirbus os vulvæ amputat, & oppilat, ut non ad illud effluant menstrua, vel sperma. Qui & si currant, parum est, & non valet. Ex parte vero masculi fit ablatio concipiendi ex mala complexionem spermatis, aut ex morbo officiali. Ex mala complexionem, quia si calida sit incendit, si frigida congelat, si liquida dissipat. Ex officiali morbo, sicut est tortura virgæ vicilis, unde sperma cum exit, non recta via in vulvam

E e e e e 3

tendit.

Obiect.

Resp.

Obiect.

Resp.

Sperma mulieris concipit ad conceptum.

Causa non concipiendi.

Sine delectatione non fit seminatio partus

Causa qua impediunt conceptum.

Experientia.

tendit. Quod intelligi potest si non rectè mingit. Itaque ad sciendum an conceptio propter masculinum & pannis operata suffumigetur. Siquidem ad os & nares suffumigatio perforet, non ipsa est culpa, sed in masculino est. Si enim os vulvæ clausum esset & ora venarum vnde sperma transit ad vulvam & menstrua, suffumigatio corpus muliebre non perforaret. Similiter & si ibidem esset humiditas extingueretur fumus, sicut calor spermatis extinguitur. Si nimius calor, fumus dissolueretur nec dispergeretur. Alij vero antiqui dicunt, quod sperma masculi si super aquam posueris & dilatetur & natet super aquam, intelligitur esse frigidum ac subtile, nec proficit: Si autem aqua infunditur, & commergitur valet. Item si vulva in sua positione longa sit, & magna, brevis autem virilis virga, nõ potest sperma attrahere sibi, & ita culpa sit masculi. Potest iterum hoc intelligi ex significatione quam diximus malæ complexionis in masculis siue fœminis & intestinis, vt macilitate, crassicie, nigredine, albedine, duricia, multitudine quoque spermatis & eiusdem paruitate, crassicieque, & subtilitate.

De tempore conceptioni ac generationi congruente.

CAPVT XXX.

Mulier concipit quousque menstrua auferantur, & masculus generat vsque ad annum 70. plurimumque vsque ad 80. secundum virtutem caloris naturalis vnius cuiusque, & secundum calorem in testiculis. Quidam autem in iuuentute non generant, sed senectute, quia complexionem testiculorum frigidam habent & humidam, post iuuentutem vero perfectam calor eorum naturalis confortatur, & testiculi calidiores efficiuntur, ideo genituræ tunc idonei fiunt. Aliquando etiam idem consequuntur ex mutatione dietæ frigidæ & humidæ in calidam & siccam. Quidam autem in adolescentia sua multum generant, quia testiculorum complexionem calidam & humidam habent: In iuuentute vero & senectute calor augmentatur, vnde sperma comburitur, etiam & desiccatur, nec ad generandum proficit. Quidam etiam in adolescentia parum generant, quorum complexio est nimis calida & sicca & insensua. Cum autem ad ætatem venitur, calor minoratur ac temperatur, scilicet aut ex ætate, aut ex mutatione dietæ in temperamento frigidæ; ideoque quidam in adolescentia fœminas tantum generant, in ætate perfecta masculos, quoniam in adolescentia complexio ipsorum atque testiculorum frigida est & humida, in iuuentute & senectute calefit & parum desiccatur, ideoque masculum generant. Aliquando ex mutatione dietæ hoc prouenit.

Impedimta generationis

Tempus nubendi.

Aristi. vbi supra. Tempus coeundi (vt dictum est superius) in viro & muliere vt plurimum naturale est post duo septennia. Nondum tamen est tempus nubendi, quia non generant nisi raro, & debile. In complemento vero tertij septennij conuenit nubere. Homo itaque coit post annos 14. vsque ad finem vitæ suæ. Generat autem post 18. vel forsitan ante. Nunquam tamen visa est mulier, quæ peperit post annos 50. Viri vero generant vsque ad 60. & etiam 70.

De susceptione seminis & coagulatione.

CAPVT XXXI.

Avicenna vbi supra. Porto in hora ipsa coitus expellitur matrix ad ipsam orificium quasi procedens desiderando per naturam attrahere sperma. Ante violationem vero puellæ virginis, sunt in ore matricis, panniculi contexti ex venis & ligamentis valde subtilibus, ortis ex omni membro eius, quos ipsa violatio destruit, & qui in eis est sanguis decurrit. *Guil. de conchis.* Cum autem nec in matrice, nec in spermate causa est sterilitatis, spermate matricem ingresso clauditur interius os matricis, ne superfluitates conceptui

Indicium puella non violata ex panniculis.

A se commiscentes ipsum corrumpant, tuncque mulieris menstrua cessant. Non enim in corpore mulieris, calore videlicet ex fœtu argumentando vincente, tantæ superfluitates, vt prius oriuntur, & ex his quæ restant partus in vtero nutritur. *Avicenna in 1. catione.* Generationis itaque corporis humani principium duæ res existunt. Vna videlicet sperma viri, quod tenet locum factoris: Altera vero sperma mulieris & sanguis mēstruus, qui locum tenet materiei. Hæ quidem duæ substantiæ communicant in hoc, quod ambæ fluidæ sunt, licet postea diuersificentur: Aqueitas tamen ac terretas in sanguine ac spermate mulieris plus abundant, ærietas autem & igneitas in spermate viri superant. Oportet ergo, vt principium coagulationis horum duorum sit humida coagulatio vel substantia, licet terretas & igneitas inueniantur in eo quod extra sit. Et terretas quidem cum eo quod in ea existit cum duritia, igneitasque cum eo quod est in ea ex virtute maturandi, his enim se vniunt, & coagularum durum faciunt. Hoc tamen in nostris corporibus, ad terminum coagulationis duorum corporum non peruenit, qualia sunt lapides & vitrum, ex quibus nihil resoluitur, quod non sensim percipiatur. Tunc enim secuta essent à nocumentis, quæ propter assiduum aut longissimam resolutionem accidunt.

Causa cessationis, menstrui post conceptionem

B

Non est autem ita, quapropter corpora nostra duabus nocumentorum speciebus sunt opposita: Vna est humiditatis resolutio, ex qua creati sumus. & hæc ordinatè aduenit: Alia est humiditatis putrefactio, eiusque corruptio & ipsius alteratio, quæ fomento vitæ conueniens non est; Et hic quidem alius est à primo modo, licet sua malitia ad siccitatem perducit, quia corporis humiditatē prius exiccati facit, & ex eo quod nostris corporibus non est conueniens corrumpit, ac tandem ad putrefactionem resoluit. Nam putrefactio quidem in primis corrumpit humiditatem, postea resoluat eam, & rem siccam dimittit cinericiam. Hæc ergo duo nocumenta sunt à cæteris nocumentis aliena, quæ propter alias accidunt causas, vt congelatiua frigiditas, & venena, speciesque solutionis continuatæ, & ægritudines reliquæ.

Dua nocumentorum species.

De mulieris imprægnatione.

CAPVT XXXII.

Solimus. Mulieribus atque cogitantibus sobolem, cauenda est post coitum sternutatio propter seminis excussionem. *Ex libro de naturis rerum.* Itaque (sicut iam dictum est) si nulla sit in muliere causa sterilitatis, & fuerit sperma conueniens genituræ, clauditur matrix facta conceptione. Et (vt dicit Aristoteles) semen si per septem dies in muliere permanferit, imprægnabitur. Est autem sperma genituræ conueniens, quod non est nimis calidum, vel frigidum, vel humidum, aut siccum. Nam si etiam aliqua istarum qualitatum excedat modum generationi nullatenus est aptum. Proinde dicunt quidam solum virile semen ad conceptum sufficere, sed mentiuntur planè. Nulla vero fœmina recipit coitum post imprægnationem, nisi mulier. Equa enim & animalia cætera, quæ cum fuerint imprægnata coitum fugiunt. *Vt autem dicit Ioannes in lib. philosophia.* Menstruum in cõceptione solet cessare, quia cum omnis quidem mulier frigidissima sit, ita quod calidissima mulier frigidior sit frigidissimo viro, non potest bene cibum digerere, remanentque superfluitates, quæ per singulos purgantur menses, & ipse purgationes menstrua vocantur. Conceptione vero facta geminatur calor ex fœtu; Vnde melius cibus digeritur, nec tantæ superfluitates oriuntur. Præterea quia fœtus ex sanguine matris nutritur, purgatione non indiget. Hinc est, quod cum animalia cætera ex quo nata sunt gradiantur, homo quidem non graditur, quoniam ex semine menstruo nutritur.

Sternutatio post coitum impedit conceptionem

E

Ex libro de anatomia. Ita vero clauditur matrix facta conceptione, quod nec acus quidem posset intrare.

Alia ratio cur menses cessant post conceptionem

Hæc tamen conclusio non fit subito, sed successiue, A
quantò magis augetur fœtus, tanto magis illa con-
stringitur. Quod autem post conceptionem non sta-
tim claudatur ex toto patet ex hoc, quod plures fœ-
tus quandoque simul concipiuntur, nec eodem sper-
mate, sed ex diuersis per diuersa tempora in diuersas
matricis fossulas iniectis: Processu vero temporis ex
toto clauditur. Vnde & prægnantes ardentius coitum
appetunt, quia semen cadere non potest in matricem
ad temperandam libidinem. *Constantinus ubi supra.* Si-
gnatio verò conceptionis est concupiscentia matricis
ad ardorem recipiendi masculini spermatis. Menstrua
quoque non currunt ex consuetudine, neque mascu-
lum videtur mulier concupiscere. In maxillis est vena-
rum color viridis, & maxillæ solito duriores, albedo
in oculis, albedo est liuida, viriditati contigua, facies-
que similiter lentiginosa, abominationem patitur, & B
virtutis appetitui defectio, malorumque ciborum
desideriorum habet. Si vis autem de conceptu certificari,
da mulieri mellicratem in hora somni: Si contra um-
bilicum torturam patitur, concepisse cognoscitur, si
non, e contrario. Mellicrates de crudo melle hoc fa-
cit, quia ventositatem & inflationem gignit, vuluam-
que cum intestino recto comprimit, vt ventositas
non transeat, sed potius circumbeat, ac torturam facit.

De duorum spermatum commixtione.

CAPVT XXXIII.

EX epistola Hippocratis de anatomia. In matrice qui-
dem sperma miscetur, & conceptio celebratur ex
viri semine, & mulieris sanguine, quamuis & viri sper-
ma sanguis dicatur esse: Vnde & dicuntur consanguini
ex consanguinitate paterna, vel materna à mari, li-
cèt ipsum sperma sit coloris albi. Nam & mare licèt
natura viride sit, cum tamen tempestatibus mouetur,
spumam albam emittit, & vinum nigrum in vase ex-
agitatum spumam candidam facit. Simili ergo ratione,
& sanguis concussus in albedinem vertitur. *Ex libro de*
nat. rer. Sperma vero masculi & femine diuersarum
intentionum sunt, secundum B. Intentio namque
spermatis masculini est informare ad similitudinem
eius à quo separatum est: Intentio vero femini est
ipsam formam suscipere. Etenim à spermate mascu-
li est spiritus artificis, id est anima vegetabilis & forma,
à femina vero fundamentum generationis & mate-
ria.

Aristoteles ubi supra. Ideo namque femina non ge-
nerat per se, quia indiget principio motus quod ex
masculo est, ex femina vero materia est. Itaque natu-
ra ex mare, & femina facit vnum, & ideo fit animal
vnum. Et vir quidem dat formam, & principium mo-
tus, femina vero corpus & materiam. *Hals. in libro re-
galis dispositionis sermone tertio.* Galenus & Hippocrates
arbitrantur in fœtus generatione sperma agentis &
materie locum obtinere, sanguinem vero menstruum
materiei tantum: ipsumque fœtum perfici contem-
perantia & commixtione spermatis masculini cum
femineo. Quæ, scilicet duorum spermatum commix-
tio duabus ex causis necessaria fuit; Vna quia sperma
virile crassum est, & calidæ complexionis: Vnde & præ
crassitie sua non posset extendi, & dilatari sicut oportet,
& sic suo calore materiam fœtus corrumpere. Ideo
quoque femineum cum eo necessarium fuit, quod e-
contrario tenue, frigidæque complexionis est, vt eius
crassiciem, & calorem temperaret. Altera vero cau-
sa est operimenti generatio quod fœtum circumdet,
virile namque sperma quia rectè fertur, nequaquam
per totum ventrem matricis dilatatur. Ideo quoque
femineum cum eo necessarium est, quo loca vacua
impleantur. Et ex his simul operimentum fiat, quo
fœtus inuoluatur.

SPEC. NATVRALE.

De panniculis contentis in matrice.

CAPVT XXXIV.

ALVicenna in 3. canone. Matrix siquidem ex duabus
tunicis est creata, quarum intrinseca propin-
quior est ad hoc vt sit venenosa. Ipsarumque vena-
rum orificia, quæ in ea figuntur, matricis foramina
nuncupantur, his embryonis panniculi continuantur,
& ex his currit sanguis menstruus, & ex eis embryon
nutritur: Exterior vero tunica propinquior est ad hoc,
vt sit neruosa: In crassatur autem matrix & inspissatur,
& hora menstruorum quasi impinguatur: Deinde ve-
ro cum purgatur extenuatur & exsiccat: Attenuatur
autem iterum & extenditur cum magnitudine em-
bryonis, & dilatio eius est secundum dilatationem
corporis illius.

Cum autem dicitur, quod matrix sit neruosa, non in-
telligitur quod eius creatio sit ex neruis cerebri, sed
quia sit ex substantia neruis simili, scilicet alba, sangui-
ne priuata, viscosa, extensiuua, nec ei adueniunt ex cere-
bro, nisi nerui pauci quibus sentit. Sanguis autem men-
struus in prægnante diuiditur in tres partes; Vna, scili-
cet quæ in nutrimentum conuertitur, aliam quæ ad
mamillas eleuatur; Tertiam quoque quæ est super-
fluitas stans donec hora veniat vt expellatur. Fœtus
quoque qui in tribus panniculis continetur, sc. secun-
dina quæ comprehendit ipsum, & in ea venæ conte-
xuntur in transuerso, cuius pulsatiles in duas venas di-
uiduntur, & eius quietæ in vnam venam. Hic panni-
culus hiles vocatur, & ad ipsum vrina fœtus effundit-
tur. Alio quoque, qui dicitur abgas, & est profundatio
sudoris. Nec est necessarium vas aliud superfluitati e-
gestionis, com sit illud ex quo nutritur subtile, in quo
non est durities, neque fex, nec separatur nisi aquosita-
tas vrinæ vel sudor. Tertius autem panniculus fœtui
propinquior, ceterisque subtilior, vt aggreget humi-
ditatem resudantem ex embryone. *Ex lib. de nat. rer.*
Itaque concepto fœtu incipit operari virtus digestiua,
quæ calore matricis semen inspissat, ipsumque semen
folliculo quodam circumducitur, quod ex siccitate
prouenit, & iste folliculus semen custodit, ne aliqua
superfluitas ei se commiscens ipsum corrumpat.
Isidorus ubi supra. Fœtus itaque nominatur, eo quod
in vtero adhuc foueatur. Cuius secundinæ dicuntur
folliculus, qui videlicet folliculus continet eum, pa-
riterque cum ipso infante nascitur. Ideoque secundinæ
appellatur, quia se. cū fœtus editur ipsum sequuntur.

De secundinarum cum venis & arterijs suis creatione.

CAPVT XXXV.

HALi. ubi supra. Ex duobus quidem spermatibus
simul operimentum illud efficitur, quo fœtus
inuoletur. Facile namque est hoc fieri, cum sper-
ma quod crassum est & viscosum, intra matricem
cuius interiora calida sunt & plana dilatatur, sicut
ex pasta cito fit crustula, si calidum operculum su-
perponatur. Et hoc quidem operimentum ex omni-
bus planis matricis soluitur, per aspera vero loca quæ
fossulæ dicuntur, ad eam suspenditur. Circumtenet
autem sperma, quemadmodum apparet in ovo, quod
non suo tempore nec completum edidit gallina, nec
eius testa dura. Huius operimenti generatione com-
pleta, sanguis menstruus ad illud fertur per venas non
pulsantes, quarum ora sunt ea loca, quæ fossulæ dicta
sunt. Peruenitque simul sanguis subtilis & spiritus
vitalis per arterias quæ veniunt ad matricem, ferun-
turque simul in operimenti substantia antequam e-
ius durities consummatur. Ideo namque per illud
possibilem habet transitum in ipsius concavum. Sic
ergo in operimento foramina sunt & meatus, qui di-
latari non desinunt, nec consolidantur propter sangui-
nis decursum. Sperma namque sanguinem attrahere
non cessat, propter eam quæ in ipso est trahendi potē-
tiam, quoniam in ipsa generatione miscetur, & instru-

Matrix quod
sensu dicitur
neruosa.

Tres panni-
culi pro fœ-
tu.

Secundina
cur dicitur

Similitudo
in ovo.

Sperma at-
trahit san-
guinem.

mentis eius vitalis spiritus & naturalis, per quos materias sibi convenientes attrahendi possibilitate sumit, fiuntque ex eis fetus membra. Dehinc operimentum illud durefcit ac solidatur, & intra illud ex spermate locis illis, per quæ sanguis ad fetus influit, venæ & arteriæ generantur. Quarum ora venis & arterijs, quæ ad matricem feruntur continuantur, ita quod arteriæ arterijs, & venæ venis, deinceps hæ arteriæ & venæ generate irretiuntur & inuoluuntur cum operimento, & implicentur inter ipsum, circundantque exterius. Post hoc omnes hæ venæ congregatæ continuantur, & fiunt ex eis duæ. Similiter ex omnibus arterijs duæ, sicque quatuor ad umbilicum fetus veniunt. Ut autem umbilicum transferunt duæ venæ, congregantur in vnam, & arteriæ duæ similiter in vnam. Hoc autem operimentum, in quo irretiuntur hæ venæ & arteriæ secunda vocatur. Quæ ideo necessaria fuit, ut venas & arterias solidaret atque firmaret, & ligatas ad inuicem confortaret, & ut venis quæ in ea sunt fetus menstruo sanguine pasceret, arterijs autem spiritum ac subtilem sanguinem inferret, ab anterioribus autem super fetus operimenta duo generantur, quorum alterum *seca* dicitur, & est implicitum quasi fascia. Est autem sub secunda, & ascendit ad matricis superiora, transmittens se ad fetus velicam, & eius utilitas est suscipere fetus urinam. Alterum vero dicitur *seca*, fetus circundans sub *seca*, & est largum ac spissum factum ad suscipiendos vapores spermatis ac fetus, qui quasi sudor sunt in conlummatibus corporibus.

Qualiter in matrice discernitur sexus ad ipsa conceptione.

CAPVT XXXVI.

EX libro de Anatom. In matrice quidem septem fossæ sunt: Tres à dextris, & tres à sinistris, & vna in medio: Vnde dicunt quidam, quod à dextris tantum mares, & à sinistris tantum feminae concipiuntur in medio vero hermaphroditæ, scilicet, qui habet utrumque sexum: Alij referunt hoc ad facultatem naturæ dicentes quod quilibet sexus potest in qualibet fossula concipi. Sed si femina concipiatur in dextra, virilis erit. Si vero mas in sinistra, similiter effeminate erit. Præterea quibusdam est virga virilis adeo tortuosa, quod per eam non potest semen dirigi, nisi tantum in alteram partem matricis, vnde & masculos tantum vel feminas tantummodo generant. Ex libro de natura rerum. Igitur spermate in matrice locato, eiusdemque ore concluso si in dextra matricis parte maneat, masculus efficitur, quoniam hepar est in dextra parte situm matrici vicinum, & ideo meliori atque calidiori sanguine nutritur, qui est proprius masculorum: Si vero in sinistra parte sperma resederit, femina efficitur, quoniam à fonte caloris, id est, ab hepate, locus iste separatur. Porro vbi non rectè in dextra, sed aliquantulum versus sinistram, plus tamen versus dextram locatum fuerit, vir effeminate generabitur. Si autem e contrario in sinistra, ita quod aliquantulum versus dextram mulier virilis efficitur, quæ & virago dicitur.

Hali. vbi supra. Est itaque generatio masculini fetus in dextro latere, eiusque motus apparet in hac parte: E contra vero generatio & motus feminae in sinistro. Masculi namque complexionem oportet esse calidam, latus autem matricis dextrum calidius est in sinistro, quia vicinius est hepatis. Testiculus dexter à quo sperma defluit in matricem, eadem de causa calidior est, ob hoc & eius sperma calidius & siccus. E contra vero feminas oportet esse frigidioris complexionis & latera matricis sinistra frigidiora sunt splenis vicinitate, earumque testiculus sinister & sperma similiter. Cum ergo sperma calidius & siccus atque crassus, fetus erit masculus: Cum autem frigidius & humidius atque tenuius, fetus erit femineus.

seca.

seca.

Septem fossæ matricis.

Masculi generatio ratione fossæ.

Sinistra pars matricis frigidior ab splenem.

A De causis & signis discretionis predictæ.

CAPVT XXXVII.

A *Vicima vbi supra.* Causa itaque masculinitatis in fetu est sperma viri & caliditas eius, & abundantia ipsius, & conuenientia coitus in hora mundificationis, & prouocatio spermatis ex rene dextro qui calidior est & altior, & hepatis propinquior. Vnde & eius sperma calidius est atque spissius: Similiter & quando cadit in dextro matricis. Regio quoque frigida, & tempus frigidum, & ventus septentrionalis adiunant ad masculinitatem, contrarium autem ad contrarium, similiter & ætas adolescentiæ absque pueritia & senectute. Et dicunt quidam quia si currit ex dextro viri ad dextrum eius masculinatus: Si autem ex duobus sinistris feminat: Si vero currit ex sinistro eius ad dexteram ipsius erit femina masculina, & si e contrario masculus femineus. *Constant. in lib. de coitu.* Calor etiam adanget appetitum, & facit fetus masculinum, frigiditas autem diminuit, & femineum fetus reddit. Si vero natura testiculorum fuerit calida, multus erit appetitus luxuriæ, & plures gignuntur masculi, & tempestiuè pili oriuntur. Si vero frigida, effeminate erunt homines, & appetitus deest, & pili tarde oriuntur, & pauci circa pectinem, & extra illa. Vnde & per membra dextra generat masculos, & sinistra feminas: Dicit enim Galenus non esse virum, quia calor dextri testiculi & dextræ partis matricis cum viciniores sunt hepatis, & nutriuntur sanguine puro & claro, & ideo à dextris oriuntur masculi, & à sinistris

C *Vir quoque Hippocrates.* Si puer etiam tempore pubertatis viderit sibi dextrum testiculum maiorem ac prominentiorem generabit masculos: Si vero sinistrum, feminas. Euenit etiam aliquotiens, ut virtus caloris seminis vincat: Quidam enim medicorum dixerunt: Si semen quod processerit de dextra parte testiculi, ceciderit in sinistram partem matricem efficit masculinum effeminate. Et si illud quod processerit ex sinistra parte ceciderit ad dextram, efficit femina masculinam. Præter hoc tamen Deus potens est concedere cui vult gignere masculos, & cui vult gignere feminas.

D *Hali. vbi supra.* Vir quidem masculos faciens est fortis corporis & equalis carnis in duricie ac mollicie, multique spermatis, magnorum testiculorum, manifestarum venarum, fortis desiderij, quem non debilitat coitus, ex cuius dextro testiculo sperma eicitur. Cumque adolescentis prius dexter testiculus inflatur, tunc est ipse masculinans, cum vero sinister, femineus: Ille similiter ad quem festinat pollutio, non à nocimento in spermate, faciens est masculos. Ex mulieribus autem masculinans est illa quæ est æqualis caloris & formæ, non grauis corpore, neque mollis, nec eius menstrua subtilia sunt cruda nec pauca, squola & adusta valde. Eius quoque digestio bona est, & venæ apparentes ad exteriora procedentes, cuius sensus & motus secundum quod oportet existunt, nec habent ventris solutionem aut constrictionem assiduam, oculi eius decliues sunt ad fuscenedinem absque subalbedine, habetque gaudentem naturam ac lætam animam.

De operatione solis ac cæterorum planetarum in humana generatione.

CAPVT XXXVIII.

A *Vltor.* Dicit autem Aristot. quod homo generat hominem & sol. Sanctus quoque Dionysius in libr. de diuinis nominibus dicit, quod ad generationem omnium corporum sensibilium sol comitatur, & ad vitæ ea mouet, ac nutrit, & auget, ac perficit. *Hellinandus in chronicis suis li. 6.* Nos quoque non negamus afflatus quosdam sydereos in sublunariis aliquantulum

operati,

Elementa facta...

Sol & Luna...

Maior testiculus quid indicat?

Mulier masculinans quæ?

Tres proprietates...

Proprietates specierum.

operari, ut solem per quartam circuli tempus variare, & lunam plenam aerem humefacere, & ardentem canniculam dios canniculares facere, & aliquid tale. *Vnde est illud Hippocratis:* Mutatio temporum generat morbos. Sed aliud est aerem aliquando his afflatus infici, aliud totam naturam hominis ab eis auspiciari. Cōcedimus ergo quod cælum & motus sydereus, sicut ait *Demetrius in asclepiade*, illis quas importat varietatibus afficit elementa, non tamen eousque ut ipsa elementa absque illis nihil faciant, nam etiam sine illis varietatibus & aqua humefat, & ignis calefacit, & aer mouetur, & terra stat. Nam antequam stellæ crearentur etiam hoc faciebant, aut facere poterant. Nihil est autem quare sol dicatur magis esse causa generationis quam aqua. Omnia siquidem ex calore & humore procreantur, cum ergo generandi potestas penes hæc duo sit, cur vni soli tota tribuitur? Sicut autem sol nō solus operatur ad generandum, sed humor cum eo, ita nec solus ad corrupendum. Denique nec minores nec pauciores morbi fiunt ex humiditate & repletionem quam ex siccitate & inanitione.

Non autem eandem virtutem habent sol & luna in generandis vel concipiendis hominibus quam in herbis & arboribus, vel gelu, vel niuibis, pluuijs & nubibus, & huiusmodi. Illa namque facilius radios solares recipiunt, & ideo facilius generantur & corrumpuntur. Et (ut ita dicam) omnis illorū vita & mors in manibus eorum est; homo autem dignior creatura & operosior factura, quam ut à talibus auctoribus credenda sit procedere, & ad eorum arbitrium vitam vel amittere, vel retinere: Quod oportet concedere, si dixerimus solem omnino generationis, & corruptionis naturalis causam esse. *Auctor.* Dicit tamen *Constan.* in lib. de cerebro, quod habent etiam septem planetæ aliquid in embrii compositione, sicut de singulis superius dictum est in tractatu de stellarum ratione, & ideo non oportet hoc repetere. Veruntamen omnino genethliacorum siue mathematicorum errorem cauere debemus, ne videlicet ea quæ in libero hominis arbitrio constituta sunt, necessitati fatalium constellationum inaniter, immo pernicaciter ascribamus, sicut ibidem plenius diximus.

De opinione Albumasar super constellationis circa factum operatione.

CAPVT XXXIX.

Helinandus ubi supra. Albumasar quidem dicit, quod quidquid naturaliter in elementis efficitur, aut ex elementis causa, scilicet formali, aut ex motu superiorum causa, scilicet efficienti perficitur. Quod ut fiat clarius, elementorum proprietates ac specierū distinguamus. Tres ergo elementorum proprietates hæc sunt: *Opposito, conuersio vel reciprocatio, augmenti & diminutionis receptio.* Contrarijs enim & oppositis omnino qualitibus participant. Et quia calor & siccitas quæ in igne sunt, frigiditati & humiditati aquæ penitus aduersantur, caliditas & humiditas aeris à terræ frigiditate & siccitate repelluntur: Item conuersionis ibi fit reciprocatio, quia terra plurimum extenuata conuertitur in aquam, & aqua subtiliata transit in aerem; aer in ignem, ignis autem desatus reciprocè mutatur in aerem, aer in aquam, aqua in terram reuertitur. Fit etiam ibidem augmentum & diminutio, quia fit quod est calidum calidius, & aer humidior aere, & aqua frigidior aqua, & terra siccior terra. Similiter etiam in diminutione per descensum.

Species autem tres habent proprietates proprietatibus elementorum contrarias, non enim ut contrariæ sibi inuicem opponuntur, non conuertuntur inuicem, non augmentum & diminutionem recipiunt. Homo enim in substantia & ratione sua nulli rei contrariæ fit oppositus, nec conuertitur ex humanitate in aliud, ut equus, scilicet fiat vel lapis, nec augmentum recipit, nec diminutionem, quia Socrates non est magis homo,

quàm Plato, nec magis homo fuit heri Socrates quàm hodie. Quod ergo homo nunc sanus est, nunc æger, nunc calidus, nunc frigidus, & ita contraria recipit, quod etiam de sano sit infirmus, & de infirmo sanus, & quod in eo conuertitur siccitas in humiditatem, etiam in frigiditatem caliditas, quod etiam horum augmentum & diminutionem recipit, ex elementis contrahit. Quod autem nulli alij contrariæ opponitur in substantia, quod non conuertitur in aliud, quod humanitatis augmentum vel detrimentum non recipit, à specie contrahit. Quicquid autem aliud ab his specierum & elementorum proprietatibus in elementis consistit, ex virtute superiorum & motu primi mouentis ad beneplacitum & prouidentiam descendit. Sunt autem hæc pulchritudo corporis & fœditas, longitudo & breuitas, sexus uterque masculinus ac femininus, colores ac motus timor & audacia, crassitudo & macies, spissitudo & subtilitas, & multa alia, quæ referre non sinit prolixitatis fastidium. Hæc est sententia Albumasar, ex qua noster astrologus vult probare sexum utrumque à constellatione fieri, sicut & cæteras proprietates quas adiungit. Sed auctoritates & rationes tam Aug. quàm physicorum contradicunt.

De ipsius factus assimilatione.

CAPVT XL.

Sacra quoque scriptura certè commemorat Iacob nouam inuenisse stropham, quomodo oues in aspectu virgarum decorticatarum fœtus maculosos & varios ac sparsi velleris conciperent, apertè ostendit, quod non ex motu planetarum sint colores in fœtibus, & pulchritudines aut fœditates, sed magis ex affectu cupientis & conspicientis trahere in se colores & imagines rerum conspectarum in seruire voluptatis extremæ. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus apud Hispanos fieri testatur Hieronymus super eiusdem Gen. locum; Quintilianus etiam quandam matronam accusatam quod Æthiopem peperisset ex imagine conspecta in cubiculo hoc accidisse argumentans defendit. In libris etiam Hippocratis scriptum reperitur, quandam puniendam, quia pulcherrimum puerum peperisset, utriusque parenti generi quoque toti eorum dissimilem, nisi monuisset Hippocrates quætere, ne fortè talis pictura esset in cubiculo. Hinc apparet colores in fœtibus non à planetis fieri. Longitudo quoque & breuitas credibilius est quod ex similitudine parentum, vel ex nutrimento trahatur infantium, quàm ex motu planetarum.

Isidorus ubi supra. Nasci autè patribus similes aiunt, si paternum semine validius sit, matribus si matris. Hac ratione similes exprimi vultus. Qui autem utriusque parentis figuram reddunt, æqualiter mixto paterno maternoque semine concipiuntur. Auorum, proauorumque similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic & in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semine puellas nasci, & ex materno pueros, quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cum inualuerit occupat similitudinem sexus. *Arist. ubi supra.* Præter prædictas itaque causas quidam filiorum assimilantur patri & matri secundum totum corpus, & quidam non, quidam etiam patribus & non aui, & non fortè econtrario. Forsitan etiam erunt mares fœminis similes, similiter & fœminæ maribus. Quidam vero nulli patrum assimilantur, sed naturam habent à genere suo extraneam. Sed quando vincit motus primi generantis, & bene operatur in superfluitate mēstrui, ita quod completur forma embryonis ex motu maris, tunc erit natus mas patri similis.

Gloss. ibid. Nota quod assimilatio est natorum qualitas à virtutibus generatiuis parentum in eis relicta. Fit autem assimilatio in specie, in sexu, in coloribus, in moribus, in naturali potentia. Prima causa assimilationis est virtus agens, secunda calor, tertia fortitudo,

ultima

Colorum origo in animalibus.

Similitudo proli ad parentes.

Causa assimilationis.

Elementa faciebant aliquid ante stellarum generationem.

Sol & Luna non adeo influunt in hominem.

Tres proprietates elementorum.

Proprietates specierum.

ultima virtus imaginationis. Ex qua scilicet imaginatione fit assimilatio non solum ex virtute naturali, quia virtus animalis per se patitur ab imaginationibus, sed potest esse propter fortem impressionem spirituum. Prima ergo & maxima causa assimilationis est virtus generantis, qui (verbi gratia) cum sit animal, homo, filius Socratis, mas & hoc individuum, in ipso est potentia virtus omnium horum, scilicet animalis, hominis matris, proani, aui, patris, & propria. Et primo quidem intendit generare sibi simile, si potest virtus propria vincere; sin autem alia virtus quae vincit assimilabit sibi quod gignitur. *Ex libro de natura rerum.* Ex leprosis quidem plerumque nascuntur leprosi, non tamen ex caecis caeci, vel ex mutilatis mutilati, vel ex monoculis monoculi. *Auctor.* Huius ratio superius dicta est, ubi de natura spermatis actum est.

De causis geminorum ac monstruosorum foetuum in conceptione.

CAPVT XLII.

A Vicenna in 3. canone. Causa vero conceptionis geminorum est multitudo spermatis, eiusque diuisio in duo vel plura, eiusque casus in duos ventres. Incolumitas autem geminorum non est plurima, raroque sunt inter geminos dies plurimi. *Fiunt enim secundum plurimum ex vno coitu, raroque contingit ut ex coitu super impraegnationem fiat conceptio.* Nam & si fiat, fit in in mulieribus habentibus corpora tenera, sique sunt multorum pilorum, multique sanguinis propter fortitudinem caliditatis earum. De signis autem geminorum aut plurium est, ut consideretur umbilicus nati primi continuus cum foetu. Si non fuerit in ipso ruga neque nodus, non erit post natum primum filius. Et si fuerint in ipso rugae, tunc erit praegnatio secundum numerum rugarum. *Aristoteles vbi supra.* Cum autem mulier impraegnatur gemellis, & fuerit alter masculus, alter foemina, non erit eorum distinctio aequalis, sed prius fiet distinctio maris. Ob hoc etiam minus saluabuntur, id est citius abortum patientur, Non autem sic accidit in animalibus ceteris, Et homo quidem est ex generantibus vnum filium naturaliter, sed propter calorem & humiditatem corporis sui quandoque multos generare potest. Ex vno siquidem coitu multum spermatur, & cum sperma diuiditur multi ex eo filij generantur. Praeterea causa generationis multorum eadem est quae & membrorum superfluum: Quando enim est materia multa in membro, fit membrum illud maius altero. Et forte diuidetur illa superfluitas, fietque duorum membrorum creatio: Similiter accidit & filiorum creationi. Si enim est materia multa, poterit ex illa esse plusquam vnus filij; Formam habere quoque membrorum simul maris & foeminae, similiter erit ex materia multa ad illam partem corporis declinante, cuius, scilicet materiae pars vincitur, pars vero no. Praeterea ex coitu supra coitum, filij monstruosi vel gemini generantur, sicut videlicet in ouis superius dictum est. Causa itaque monstruositatis est in materia vel etiam in modo impraegnationis.

De signis mulieris praegnantis.

CAPVT XLIII.

Solinus. Porro si naturalis materia in matrice cohaeret, decimus a conceptu dies dolore gravidas admonebit, iam inde inquietudo capitis incipit, & caligine visus hebetatur, cibi que fastidium sequitur. Si corpusculum in mare figuratur, melior est gravidis color, & pronior vteri paritudo: Denique mouetur a die quadagesima. Alter vero sexus nonagesima die primum palpitat, vultumque gestantis inficit palore, crura etiam praepedit languida tarditate. In vtroque sexu cum capilli germinant, incommodum maius est, sitque pro plenilunio anxior aegritudo, quod etiam

A tempus editis semper nocet. *Auc. vbi supra.* Praegnant masculum habes melioris est coloris, & plurius leuitatis, & agilitatis, faciei quoque mundioris, & appetitus sanioris, & quietorum accidentium. Sentit quoque grauedine lateris dextri, quia plurimum generatur masculus ex spermate ad dextrum duorum laterum matricis expulso. Quod accidit aut propter desiderium illius lateris ad recipiendum, aut quoniam expulsio fit ex testiculo dextro. Praeterea quando mouetur foetus, mouetur ex latere dextro primum. Lac quoque currit imprimis ad dextram papillam, & prouocatur imprimis. Estque lac eius crassum viscosum, non tenue, & aquosum, ita quod lac masculi distillatur super speculum, & consideratur ad ipsum in sole, & remanet quasi ipsum sit frustum argenti viui, aut granum margaritae, non currens, nec prolongatur. Item huiusmodi praegnant cum a statione mouetur, prius dextrum pedem mouet, & cum erigitur, super manum dextram sustentatur. Oculus quoque dexter ipsius leuioris est motus atque velocioris: Masculus post tres menses mouetur, foemina post quatuor.

B Signa vero praegnantis cum filia, sunt multitudo vicerum pedum, & proprie in coxis & apostematum eorum. Quandoque tamen huiusmodi praegnant est cum masculo, sed non est masculus nisi debilis, & mollificatarum venarum. *Constan. in Pantegni.* Porro si vis certificari foetum masculinum esse, vide quia color mulieris pulchrior est, motus leuior, venter rotundus, color corporis rubicundus, si vero color foedus, motusque tardus, & venter longus, in facie quoque lentigo fuerit, & aliquando etiam in cruribus pustulae, vulneraque sexus foemineus erit. *Arist. vbi supra.* In pluribus quidem mulieribus post impraegnationem dispositio peioratur, in ceteris autem foeminis nequaquam. Mulieres post impraegnationem grauantur, & multa patiuntur, minus tamen si foetus est masculus, & citius recedit grauitas. *Hals. vbi supra.* Signa vero quod mulier praegnas habeat in vtero masculum, sunt haec: Color pulcher, & motus eius leuis, mamma eius dextra maior quam sinistra, indeque caput eiusdem mammillae, pulsus etiam in dextra manu vehementer est ac fortis, celer & plenus: Si vero foeminam habet in vtero, signa contraria inuenies. *Hippocrates vbi supra.* Haec quoque signa procedere solent, quod si masculus in vtero fuerit, mamma dextra robustior erit, si vero foemina sinistra. *Idem in libro aphorismorum.* Mulierem si scire vis an conceperit, mellicratum dabis ei bibere. Et siquidem circa ventrem tortiones habuerit, concepit, si vero non, minime. Iterum contegens eam vestimentis, suffumiga deorsum aromatibus. Et siquidem odor per corpus ad os & nares transit, cognosce quod illa non generat. Porro si masculum concepit, bene colorata est, si vero foeminam discolorata. Mulieri praegnant lac ex mammillis fluens, multum debilem signat foetum, vbera vero dura sanum.

De embryonis formatione.

CAPVT XLIII.

EX epistola Hippocratis de anathomia. Formatur autem infans in vtero matris in 40. diebus, & in nouem mensibus nascitur. Aliqui tamen in 30. diebus, & hi in septem mensibus nascuntur. Formatur autem sic: Primo mense iactus seminis in umbilico congregatur, & est sanguis; In secundo mense expressio corporis animam tribuit: In tertio capilli & vngulae nascuntur, & infans motum facit: Ideoque in quarto mulieribus nauseae fiunt: In sexto neruorum facit con summationem: In septimo medullam confirmat: Et in octauo cum pelliculis ossa: In nono vero maturum mouet infantem. *August. in lib. 80. quest. 3.* Dicitur hominis conceptio sic procedere, ut primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus autem nouem conuertatur in sanguinem. Deinde 12.

solidetur,

Nota.

Causa generationis multorum

Decimus dies notandus a conceptione.

Motus foetus in vtero.

Signa filiae & masculi

Signum conceptus.

Formatio foetus.

solidetur, reliquis octo vsque ad perfecta membrorum lineamenta formetur, hinc vero reliquo tempore vsque ad tempus partus augetur magnitudine. *Hali. ubi supra.* Cum itaque sanguis ac sperma fuerint commixta, inflationes & bullæ fiunt in eis ex sanguinis calore, sicut in crassis ac viscosis, si igni decoquantur, fieri videmus in eorum ebullitione. In huiusmodi vero bullis spiritus spermati permixtus adunatur, & profundo spermatis immergitur. Hæ quoque bullæ adinuicem adunantur, & fit ex earum ebullitione concauitas magna in spermate, in qua spermatis quantitas adunatur. Et fit in superficie spermatis durities, nec ab inuicem spiritus dissolui potest. Decurrit autem spiritus & sanguis per illa iam creata in secundina ad sperma eiusque concauum replent; Virtus autem informans ex his duobus, spermate, scilicet & sanguine membra fetus informat. Ex spermate quidem membra alba, quæ sunt cerebrum, ossa, cartilagine, operimenta, ligamenta, venæ & arteriæ: Ex sanguine vero menstruo hepar & omnia membra carnea, excepto corde, quod fit ex arteriarum sanguine.

Anicenna ubi supra. In vnoquoque duorum seminum masculi, scilicet ac femine est virtus formandi simul & informandi. Sed masculinum fortius est in virtute, à qua est inceptio formationis. Fœmininum vero plurimum in virtute, à qua est principium informationis. Et in masculino quidem intendit formatiua virtus informando ad similitudinem eius, à quo separatum est, nisi sit aliquid quod prohibeat vel impediat eam. In fœminino vero virtus informatiua separatim intendit, in recipiendo formam illam. In mulieribus quidem tardiores sunt embryones quàm in masculis. Est autem spatium spumæ sex dierum, aut septem, in quibus informatiua format embryonem non petendo aliquid ex matrice. Post hoc appetit, & est inceptio linearum atque punctorum tribus alijs diebus, fiuntque nouem. Deinde vero post sex alios dies penetrat in toto sanguinitas, & fit illud vnde creatur, sicque fiunt 15. à conceptione, post hoc 12. diebus fit humiditas caro, iamque discernuntur frusta carnis in tribus membris manifestè, & alia separantur à contactu aliorum, & extenditur humiditas nuchæ. Deinde vero post 9 dies separatur caput ab humeris, & extremitates à lateribus & ventre, ita vt discernatur sensus in quibusdam eorum, & occultetur in quibusdam. Post quatuor autem dies sentitur, completis scilicet diebus quadraginta à conceptione. Aliquando autem postponitur vsque ad 45. dies, minus autem in hoc est vsque ad 35. dies, nec femina ante 40.

Qualiter primò formantur in ea membra principalia

CAPVT XLIV.

Cum itaque matrix super sperma colligitur, tunc dispositionum prima quæ aduenit illic est spumositas spermatis, quia virtus informatiua mouet illud quod est in spermate de spiritu animali & naturali & vitali ad mineram vniuscuiusque eorum, in qua figitur & creatur ex eo illud membrum, propter hoc reperitur exufflatio tota impelli ad medium humiditatis, vt præparetur locus cordis. Deinde vero fiunt ab eius latere dextro & à latere supremo duæ vesicæ quasi ramificatæ ab eo, tangentes ipsum vsque ad oram, Deinde vero separantur ab eo ac discernuntur, Et primo quidem fit illud ex quo creatur cor, dextra vero illud ex quo epar. Porro alia sanguine impletur ad albedinem decliui, & penetrat ad exteriorem partem humiditatis sparsæ post duas vesicæ, & ventositas mundans eam, vt recipiat propter eam restaurationem ex matrice & ex spiritu & sanguine, creaturque vmbilicus. Et quod primo creatur tunc est panniculus.

Veruntamen vesicæ cordis & hepatis ac cerebri præcedunt creationem vmbilici, quamuis horum triu complementum illius substantiæ complemento post

Aponatur. Et reuera primum membrum quod creatur est cor, quamuis hoc feratur Hippocrates dixisse de cerebro, & oculis, sicut testificatur dispositio pullo- rum in ouis. In sequentibus capitulis dicit esse rectius, vt sit primum quod creatur hepar, quoniam operatio prima corporis est nutrimentum. Sed eius sermo probatur esse corruptus, quia non nutritur membrum animalis, in quo non est sustentatio vitæ cum calore naturali. Si ergo secundum quod ipse æstimat illud in primis creati oportet, cuius operatio præcedere debet, necesse est vt crearetur membrum à quo procedit calor naturalis, & spiritus vitalis ante creationem nutriens ipsum.

Ex libro de naturis rerum. Die quidem 21. conceptus, illæ guttæ sanguinæ quæ prius in superficie folliculi apparebant, miscentur semini, 7. vero die post 21. ipsum semen quasi media specie inter carnem & sanguinem coagulatur. Inde autem incipit formatiua virtus & embrio formatur. Cuius partes illæ quæ frigidæ & siccæ sunt in ossæ substantiæ, quæ vero frigide & humidæ sunt in phlegmaticam, vt est pulmo, quæ calidæ & siccæ in cholericam, vt est cor, quæ autem calidæ & humidæ, in sanguineam, vt est hepar, modo mirabili diuiduntur. *Hali. ubi supra.* Primum ergo omnium virtus informans ab illis incipit membris, quæ pluribus membris corporis origo sunt & radix, cerebro, scilicet & corde & hepate. Fitque cerebrum ex substantia spermatis, cor ex arteriarum sanguine, hepar autem ex illo sanguine qui per venas ad corpus fetus venientes per secundinam immittitur. Et sunt hæc tria membra in principio ad inuicem proxima, deinceps autem in vltimis separantur. Venæque magna quæ fit ex non pulsantibus venis hepatis continuatur, & ad ipsum defert sanguinem menstruosum. Similiter & vena pulsans quæ fit ex pulsantibus venis in secundina cordi coniungitur, cui & spiritum vitalem subtilemque sanguinem ministrat.

Qualiter formantur & caetera.

CAPVT XLV.

Idem. Post hæc ex his radicibus tria germina separantur, à cerebro quidem neruorum paria & nucha, à corde vero arteria magna, & hepate vena concaua, Arteria magna est illa quæ ex ipso corde fetus procedit, & ad eius vmbilicum attingit. Cum istarum quoque radicum ac germinum generatione creantur illa ossa circumdantia, quæ quasi operimenta sint illis & castrum. Fiunt enim ex spermate ossa cranij quæ cerebrum circumdant, & spondiles qui nucham, costæque pectoris cor circumdantes, & costæ posteriores hepar concludentes: Deinceps alia creantur membra, nisi quod illa sunt amplius manifesta, quæ radicibus his existunt propinquiora, vt instrumenta sensus cerebro, pulmo vero cordi, stomachus spleni, fel etiam & renes hepatis. Dehinc manifestantur ea quæ hæc membra sequuntur, quæ sunt ex concauo pectoris. Vltimo vero manus & pedes, & omnia reliqua membra, iamque completus fetus tunc incipit moueri.

Ex libro de natura rerum. Ipsa est autem virtus concauatiua, quæ manus digitosque distinguit, quæ nares auresque per foramina deducit, & ad instar fistularum flexibilibus venas cauat, quibus sanguis per membra singulasque partes corporis deferatur. Caro quidem & adeps ad replenda loca vacua membrorum ex solo sanguine generantur. Sed caro generatur ex sanguine ipso, quem caliditas siccitasque coagulant. Adeps autem ex eius aquositate & vntuositate, quam frigiditas coagulat, ideoque caliditas eam dissoluit. Ex sanguine quidem generata caro post perditionem suam renascitur, illud quoque quod ex sanguine generatum est, in quo virtus adhuc existit, sperma si tollatur, iterum nasci potest, sicut dentes in ætate tenera pueritiz: Vt autem dicit Arist. in embryone sunt oculi valde magni, scil. propter humiditatem

Cor primò creatur quæuis medicis contradicunt.

Tria membra primò formantur.

Virtus concauatiua nariū, &c.

nimiam.

Virtus formatiua in mulieribus.

Panniculus.

Humiditas
sincipitis.

nimiam. Ideo non complentur nisi tardè, donec scilicet deficcetur humiditas in embryone. Eadem quoque ratio est in capite, quod etiam valde magnum est ibi, respectu corporis sui. Vnde locus sincipitis, id est anterioris partis capitis super frontem valde humidus est, per longum tempus etiam post pueri natiuitatem, nec consolidatur aut durefcit, donec puer inualuerit, & donec indurefcatur locus ille non potest puer loqui, quod totum fit propter humiditatem cerebri.

Quod hæc omnia sunt ab artifice natura.

CAPVT XLVI.

HElimandus ubi supra. Afferit etiam Hippocrates in libro de natura pueri, genitale semen intra formandi hominis monetam locatum, ab artifice natura sic disponi, vt die septimo folliculus gemino circumdatur humore, qualis in ovo ab exteriori testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Et hoc probat per exemplum cuiusdam fœminæ, quæ timens ne grauida fieret, postquam conceperat rogauit Hippocratem, vt eam adiuuaret: Qui imperauit eam saltibus concitari, quæ die septimo à conceptu post saltum septimum talem qualem diximus folliculum eiecit, quem Hippocrates iudicauit sufficisse conceptui, qui tradidit semen post iactum sui intra septem horas non effusum vel elapsum hære conceptui. Ecce Hippocrates à natura sola, non à planeta dicit conceptum in utero formari, & hoc virtute septenarij mediante. Cui consentiunt Straton peripateticus, & Diocles caristius, qui hoc modo per septenos dies concepti corporis fabricam dispensant, vt hebdomada secunda credant guttas sanguinis in superficie prædicti folliculi apparere, id est die quartadecima. Tertia vero, id est die 21. demergi eas retrorsum ad ipsum conceptionis humorem. Quarta, id est die 28. humorem ipsum coagulari, vt quiddam velut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat.

Solutio. Conuenit autem inter omnes corda primum ex vniuersa formari carne, eaque in diem quintum & 60. crescere, deinde minui. At ex ossibus spinas. Ea propter capitale est, si pars alterutra noceatur, *Auctor.* Sciendum vero quod natura duplex esse dicitur, scilicet naturans & naturata, & vtraque in formatione infantis operatur. Verùm natura naturans ipsa creat & mouet naturam, quæ est vis insita rebus, ex similibus similia procreans. Vnde bona illa mater factorum Machabeorum, hortatur eos ad martyrium dicens: *Nescio qualiter in utero meo apparuissis, neque enim ego spiritum & animam donavi vobis, & singulorum membra non ego compegi; Sed mundi qui formauit hominis natiuitatem, qui que omnium inuenit originem, & spiritum vobis iterum cum misericordia reddet & vitam.* Beatus quoque Iob dicit: *Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu.* Et paulò post: *Namque sicut lac multissis me.*

Qualiter per quatuor tempora fit eius complementum.

CAPVT XLVII.

HAlii ubi supra. Huiusmodi ergo est fœtus, qualem supra descripsimus, à principio quo sperma cadit in matricem vsque ad horam complementi eiusdem. Est autem eius informatio per quatuor tempora. Primum vocat Hippocrates spermaticum, in quo forma spermatis adhuc ei dominatur. Secundum est in quo sperma sanguine repletum apparet, nec cerebrum, aut cor, aut hepar adhuc discernitur, nec enim informati sunt, sed tantum nodata, & est ei quantitas ac mensura, hoc tempore vocat eum Hippocrates fœtum. Tertium est in quo forma cerebri & cordis & hepatis iam manifestius apparent; cætera vero membra videntur tanquam quæ formari incipient. Hoc

Quatuor
tempora for-
mationis
fœtus.

A tempore vocatur viuum. Quartum est in quo discernuntur omnia membra, etiam manus & pedes, hoc tempore vocat eum Hippocrates infantem, quia tunc mouetur, & pedibus calcitratur. Omnibus tamen his temporibus vocatur viuum, nisi quod eius vita tribus primis temporibus est quasi plantarum.

Habet autem cum plantis similitudinem triplicem. *Triplex similitudo embryonis cum plantis.* Prima est, quia sicut plantæ radices sunt, sic & fœtui continuatio est cum matrice venisque & arterijs quæ in secunda sunt. Secunda, quia sicut plantis insunt rami, sic & fœtui germina, quæ à tribus oriuntur ramusculis, cerebro, scilicet, corde, & hepate. Tertia vero, quia sicut à plantis germinantur duo germina. Primum quod ad superiora tendit, ex quo rami fiunt arboris. Secundum ad inferiora à quo radices producuntur; sic & in fœtu venæ & arteriæ, quarum aliæ feruntur ad superiora, aliæ vero ad inferiora. Spatium autem temporis informationis eius & complementum huius est, fœtus qui in septimo mense nascitur, si masculus est, eius informatio perficitur 35. diebus, & motus in 70. complementum in 109. Qui vero nascitur in nono mense, si masculus sit, eius informatio perficitur in 9. diebus, motus in 80. complementum in 209. Quod si fœmina est, eius informatio fit in 45. diebus, motus in 90. complementum in 270. Porro in decimo mense nascentis masculi fit informatio in 45. diebus, motus in 90. complementum in 200. & 70. Fœminæ vero informatio in 50. motus in 100. complementum in 300. Masculi namque forma completur antequam fœminæ, quia sperma ex quo generatur masculus, fortius est & calidius. Et sciendum quia quocumque tempore forma impleatur, in duplo temporis fit motus, partus autem triplicitate temporis motus.

Breuis epilogus præcedentium.

CAPVT XLVIII.

Gvil. de conchis. Et ergo breuiter multa possumus comprehendere: semine quidem in vna supraddictarum partium, scilicet matricis collocato, incipit virtus digestiua in eo operari, ac per ebullitionem inspissare, sed prius ex quadam materia sicca folliculum intra se continentem conceptum creat, ne aliquæ superfluitates inter se commiscentes illum corrumpant, hic folliculus tunc prior crescit & oritur. Septima die, vt ait Straton peripateticus, incipiunt guttæ sanguinis in superficie folliculi apparere, tertia septimana ad ipsum conceptionis humorem se demergunt. Quarta in quadam liquida soliditate velut inter carnem & sanguinem coagulatur. Quinta vero si puer in 7. mense nasci debet, sed si in 9. sexta septimana incipit operari vis formatiua conferendo humanam naturam illi materiei. Hanc sequitur virtus assimilatiua, quæ quod est frigidum & siccum in frigida & sicca transformat, vt sunt ossa. Quod frigidum & humidum in phlegmatica, vt est pulmo. Quod calidum & siccum in cholericæ, vt est cor. Quod est calidum & humidum in sanguinea, vt est hepar.

Deinde sequitur virtus concuatiua, quæ manus concuatiua, nares format, & similia. Formatis vero membris assimilatis & concuatis, incipit aer subtilis per arterias discurrere, motumque & vitam conferre. Hic motus 70. die à conceptu incipit, si puer 7. mense deberet nasci. Si non in 90. die. Sed quoniam quæ temporaliter viuunt, cibo aliquo indigent. Sequitur virtus pascitiua, quæ vsque ad mortem extenditur. Si autem queris, quomodo in utero pascitur; audi; quidam nerui sunt in vmbilico illius, quibus matri adhæret quemadmodum poma cauda sua arbori. Per hos neruos sanguis ab hepate matris descendit, quo partus nutritur & crescit, & quia digestum recipit, non indiget digestionem superfluitatis.

Vita sequitur
concauatiuaNutritio
fœtus in
vtero.

De anima infusione in embryone.

CAPVT XLIX.

EX libro de natura rerum. Formatis ergo membris, ut dictum est, infunditur anima diuino munere, & tunc incipit fumus humidus per arterias ac venas discurrere, motumque & vitam conferre. Hic motus 70. die a conceptione incipit. Post hæc sequitur virtus pascitiua in puero animato, quæ usque ad mortem extenditur in omni animante. Tandem vero sequitur virtus nascitiua, cuius termini sunt mensis septimus, & nonus. Quod autem anima solo munere Dei detur, & non licet hæretici dicunt anima ab anima, & corpus a corpore generetur, euidetur etiam Aristoteles in libro de anima valibus dicere videtur, ubi ait Intellectus rationis id est anima rationalis intrat corpus embryonis extrinsecus & ipse solus est diuinus, quoniam eius operatio non habet communicationem aliquo modo cum operatione corporali. Beatus etiam Augustinus dicit, quod anima a Deo infundendo creatur, & creando infunditur. Gemadus in lib. Ecclesiasticorum dogmatum. Animas hominum non esse credimus ab initio inter cæteras intellectuales creaturas, nec simul creatas, ut Origenes fingit, nec per coitum seminari cum corporibus, ut Cyrillus, sed corpus tantum in vulua coagulari & compingi atque formari, corpore vero iam formato animam creati & infundi, ut homo viuat in vtero.

Non ergo duas animas dicimus esse in homine, sicut Iacobus, & alij Syrorum, qui dicunt vnã animalẽ qua corpus animetur & immixta sit sanguini, aliam vero spiritualem, quæ rationem ministrat; sed vnã eandemque dicimus esse, quæ & corpus sua societate viuificet, & semetipsam sua ratione disponat. Solum autem hominem credimus animã habere substantiuã, quæ & exuta corpore viuat, & sensus suos, & ingenia viuaciter teneat. Non enim cum carne moritur, quoniam, ut dictum est, non cum carne seminatur. Animalium autem animæ substantiæ non sunt, sed cum ipsa carne carnis viuacitate nascuntur, & cum carnis interitu finiuntur. Ideoque nec ratione reguntur, sicut Plato, & Alexander putant, sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

Augustinus ad Hieron. Si autem quærat quare facit Deus animas eis, quos nouit cito morituros. Possumus respondere, parentum hinc peccata vel conuicti vel flagellari. Tu quoque aduersus Ruffinum posuisti, quosdam huic sententiæ calumniari quod Deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum. Quibus ipse respondi non esse vitium sementis in tritico quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumentum furatus est, nec iccirco terram non debuisse gremio suo semina confouere, quia sator manu immunda proiecit. Bernardus syluester in miraculo. Itaque vellet Dei formatur homo, cui corpus ab imis, a superis animam superinfundat eius.

Velle Dei, mixtura modum, moderatio nexum,
Nexus amicitiam pariat sacer.
Ne peccat mentem cæcas habitare tenebras,
Hospiciumque pati grane corporis.
Nec propria de carne queat fecisse querelam,
Spiritus imperij subiecitior.
Mirari libet in celo stabilita profunde
Mentis & arguta principotentis opus,
Mentem de celo, corpus trahit ex elementis,
Ut terras habitet corpore, mente palam.
Meis corpus aduersa licet iunguntur in vnũ,
Ut sacra complacium uobis reddet opus.
Diuus erit, terrenus erit, curabit utrumque.
Contilij mundum, religione Deum.
Naturis poterit sic respondere duabus,
Et sic principij congruus esse suis.
Cum superis commune bonum rationis habebit,
Distrabet a superis linea parua hominem.

A

De situ & positione infantis in vtero.

CAPVT L.

Hippocrates in Epistola de anatomia. Masculus quidem, ut dictum est in dextra matricis parte continetur, femina in sinistra. Nam & hæc signa procedere solent, quod si masculus in vtero fuerit, mamma dextra robustior erit, si femina, sinistra. Infantis autem dum in vtero est, oculi genibus superpositi sunt, unde & genua tumentia sunt, oculi autem concavi. Ideoque cognita rerum natura nomina hæc imposuit, genæ & genua. Et cum homo acri dolore percussus genua curuauerit, oculi continue lachrymantur. Non enim vult eos natura obliuisci societatis geminæ.

Hali ubi supra. Sciendum est itaque, quod generatio masculini fetus est in latere matricis dextro, cuiusque motus in hac parte apparet. Econtra vero generatio & motus feminae in sinistra. Masculini namque complexionem oportet, ut dictum est superius, esse calidam, latus autem matricis dextrum calidius est sinistro, quia vicinius est hepate. Testiculus quoque dexter a quo sperma defluit in matricem, eadem de causa calidior est, ob hoc & eius sperma calidius atque ficius. Econtra vero feminas oportet esse frigidioris complexionis, & latera matricem sinistra frigidiora sunt splenis vicinitate, earumque testiculus sinister & sperma similiter.

De ipsius fetus alimento.

CAPVT LI.

EX libro de natu. rer. Non autem per os, ut quidam mentiuntur, sed per umbilicum attrahit puer de matris visceribus alimentum. Quædam enim vena de matrice mulieris extenditur usque ad umbilicum pueri, per quam ille sanguinem a matris hepate descendentem attrahit, cuiusque virtute quasi alimento naturæ nutritus in robur debitum crescit. Et quoniam hepate medio sanguinem digestum recipit, superfluitatum egestione non indiget. Viuit ergo puer ut dicunt omnes philosophi sanguine mēstruato, sed optime purissimoque digesto, mediante scilicet dulciori atque iucundiori parte corporis id est hepate. Si enim nullo medio, vel non eũ optimo superdominante transiret sanguis menstruatius ad puerum, potius cum sua malignitate occideret quam nutrirerit. Quod patet in aliquibus hominibus senatis, ut habeant maculas in facie, vel alia parte corporis. Hoc enim ex sanguine mēstruato fit, qui quandoque nimis abundans super puerũ in vtero matris cadit. Et nisi secundinæ folliculus inter sanguinẽ cadentẽ & puerum medius esset, ipsum in nudo contactum penetrando occideret. Restat tamen ex hoc in puero macula, quæ nunquam deleri poterit, etiam cute excoriata.

C

D

E

Constant. ubi sup. Sanguis ergo menstruus in prægnante diuiditur in tres partes, ut dictum est superius. Vnam scilicet quæ conuertitur in nutrimentum, aliam quæ ad mamillas eleuatur, tertiam quoque quæ est superfluitas stans, donec hora veniat ut expellatur fetus. Razi in almarzore secunda parte. Infans ergo secundum Galenum ex spermate generatur, & ex sanguine menstruo crescit & augetur. Cuius forma si masculus fuerit prius, quæ feminae completur. Et ipsi quidem fatui quædam vena continuantur, quæ ad matricem venientes, ipsum tandem nutriendi, donec compleatur. Hali, ubi supra sermone sexto. Accidit autem plerumque ipsis prægnantibus inordinatus appetitus, videlicet ut appetant terram ac gypsum, carboneque nigros ex humore malo frigido in stomacho edere, dum fetus est paruus, nec adhuc præualet pasci multo menstruorum sanguine, sed pascitur pauco vel meliori, hinc enim superest sanguis malus, & in ore stomachi congregatur, indeque fit malus appetitus. Quarto vero mensē cessat, quia fetus iam confortatus est ad copiam sanguinis attrahendam, iamque defecerunt superfluitates,

Situs infantis in vtero.

Non per os sed per umbilicum fetus nutritur in vtero.

olex fudo ryonis plantis

Rationalis anima venit extrinsecus in mixta Aristoteles.

Non sunt duas animas in corpore.

Carmina de anima.

fogeta em

in v-

quædam scilicet vomitu, qui contra prægnanti accidit, quædam autem imminutione ciborum, quæ sequitur appetitus defectum. Accidit autem huiusmodi appetitus & alij quæ prægnantibus, cum in ore stomachi eorum superfluitates humorum pungitiorum vel acerbiorum coadunantur.

Determino partus & eius exitum effusione.

CAPVT LII.

G Vilhelmus de conibus. His ergo omnibus peractis, sequitur natiuitatis tempus, cuius duo sunt termini scilicet septimus mensis & nonus. Vt enim dicit phisici, ante septimum mensē nō est motus vitæ sufficiens. Vnde si in aliquo casu puer exeat, abortiuus est, non ortus. In septimo vero si materia formationi sit habilior & præualet vis formatiua, est in puero motus vitæ sufficiens. Vnde puer se mouens, si debiles neruos quibus matrici coniungitur reperiat, frangit illos, & nascitur vitæ idoneus. Si non exit, longo labore debilitatur, vnde si tunc exeat viuere non potest. Quiescit ergo interim, donec toto illo mense & nono refectus, relumptis viribus incipit se mouere, frangensque neruos, vitæ idoneus nascitur. *Roxi ubi supra.* Postquam enim completus fuerit infans, & nutrimento menstrui quod ei dirigitur sufficienter pasci ulterius non potest. Quamobrem duriter fortiterque mouetur, ac retinacula quibus alligatus erat matrici, abrumpuntur, sicque partus consequitur. *Aristoteles in lib. de animalibus.* Mulier ergo prægnans est nouem mensibus vel septem vel octo. Natus enim infra menses septem non uiuit omnino. Natus autem in octauo plerumque uiuit, sed ut plurimum moritur. Mulieri propriè fortis dolor accidit in tempore partus, quam cæteris animalibus. Si tamen anhelitum suum eodem tempore retinere potuerit, facilius partus erit. Nunquam vero mulier uisã fuit, quæ post annos 50. peperit.

Tempus quo mulier est prægnans.

Hali. in li. regalis dispositionis, sermone 3. Si autem queratur, Cur infans qui octauo mense nascitur non uiuit. Dicit Hippocrates in libro de fetibus, quoniam in mense septimo fit ei cõuersio & motus à loco suo, & exitu querit. Itaque si virtus ei valida fuerit, à matrice exit, si vero debilis, nec egredi potest, fit ei turbatio ac debilitas & languor & lætio, à qua dum sanatur remanet usque ad mensem nonū vel decimū. Ac si octauo mense nascitur, dū est in illa turbationis ac languoris habitudine, nō uiuit, eo quod nō sit ei virtus qua pasci possit atq; nutriri: huius rei signum est turbatio & morbus & habitudo mala prægnantiū in octauo mense, cum eadē habitudo sequatur habitudine fetuū. Fæmina si masculū peperit mundatur à sanguine partus in 25. diebus. Si vero fæminā in 35. Et siquidē sperma uiri maius ac fortius fuerit, qui generatur patri similis erit, si vero mulieris semen amplius sit & fortius, nascentis forma matrem sequitur. *Anc. ubi sup.* Figura quidē naturalis partus est, ut egrediatur super caput suum secundum reclinatū oris matricis absque inclinatione, manibus eius super coxas extensis, qui uero præter illam est, non est naturalis. Et formæ quidem exitus mali quandoque interficiunt fetum & matrem, quandoque autem unum ex illis.

Mundatio- ni fæminæ tempus.

Forma qua partus exit uentri.

Ubi supra.

De multiplici causa difficultatis pariendi.

CAPVT LIII.

Difficultas uero partus fit, aut causa prægnantis, aut causa fetus, aut matricis, aut secundinæ, aut causa uicinantium & communicantium, aut horæ partus, aut obstetricis, aut propter causas primitiuas. Causa prægnantis ut quando stricta est, aut debilis, ægritudines & famem passa, aut timida, aut imprægnationi uel partui non cõsuetæ. Aut est anus debilis, aut pluri adipis, aut uehementis pinguedinis habens strictum almezem, aut est paruæ tolerantie in dolore, & est uehementis permutacionis & inquietudinis, quare perducit illud ad causam aliam, & est alteratio figuræ infantis ab eo quod

A cõuenit. Causa fetus aut est propter genus eius, femina nãque penitus difficilioris est partus quã masculus, Aut propter magnitudinē eius uel capitis ipsius, aut crassitudinē corporis eius, aut propter eius multã paruitatē uel leuitatē, propter quã non submergitur cū fortitudine, aut propter alterationem creaturæ ab æqualitate facilis lubricitatis, ut si sit habes duo capita, uel cõprimat eum numeratio embryonum, forsitan si in uno ventre sunt quinque uel plures parui & diuersi. Præterea quandoq; fit difficultas partus, quia mortuus est fetus, ideoque non fit adiutoriū propter motū ipsius. Quandoq; uero quia figura exitus eius est non naturalis, ut quando super pedes suos egreditur, aut super latus suum, eiusque manus super coxas plicatæ sunt, & genua eius. Quod fit propter corruptionem motus embryonis. Aut propter multam inquietudinem parientis.

Magnitudo

Mort. Exitus.

Inquietudo.

B Ex his autem quæ securitatem huius faciunt, est ut inquietudo partus & dolor ad inferiora decliues sint, anhelitus quoque sit bonus. Causa uero matricis, ut si parua sit, in qua eoangustetur incessus, Aut ualde sicca, in qua non sit lubricitas. Aut constricta ualde in creatione, aut propter consolidationē ab uleeribus, & reliquis speciebus constrictionis, Aut in ea sit aliqua malatum ægritudinum, sicut phlegmon, aut uleera, uel ragadiæ, uel hæmorrhoides in matrice, Aut quia fuit iam clausa, quare scissum fuit siphac ab ore matricis scissione non completa, quare est eius dispositio sicut dispositio constrictionis matricis.

Matriæ parua, aut in- temperata.

Causa uero secundinæ fit, ut si non distumpatur propter suam crassitudinem, & ideo nec fetus inueniat euasione, Aut si rumpanitur ab eo uelociter & egrediantur humiditates plurimæ ante complementum fetus, & sic euasione non inueniat. Causa porro uicinantium fit, ut si in uesica sit apostema uel aliud nocuum ex fixatione urinz, & alijs. Aut sit in intestino fæx sicca plurima uel apostema uel colica alterius generis, aut hæmorrhoides, aut ragadiæ ani. Uel si mulieris illa sint subtilia.

Secundina.

Apostema in uesica.

Causa autem horæ partus est, ut si sit fetus uelox in administratione partus & ordinatione in eo, & non depassus est quamlibet grauedinem rei super se. Propter causas denique primitiuas fit, ut si forte fiat frigidus, & inde fortis constrictio membrorum partus. Propter hoc enim in regionibus & temporibus frigidis difficilior fit, Et quandoque perducit huiusmodi difficultas ad magnam inflationem uentris, & inflationem mirach. Aut si calor fiat fortis, & inde fortis fiat mollificatio uirentis. Aut si adueniat ei tristitia, uel si mulier plurimum sit utens aromaticis, fiatque matrix eius assidua attractionis ad superiora.

Fac.

Constrictio membrorum.

De abortu & corruptione fetus.

CAPVT LIV.

Suspensio quidam embryonis ex matrice, est quasi suspensio fructus ex arbore. Et sicut maior timor qui super fructum habetur ne cadat, est aut cum eius aperitio incipit aut cum eius complementum existit, sic id quod uehementius super embryone timetur ne fiat abortiuus, est apud principium conceptionis, & ante appropinquationem partus. Quapropter in his duabus horis oportet ut abortus causæ prædicte caueantur. Fornicatio quidem solum est de summa causarum illarum, Vnde oportet ut eius dispositio caueatur ante mensem quartum, & post 7. &c.

Hippocrates in libro apboris. Mulier habens in utero, si phlebotomata fuerit abortiuum facit, sed magis illa cuius maior fetus existit, Hinc quoque si uenter multum fluat per uuluum, abortit. Similiter si eius mammillæ subito graciles fiant. Geminos autem in utero habenti, si altera mammilla gracilis fiat, alterum abortiet. Item in utero habenti tenasmon superueniens abortire facit. Item quæcunque in utero habentes à færibus arripiuntur, & fortiter calefiunt sine occasione manifesta, difficulter ac periculose generant, aut periclitantes.

Causa abortus.

Causa abortus.

Tempus abortus.

tantes abortiunt. Mulieri in utero habenti ab aliqua acutaru[m] a[gr]itudinum arripi; mortale est. Similiter & erisipilam in matrice fieri. Cui vero sanguis ad mammillam convertitur, maniam signat. Item mulieres quae praeter naturam tenues sunt abortiunt. Similiter & quae non moderate corpulentae sunt, secundo vel tertio mense sine manifesta occasione abortiunt. His enim cotyldones multilagibus plenae sunt ac praegravatione fatum recipere non possunt, sed abruptuntur. Item si austerina & pluviosa & tranquilla sit hiems, ver autem siccum & boreale, mulieres quibus inest partus ad ver abortiunt ex omni occasione. Si vero genuerint imbecilles ac morbosos pariunt, ut aut statim resoluantur, aut tenues ac morborum viuant. Mulieri praegnantia lac ex mammillis fluens, multum debilem signat fatum. Si autem vera fuerint dura, sanum fatum designat. Item mulieri in utero habenti, si purgationes exeunt, impossibile est fatum esse sanum. Quaecunque vero fetus corruptiuae sunt, his verae gratia fiunt.

Hieron. super Ezech. li. 6. vir quoque ut dictum est supra si tempore menstruali coierit cum muliere, dicuntur concepti fetus vitium feminis trahere, ita ut leprosi & elephantiaci ex hac conceptione nascantur, & tedia utriusque sexus corpora, vel prauitate vel enormitate membrorum, sanies corrupta degeneret. Antenna ubi supra. Praeterea cum fetus ipse nascitur, & non inflatur umbilicus eius, & non mouetur, neque sternutat usque ad tempus, debilis est & non viuet.

De diuersis causis abortus.

CAPVT LV.

Idem abortus autem aut est ex causis primitiuis ex percussione vel casu, vel exercitio superfluo vel saltu vehementi, proprieque ad posteriora vel retro, qui multotiens facit descendere sperma conceptum visibiliter, aut ex passionibus animalibus ut ira vehementi, vel timore vel tristitia, aut ex aeris frigore & eius caliditate superfluis. Propter hoc enim genus abhorretur praegnantia prolongatio balnei, ex hoc quod magnificatur anhelitus. Balneum quoque licet non abortire faciat per lubricitatem, facit tamen abortire per egressionem fetus ad aerem frigidum. Quandoque etiam prouenit ex eius debilitate propter defectum & mollificationem ipsius, causa resolutionis rei corporeae & a[gr]itudinibus, & aschimi, & fame vehementi, & etiam euocatione humoris aut sanguinis plurimi per medicinam aut phlebotomia[m], aut ex seipso, aut ex fluxu sanguinis mensuetoru[m] plurimi, & quanto filius maior est, tanto nocuentum in ipso cum phlebotomia plus est. Aut ex repletione vehementi, aut ex satietate nauseatiua plurima corrumpente nutrimentum fetus, & opilante viam ad eum. Aut ex multitudine coitus mouente matricem, & proprie post septimum, multitudine quoque balneationis & ablutionis, lubricante matricem. Praeterea quandoque fit a causis propter fatum, ut est eius mors, propter quam expellit eam natura, proprieque quando currit ex eo res virulenta, quae matricem mordicat ac aedit eam. Aut sicut est debilitas eius propter quam non firmatur, aut propter panniculos eius & inuolutiones quibus continetur: cum enim abruptuntur & mollificantur, & effunditur ex eis humiditas ipsorum, laedit matricem, & expulsiua mouet eam & adiuuat iterum ad lubricitatem. Iterum propter amplitudinem oris matricis, & paruitatem adnationis eius. Aut ex humiditatibus in matrice, aut in orificijs venarum lubricantibus & grauantibus. Fit etiam quandoque propter reliquas species malitiae complexionis in matrice ex calore, vel frigiditate, vel humiditate, vel siccitate, & paucitate nutrimenti fetus. Praeterea quandoque fit ex ventositate in matrice, & ex apostemate, & his similibus, ut duritie vel cancro. Quandoque vero fit ex vlcerebus in matrice.

Plurimum autem abortus factus in mense secundo vel tertio fit ex humiditatibus super orificia venarum matricis, quae nominantur foramina matricis, ex quibus

contexuntur venae secundinae. *Constantinus ubi supra.* Abortiendi ergo saepe causa est, aut ab interioribus, aut ab exterioribus. Ab interioribus quidem propter humiditatem viscosam in vulua, quae fatum lubricat, aut ex mala complexionem vuluae, quae virtus contentiua deficit, aut ex apostemate vuluae, aut ex nimio cursu menstruorum in conceptione, unde fetus nutrimentum minus venit, & moritur atque a natura expellitur. Ab exterioribus autem ut saltu, vel clamore nimio, vel timore, vel ira, vel letitia, si nimia sunt, & subita, sternutatione quoque continua, vel percussione, siue casu in ventre vel in dorso, aut, ex cathartico aut ex post magnitudine, aut ex nimio casu sanguinis de aliquo membro corporis.

De signis abortus & difficultatis partus.

CAPVT LVI.

Avicenna ubi supra. Signa quidem abortus sunt cum post soliditatem sanam incipit mammilla detumescere. Cum ergo superfluit lactis prouocatio, & adeo frequens sit, donec mammilla detumescat, fatum esse debilem & abortui praeparatum esse indicat. Similiter & multitudo dolorum in matrice, quando etiam facies in febre rubet, & accidit rigor aut caput grauat, & lassitudo dominatur, & dolor in oculi profundo sentitur, signat causas abortus venire, & quod ipsae faciant menstrua prouenire, deinde vero abortire.

Signa vero difficultatis & facilitatis partus sunt, ut sentiat mulier dolorem ante partum, & post in anterioribus. Nam si declinat ad pectinem, fit partus facilis, si ad posteriora debilis. *Constantinus ubi supra.* Durities autem, ut dictum est, parturienti, contingit aut ex matre, aut ex fetu, aut ex aliqua re exteriori. Ex matre quidem si nimis crassa sit, aut eius vulua parua, aut si est virgo, vel timida, vel debilis ut fatum expellere non possit. Aut si apostema in vulua habuerit, vel aliam passionem in aliquo alio membro, aut si non in tempore partus exierit. Ex fetu vero si nimis magnus aut crassus sit, aut parum leuis ut ad inferiora non descenderit. Aut si magnum caput vel duo capita habuerit, aut mortuus fuerit, aut si plures sint, aut si non secundum quod oportet exierit. Caput enim prius exire debet, & manus eius iuxta coxas extensa, aut pedes quidem prius, sed non distorti. Ex secundina vero si non incidatur ex grossitudine sua vel si ante tempus se scindat, aut si nimis subtilis sit. Porro ex causa exteriori sicut ex aere frigido constringente vuluam & coagulante, aut aere calido corpus rarificante & virtute deficiente, ut fatum nequeat expellere. In his autem omnibus si mulier sternutationem patiatur, facilitatem adiuuat partus, sicut Hippocrates ait.

De modo & arte districandi.

CAPVT LVII.

Ex libro de natura rerum. Sic autem in partu notandum est, quod si puer ad prodeundum tam male dispositus veniat, ut si in latus vel dorsum iaceat, aut pedes praeponat, difficulter ac cum labore & periculo matris ac sui nascitur, nisi obstetrix huic periculo sapienter occurrat. Debet itaque manu leniter introuisa per portam cum intra secundina ad iustum modum vertere & caput inferius ad partum disponere. *Cleopatra medicinarum regina ad filiam suam.* Obseruandum est inquit autem ne fit patiens verecunda, vel multum timida, vel iracunda, vel corpus habens praemolle, vel nimis gracile, vel nimis pingue. Praeterea ne sit imbecillis matris, aut orificium angustum, aut contortum, aut vtraque parte clausum, aut in vicinitate haemorrhoides habens aut collectiones humorum. Praeterea ne infans grande caput habeat, aut corpus in quantitate excedens, aut mortuus sit, aut gibbosus, aut contra naturam positus. Haec enim sunt impedimenta partus quibus occurrere debet obstetrix.

Signa abortus.

Signa qualitatis partus.

Sternutatio adiuuat partum.

Impedimenta partus.

Causa abortus.

Tempus abortus.

Quatuor
modi qui-
bus pueri
nascuntur.

Generaliter itaque pueri quattuor modis nascuntur, videlicet in capite, in pedibus, in deuexo iacentes, aut duplicati. Speciales vero modi plures sunt. Igitur si puer ad partum descenderit in capite, reliquas in latere partes habente, obstetrix immissa manu, puerum componat, manibus scilicet ad latera iunctis, vt in orificium re-ctus descendat, Si vero iunctis pedibus descenderit, nunquam eum sic adducat nisi prius immissa manu eum teneat, & sic adducat ne puer brachia vel manus diuaret, & in lateribus matris infigat. Porro si grande caput habuerit, vt exire non possit, missa manu adducat eum tenens caput eius ipsa pariente conatu suo adiuuante. Si vero contra naturam positus sit, pariens in lecto iacens, caput altius teneat, & obstetrix immissa manu secundum naturam eum componat, & sic educat. Lectus autem parientis durius stratus sit. Si autem manum profert, nunquam sic eum adducat, sed infixis eius humero digitis eum intus reuocet & manum eius componat iunctis lateribus, & apprehenso capite paulatim eum adducat. Quod si breuissimum caput habuerit, ipsum caput ad orificium componat, & sic eum per manus adducat. Si pedem vnum eiecerit, nunquam eum sic adducere conetur, sed primum digitis ad eius inguina infixis sursum eum reuocet, & post immissa manu pedem alterum corrigat, at si fieri potest manus eius lateribus iungat, & apprehensis pedibus foris adducat. Si pedes in diuersis partibus fixerit, missa manu eos iungat, & ad orificium componens adducat. Si genua vel nates ostenderit, leniter eum repellat, vel in latus conuertat, & sic integro schemate componat, vt in pedes vel caput descendat. Quod si plures in vtero paries habuerit, & simul ad orificium se contulerint, vnus ab obstetrice retrorsum vel in latere si commode potest repellatur, & sic vnus post alium adducatur.

De susceptione nascentis pueri.

CAPVT LVII.

Heronymus super Ezechielem lib. 3. Naturæ autem est, vbi parentum diligentia non deest ortis infantibus, primo quidem umbilicum præscindi, de- hic ad diluendum sanguinem ipsos aqua lauari, tertio paruulorum humorem corporum sale sicari, quarto pannis inuolui, vt & corpus sale sicetur, quod & pan- nis ne desuat seruetur, ac stringitur vt membra teneri- ma non facile deprauentur. Vnde & barbarorum cor- porum romanis corporibus rectora ostenduntur, quo- niam vsque ad secundum ac tertium annum pannis in- uoluuntur. Hinc & à domino improperatur adulteræ in Propheta Ezechiele, *In die inquit ortus tui non est præsci- sus umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale saluta, nec inuoluta pannis*, vbi ponunt 70. non alligauerunt mammillas tuas. Mater nempe diligens statim vt nata fuerit infantula mammillas eius ligat, & à tenero tunc deuitant, & pulchritudinem virginalem custo- diant.

Auicenna in primo canone. Infantis cum nascitur, ple- rique sapientes dixerunt, umbilicum in primis debere super quatuor digitos incidere, & cum lana munda bene retorta taliter vt nõ doleat ligari, oleum quoque cum panno super eum imponi. Et propter umbilici incisio- nem præceptum, vt venarum citrinarum & sanguinis draconis & sarcocollæ & cymini & vineæ & myrrhæ partes sumantur æquales, & trix umbilico superpo- nantur. Vinea vt habetur in synonymis est res collecta super arbores glandium vel nucum vel pini vel oliuæ & super alias diuersas arbores, & est albi coloris, & odoris boni &c. Festinandum est etiam ad corpus in- fantis falliendum cum sale tenui, vt cutis eius indure- eat, quoniam illud cum nascitur omnia quæ tangunt ipsum nociua sunt ei, siue calida siue frigida, siue aspe- ra sentiat, propter cutis eius subtilitatem atque calo- rem, quoniam omne quod ipsum tangit sentit durum & frigidum & asperum. Deinde vtero aqua tepida laue-

atur, eiusque nares assidue digitis quorum vngues incisi- si sint purgentur, & in eius oculos parum olei eiciatur. Cumque opus erit vt fascietur nutritrix eius membra sua- uiter tangere debet, & quod dilatandum est dilatare, quod subtiliandum subtiliare, omneque membrum se- cundum figuram conuenientiore figurare, & hoc to- tum cum extremitatibus digitorum subtili compressio- ne. Quod quidē multis vicibus oportet facere, & oculos eius suauiter assidue tergere, Vesicam etiam eius præ- mere, vt facilis fiat exitus vrine. Deinde manus illius ex- tendantur, brachiaque eius ad genua ducantur. Caput instita ligetur, eique pileus imponatur, qui super caput comprimatur & constringatur. In domo præterea tem- perati aeris quæ non sit frigida ad dormiendum ponatur, oportet autem vt domus vmbre attineat & tene- brositati aliquantulæ, quæ à superante radio non illumi- netur. Et cum dormierit oportet vt caput eius toto reli- quo corpore sit altius. *Rexi vbi supra.* Post partum quo- que statim aures infantis præmendæ sunt, quod etiam postea multotiens est faciendum. Obseruandum quoq; ne lac aures eius intret cum lactatur, vt & palatum eius cum melle tangatur, naresque cum aqua calida & victo- semper mundificentur, & multilagines emungantur. Ipse quoque prius fricandus, & postea inungendus. membraque, in vnamquamque partem tenenda sunt & fascia cingenda, caput eius & nares & frons rectifi- canda. Hoc enim regimine si custodiantur, ægritudines multas euadent.

De ipsius lactatione.

CAPVT LVIII.

HAli vbi supra. Infante quidem nato natura men- struum sanguinem ad mammillas suscitatur, quo idem fetus alebatur in matris vtero, sitque lac quo nutriatur infans, vt sit eius cibus consonans ac priori conueniens. Hac de causa genetricis lac eidem nato cõ- uenientius est cæterarum mulierum lactibus, quia con- suetudini eius est propinquus. *Gregorius in registro Au- gustino Anglorum Episcopo.* Præua ergo sicut dictum est superius, in coniugatorum moribus consuetudo sur- rexit, vt mulieres filios quos gignunt nutrire contem- nant, eosque mulieribus alijs ad nutriendum tra- dant. Quod videlicet ex sola causa incontinentiæ vi- detur esse inuentum; quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare filios, quos gignunt. Veruntamen etiam illæ quæ ex præua consuetudine filios tradunt alijs, nisi purgationis tempus transierit admisceri non debent viris suis. *Auicenna vbi supra.* Infanti ergo lac ipsius matris ad sugendum omnibus modis quibus possibile est præbeat. Ipsum enim simile est substan- tiæ præteritorum nutrimentum, quibus in ventre aleba- tur scilicet menstruorum. Ipsa namque sunt quæ cõuer- tuntur & lac efficiuntur. Ipse quoque magis illud reci- pit & magis ei conuenit, intantum vt experimento cer- tificatum sit valde conferte extremum mammillæ ma- tris in os infantis ponere ad remouendum quicquid ei nocet.

Cauendum est tamen ne sit eius mater quæ lactat eum primo, donec ipsius scilicet matris temperetur cõplexio, Et melius quidem est vt parū ei mellis tribuatur, & pos- tea lactetur. Et lacte quoque quo puer sugere debet in mane bis aut ter emulgendum est, deinde mammilla ei tribuenda, præcipueque cum in lacte fuerit macula. Lac autem malum scilicet acutum non est infanti dan- dum à nutrice dum est ieiuna. In primis quidem non multum lactandus est, eique bis aut ter in die sufficere debet. Cumque post lactationem dormiturus est, eius cuna non est vehementer volucnda, quia lac in eius stomacho conuerteretur, sed suauiter mouenda, fle- tus quoque paruus ante lactationem ei confert. *Rexi vbi supra.* Lac vero quod melius iudicatur est illud, cuius vna gutta super vnguæ distillata nec multum subtilis apparet ac liquida, nec multum crassa & lata inueni- tur bonum habens odorem, paruumque dulcedinem.

Salfum

Umbilici in-
cisio qui fit.

Purgatio.

Vesica præ-
fisa.

Dormitio.

Lac genetri-
cis est conue-
nientius.

Quædam in
die pur-
gatio.

Lac melius
quod.

Salfum vero lac vel mali odoris nullo modo conueniens est nutrimento infantis.

De eligenda nutrice & eius regimine.

CAPVT LIX.

A Vicenna ubi supra. Quod si forte res aliqua matris lac infanti dari prohibeat, vt debilitas ipsius vel corruptio lactis eius, vel quia deliciofa est, Eligenda est nutrix etatis mediocritatis scilicet inter annos 25. & 30. quoniam hæc est etas iuuentutis & sanitatis atque cõplementi. In ea quoque consideranda sunt figura corporis, & mores, & forma mammillarum, & qualitas lactis, & quantitas temporis quod fluxit ab hora sui partus scilicet vt sint duo menses vel ad minus mensis & dimidius. Sitque partus eius masculus, & partus secundum naturale tempus. Ipsa vero nec abortum fecerit, nec facere consueuerit. Vtatur autem exercitio temperato, cibisque boni chymi nutriatur, & omnino caueat à coitu, quia scilicet sanguinem menstruum permiscet & lactis odorem corrumpit, eiusque quantitatẽ minuit. fortassis autem & impregnabitur, & tunc quod in sanguine subtile est, ad nutrimentum embryonis redibit, ipsius etiam embryonis nutrimentum parum erit, eo quod alius lacte indiget, & sic vtrique nocumentum fiet. Quod si nutrice mala complexio, vel ægritudo dolorosa, vel multa solutio ventris, aut constrictio acciderit, melius est vt alia lactet infantem donec illa sanetur.

Razi ubi supra. Nutricem oportet esse inuicem bene coloratam, pinguedine mediocrem, mammillas magnas & amplum pectus habentem, non maculosam, nec infirmam, nec partui propinquam, nec multum ab eo remotam. Et hæc quidem nec salsa comedat, nec acuta, nec acetosa, nec stiptica, nec vtatur porris nec cepis, nec eruca, nec allijs, A solitudine quoque caueat, & menstruum prouocatione, Quod si lac eius minuatur, pulles de farina fabarum, aut rizi, aut panis de simila sicci, & lacte & zuccaro factæ ei tribuantur ad forbendum, quibus & parum seminis feniculi sit admixtum. Si vero lac eius valde grossum fuerit, nutrimentum subtiliandum erit, ipsaque parum laborare cogenda. Porro si multum subtile fuerit, nutricia fortia & grossa cum augmento eius danda sunt, & somnus augmentandus.

Hali ubi supra. Nutrix à 25. annis ad 40. eligatur, quæ à cibis pungitiuis & fructibus pœicis & amaris, & acerbis valde, & huiusmodi quæ lac corrumpunt prohibeatur, à coitu quoque penitus arceatur. Hæc est enim maxima causarum lac corrumpentium, cõmouet enim sanguinem menstruum ad egressum & lac à bonitate sua mutat. Et si forte cõcipit amplius est nocumentum infanti, quia sanguis bonus conuertitur ad cibum factus, & remanet malus. Considerandũ est itaque lac & eligatur quod est melius ac temperantiũ, quia cibo infantis est vtilius. Sic autem probari potest. Parum ex ipso in vase vitreo mulgeatur, & nocte sic dimittatur. Si quod ex eo liquidum est ac tenue amplius est conglutinato, lac tenue probatur esse. Si vero conglutinatum amplius est, lac spillum & grossum est. Ita si grossum est subtrahitur cibus nutrice vt temperetur, Et similiter e contrario.

De infantis ablaetatione.

CAPVT LX.

Razi in almaneser quarta parte. Cum autem aduenierit tẽpus quo infans comedere incipiat, de simila & lacte & zuccaro fiat ei cibus, quo se ad aliquid traiciendum disponat. Caro quoque quæ est in pectore pulli teneri vel perdicis est ei tribuenda, quæ post quã ei bene sapuerit, eamque appetere cõperit, mammillarũ suctio paulatim est minuenda. In nocte quoque eas sugere nõ permittatur & hoc etiam obseruandũ est valde, ne in tẽpore calido à lacte remoueat. *Aut ubi sup.* Natura-

le ablaetandi tempus est duorum annorum. Quod si infans aliqua de lacte desidetauerit, ordinate est ei tribuendũ, non autem violenter prohibendum. Post quam vero duales apparere cõperint dentes, ad nutrimentum ordinate mouendus erit quod fortius sit. Non tamẽ res ad masticandũ dura danda est ei, sed primo quidem panis quem masticauerit ei nutrix, Deinde panis cũ aquato vino vel cũ lacte, Post hæc amouendus est à lacte ad id quod est ex forbendi genere, carniũque lenium cibo nutriendus. Quod si mammillas improbe petierit, semper volens eas sugere, amara quædam emplastri more sunt epitimanda: Cum autem inceperit ambulare, seque diuersis motibus mouere, non est permittendus vel exponendus ambulationi, donec ei desiderium secundum naturam fiat, ne cruribus eius ac dorso nocumentum accidat. In primis autem cum sedet aut super terram ambulat ponatur ad sedendum in corio leni, ne terræ asperitas ipsum scalpat. Cultelli quoque & fustes & huiusmodi quæ pungunt vel insecidunt ab eius conspectu remoueantur.

Cauendumq; est ne cadens ab alto ledatur. Cum autẽ canini dentes apparuerint, ab omni re quæ dura est ad masticandum abstinendus erit, ne materia vnde canini creantur propter masticationem quam desiderat resoluaatur. Tandem vero cũ loqui cõperit, fricandi sunt ei dentes, præcipueque eorum radices. *Hali ubi sup.* Tẽpus ablaetationis duos annos non excedit. Tunc infantem oportet assuescere comestioni, non subito cibum eius augendo, sed pedetentim dando & lac paulatim minuendo. Temperatis temporibus ablaetetur, nec ablaetare non suo tempore permittatur, id est priusquã eius membra firmata sint & solidata. Alioquin fæmoribus eius & cruribus debilitates fient & curuationes. Nec oportet infantibus propinari vinum, auget enim humiditatem corporis, eorum cum ipsorum natura sit humida. Implet etiam eorum capita vaporibus malis, eorumque mentes corrumpit.

De cibus homini ante & post peccatum datis.

CAPVT LXI.

Vltor. Ante peccatum quidem homini datæ sunt escæ cum esset immortalis, quoniam immortalitas illa, sicut dictum est supra sustentanda erat cibus. Vnde sicut peccauit edendo fructum vitæ arboris, sic etiam peccaret si non comederet de concessis. Postquã enim de primis parentibus dictum, *Masculum & feminam creauit eos. Et iterum Crescite & multiplicamini & replete terram.* Legitur eis à Deo dictum, *Eccc dedi vobis omnem herbam semisecam vel asserentem semen lignaque fructifera, vt sint vobis in escam.* Postea quoque legitur homini præceptum vt comederet ex omni ligno paradisi, excepto ligno scientiæ boni & mali. Post peccatũ quoque dictum est ei tantum vt herbas terræ comederet, vt qui per appetitũ carnis assimilatus erat iumentis, in hoc quoque iumento se parem esse cognosceret. Præterea, quia infirmus mente & corpore factus erat per peccatum, dominus tanquam sapiens medicus iniunxit ei tenere die tam infirmorum scilicet vt herbas comederet, & à cibis crassioribus ac delicatioribus quæ carnis vitia nutriunt, abstineret. Nam vsque hodie cibus huiusmodi vtuntur penitentes & infirmi, iuxta Apostolum, *Qui infirmus est, alius manducet.*

Post diluuium vero concessit Deus carnes ad esum, tum propter minorem terræ fecunditatem, tum propter maiorem hominis infirmitatem, à quibus abstinere multi propter penitentiam, vel corporis sui castigationem. *Hieron. contra Iovinianum lib. 1.* Ab initio namque conditionis humanæ, nõ comedebantur carnes, vsque ad diluuium. Postquã autẽ venit Christus in fine tẽporum, & reuoluit omega ad Alpha id est finẽ retraxit ad principiu, nos quoque carnes nõ comedamus, dicente Apostolo *Bonum est homini non manducare carnẽ, & nõ bibere vinum.* Nam & vinum cum carnis dedicatũ est post diluuium. *Beda super Genesim.* Patet etiam quod ante peccatum terra nihil protulit nõxium, non herbam

Tempus ablaetationis.

Vinum infantibus denegetur.

Cibus datus homini post peccatum comedere herbas.

Carnes comedere post diluuium.

Qualitates nutrice.

Cibus nutrice & regimine.

Probatio lactis.

Ablaetandi modus.

venenatam, non arborem sterilem. Omnibus enim herba & ligna data sunt in escam hominibus, in super etiam animantibus terræ ac volatilibus. Vnde patet quod tunc animalia non vivebant animalium esu, sed concorditer omnia herbis & fructibus vescerantur.

De varijs apud diuersos vescendi modis.

CAPVT LXII.

Arabes camelis vescuntur.

Herom. ubi supra lib. 2. Quis autem ignorat nunc vnamquamque gentem non communi lege naturæ, sed his quorū copia est apud se vesci solitam, verbi gratia, Arabes & Sarraceni, & omnis eremi barbaries camelorum lacte viuunt & carnibus, quia huiuscemodi animal pro tempore & sterilitate regionum facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitrantur porcorum vesci carnibus, Sues enim qui glande & castaneis radicibus siliquis & ordeo ali solent, ut raro apud eos & pznitus non inueniuntur. Et si inuenti fuerint, alimenta non habent quæ supra diximus. E regione septentrionales populos si ad esum afinorum camelorum que compellas, simile putabunt eorum vesci carnibus, ac si lupum comedere cogatur & coruum. In Ponto & Phrygia vermes albos & obesos qui nigello capite sunt, & nascuntur in lignorum carie, pro magnis redditibus paterfamilias exigit. Rursum orientalis & Lybiæ populis, quia per desertum & calidam eremi vastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis vesci moris est. Cōpelle Parygem & Ponticum ut locustam comedat, nefas putabit. Coge syrum Afrum & acabem ut vermes Ponticos glutiat, ita eos aspiciet ut muscas millepedas & lacertos, quamquam syri crocodilis terrenis Afri etiā lacertis viridibus vesci soleant. In Ægypto & Palæstina propter boum raritatem, nemo vaccam comedit.

Vitulum carnes prohibita à lege, cur?

In nostra prouincia scelus putant vitulos deuorare, Vnde & imperator Valens nuper legem dedit per orientem, ne quis vitulorum carnibus vesceretur, vtilitati agriculturæ prouidens, & pessum iudaizantis vulgi emendans consuetudinem, pro altilibus & lactantibus vitulos consumentes. Nomades & trogloditæ & scythæ & Hunorum noua feritas semicrudis vescitur carnibus. Porro icthyophagi gens errans in littore maris rubri super petras solis calore feruentes assant pisces, & hoc solo alimento victitant. Sarmatæ, Quadi, Vuandali & innumerabiles aliæ gentes æquorum & vulpium carnibus delectantur. Quid loquar de cæteris nationibus cum ipse adolescentulus in Gallia, viderim Archigotos gentem britannicam humanis vesci carnibus? & cum per sylvas porcorum greges & armentorum pecudumque reperiant, pastorum nates & fœminarum papillas solere abscondere, & has solas delicias arbitrari.

Alii esacti.

Solinus. Nomen Æthiopū late patet in parte Africana. Plurimæ eorum sunt & variæ nationes. Harum è numero Nomades cynocéphalorum lacte viuunt, zachari vero captos venatibus Elephantem deuorant. Gangis fontem qui accolunt nullius ad escam opus radice, sed odore pomorum viuunt syluestrium, longiusque pergentes eadem illa in præsidium gerunt, ut olfactu alantur. Quod si tetriorem forte spiritum traxerint, examinari eos certum est. *Ex libro de natura rerum.* Sunt & homines quidam qui pisces crudos manducant, ipsumque salsum mare bibunt. Comanij carnes crudas comedunt & æquorum sanguinem bibunt.

Quod cibo & potu iugiter reparantur ruina.

CAPVT LXIII.

Ex libro minarum à voce mauri. Triplex siquidem incommodum cui corpus humanum subiacet, assidua namque indiget restauratione ac nutrimento perenni. Subiacet etiā fluxui, alterationi, corruptioni. Fluit enim quotidie, tum per apertos & manifestos poros,

tum per occultos & priuatos. Per apertos & manifestos, ut oculorum lippitudine, aurium superfluitate, narium multillagine, oris sputo, ani ægestione, vrina vesica. Per occultos & priuatos, ut pilorum emissione, pororum resudatione, & spirituum exhalatione. Alteratur autem quotidie de caliditate in frigiditatem, & de conuerso, de siccitate in humiditatem, & de conuerso. Deinde sequitur corruptio, quæ subiecti mors est & perditio. Vt igitur perditio fiat restauratio, & corruptionis si non ex toto tamen ad tempus fiat retardatio, inuenti sunt cibi & potus.

Cor cibum & potum

Augustinus in libro confes. 10. Reficimus itaque quotidianas corporis nostri ruinas edendo & bibendo, prorsusquam tu Deus escas & ventrem destruas, cum occideris indigentiam satietate mirifica, & corruptibile hoc induerit incorruptionem sempiternam. Nunc autem suavis est illa necessitas & dolores nostri voluptate pelluntur. Nam fames & sitis dolores quidem sunt qui vrunt, & sicut febris necant, nisi alimentorum medicina succurrat, quæ quidem præsto est ex consolatione munerum tuorum, in quibus infirmitati nostræ terra & aqua & cælum seruiunt. Dumque calamitates deliciae nuncupantur, hoc me docuisti, ut quemadmodum medicameta sic alimentum sumpturus accedam.

Alimenta sunt medicamenta.

Auicenna in primo Canone medicinae. Cibum in humano corpore tribus modis operatur. Aut enim sola sui qualitate, ut quando caliditate sua calefacit, vel frigiditate sua frige facit. Aut sui materia, ut quando à natura sua cōuertitur & formam alicuius diuisionis membrorum recipit. Aut etiam tota sui substantia, hoc est forma sui specifica agente, qua non est qualitates primæ quas habet materia neque cōplexio, quæ generatur ex eis, sed perfectio quam acquirit materia secundum aptitudinem vel præparationem quam habet à complexione, sicut in magnete virtus attractiua. **Constantinus in patientiæ quinta parte.** Potus quoque duabus ex causis necessarius est. Aut enim quia corpus humectat, & quod humidum è corpore dissoluitur, restauratur. Aut crassitudines cibi dissolutas ad remotiora loca reportat. Sunt autem potuum genera diuersa, ex quibus est aqua quæ non est corporis nutritiua, Nam si hoc facit non est hoc ex sui natura, sed ex re cui est commixta. Est autem & vinum, quod per omnes partes corporis portat cibum, nutriendum & calefaciens, spiritum augmentans, calorem naturalem confortans, ac per totum corpus eum deportans, sed in sanitate custodienda, & infirmitate curanda magis est aqua necessaria. **Ioannicus:** Modi potationum sunt tres. Est enim potus qui nihil aliud est quam potus, ut aqua. Et est potus qui potus est & cibus, ut vinum. Est & potio quæ datur contra alicuius morbi vitium, ut mellicratum, vel conditum. Cibi utilitas est quod ordine recto corporis integritatem reparat. Utilitas potus, quod cibum per corpus deportat. Sed & utilitas illius quæ potio dicitur, corporis naturam ad se conuertit.

Necessarius potus.

Vinum nutrit nos aqua.

De dilatione mortis.

CAPVT LXIV.

Ali in practica ser. 1. Animalium quidem & hominum corpora iugiter alterantur, nec in vna permanent qualitate, quia naturæ eorum est ad corruptionem tendere, & propter hoc ipsa corruptio accidit eis, aut ex necessitate aut præter necessitatē. **Necessaria corruptio** aut ab intus accidit, aut ab extra. Ab intus quidem aut causa naturalis siccitatis quæ cōmunis est animalibus & plâis. Per hanc enim & plâis cōtendunt ad marcorē & ariditatem, & animalia ad finem ac mortē. Aut dissolutione substantiæ quotidiana ex naturalis caloris causa, donec ad corruptionem & finem vergat ea, aut ex superfluitatibus, quæ ex cibis & potibus fiunt. Ab extra vero accidit aeris causa nos circundantis. **Corruptio vero non necessaria** fit à rebus corrupentibus quæ obuiant extra, sicut ea quæ calefaciunt aut infrigidant,

Corruptio necessaria.

Corruptio non necessaria.

aut

aut desiccant, aut humectant, sicut est collisio lapidis, incisio enlis, pungi morderique à venenatis. Cum itaque corpora mutationi sunt indifuncta necessario indigent regimine mutationi illi congruo, quod eorum corruptionem prohibeat, eaque in qualitate suæ sanitatis vsque ad horam finis, & naturalis defectionis custodiat. Hunc enim defectum arcere est impossibile, quoniam ab ipsa corporum natura mouetur ipsius causa. Itaque si fiat ab ipsa natura corruptio, arceri non valet. At si medicus contra ea vtatur regimine quo oportet, cauendo scilicet causas nocentes, & corrumpentes non necessarias, sicut abinde causæ necessariæ bene compositæ, nec accelerabit ad ea corruptio vsque ad finem naturalem. Hoc autem regimen est custodia sanitatis in sanis, & eius restitutio in ægrotis. Ex quibus præcedit, tanquam dignior, & vtilior custodia sanitatis. Vnde dicit Galenus, quod adeptio sanitatis est propositum medicinar, & finis eius est illi cauere.

De custodia sanitatis.

CAPVT LXV.

Est autem sanitas corporum temperantia. Quæ quidem aut in vltimo est, ita vt omnes actiones naturales perfectæ sint in id ad quod possibile est. Nec dico temperantiam in vltimo, quæ omnino veraciterque sit in extremitate, cum eam non sit inuenire, sed quæ propria est hominis. Aut est deficiens ab ea quæ in vltimo est, ita tamen, vt hic defectus actionibus non noceat, nec officia amputet. Itaque corpora temperata in vltimo sunt quidem vno modo. Deficientia vero ab ista temperantia, multa sunt, & varia secundum magis, & minus ab illa exeuntia. Quare & via quæ ad sanitatis custodiam ducit, varia existit. Custodia sanitatis corporum bifariam diuiditur, Est enim communis vel propria. Commune regimen est, id quod est corporum secundum communes causas, quibus participant sanitas & infirmitas. Propria vero bipartita est. Vna est corporum quæ sunt temperatæ complexionis, & æqualis perfectæque compositionis, Altera vero corporum extra temperantiam positorum in complexionibus vel compositione, sic tamen quod nocumentum actionum eorum non sentitur.

Communes causæ sanitati vel ægrotudini participatæ sunt res non naturales corpus mutantes, quarum vltimum sanitati congruum esse oportet. Hæc vero sunt aer circumdans nos, exercitium, fricatio, balneum, cibis & potus, somnus & vigilie, mundatio corporis, accidentia animæ, conseruatio quoque consuetudinum in his causis. Raxi in Almanfore quarta parte. Sanitatem conseruare est in motu & quiete, in cibo & potu, nec non & in superfluitatum expulsionibus mensuram obseruare, domos & loca cetera in quibus manere debet temperata, malis etiam accidentibus antequam augmentum capiat obuiare, animales quoque cogitationes refrægnare, consuetudinesque conseruare.

Isidorus in lib. Etym. 4. Sanitas ergo est integritas corporis, & temperantia natura ex calido & humido quod est sanguis. Vnde & sanitas dicitur quasi sanguinis status. Ex quatuor siquidem humoribus reguntur sani, & ex ipsis læduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ crescunt, ægrotudines faciunt. Ambrosius in libro de Iacob & beata uia primo. Quæro nunc vtrum sanitate corporis sapiens delectetur. Et negare quidem non possumus, quod delectetur secundum naturam, & libenter accipiat non dolere aliquid quam dolere, nisi forte pro Christo, pro quo etiam si causa poscat, & debilitatè corporis prompte accipiat, & totum corpus suum morti offerat. Idem tamè etiam præter causam fidei atque iustitiæ non afficitur animo si sanitas desit, nec dolore corporis frangitur, cum se virtutum perfectione consolari possit. Veri siquidem ac boni possessionem beatus qui habet in hoc mundo despicit, cetera nec requirit.

De quatuor elementis corporum, & quatuor qualitatibus.

CAPVT LXVI.

Constantinus in pantegni. Res quidem homini naturalis in septem partes diuiditur scilicet elementa, complexionibus, humores, membra, virtutes, actiones, spiritus. His enim à quibusdam quatuor admiscetur, scilicet etates, colores, figuræ, maris ac feminæ differentia. Sed hæc complexionibus attinere videntur. Humores quidem ad comparisonem elementorum sunt compositi, simplices autem ad membra comparati, ideoque iure dicuntur medij. Et omne corpus animatum, vel inanimatum ex quatuor simplicibus elementis componitur, quod etiam ex destructione confirmatur, quia quodcumque destruitur, ad hæc quatuor necesse est reuertatur, verbi gratia. In animalibus morientibus primus calor perditus redit ad ignem, spiritus autem ad aerem, humores ad aquam, caro & ossa ad terram, Similiter & in arboribus. Elementa ergo nunquam ex toto destruantur, quia destructis his quæ ab ipsis conficiuntur, ad suum principium particulatim reuertuntur, & ideo digne elementa vocantur.

Auicenna ubi sup. Elementa sunt corpora prima, omnium corporum principia, quæ in corpora diuersarum formarum diuidi minime possunt, & ex quorum comixtione diuersæ species generantur. Horum duo sunt grauiora scilicet terra & aqua, duo vero leuiora scilicet ignis & aer. Et in animalis corpore duo quidem grauiora plus iuuant ad membrorum generationem, & eorum quietem, duo vero leuiora plus ad generationem spirituum & motionem eorum ad mouendum membra, licet motio non sit nisi ab anima. Qualitates autem elementorum sunt caliditas, & frigiditas, humiditas, & siccitas. Quodque calidius est in corpore spiritus est, & cor à quo procedit. Deinde licet sanguis in hepate generetur, quia tamen cum corde continuus existit, & ideo plus ab eo caloris acquirit, quam hepar habet, Postea hepar quod est sicut sanguis coagulatus. Post hoc autem caro, deinde muscoli, postea splen, post renes, Post hæc arteriarum tunica, venarumque pulsatiliū. Postea vero cutis volæ temperate.

Frigidius autem quod est in corpore phlegma, est, postea pili, deinde os, postea cartilago, postea ligamentum, post chorda, post panniculus, post neruus, post nucha, post cerebrum, post adeps, post pinguedo, post cutis. Humidius vero, quod est in corpore phlegma est, post sanguis, post pinguedo, post adeps, post cerebrum, post nucha, post caro mammillarum, & testiculorum, post pulmo, post hepar, post renes, post lingua, post musculus, post cutis; Hoc ordine Galenus ea disposuit. Res autem sicciore in hominis corpore sunt pili, quia sunt ex vapore fumoso. Resolutum enim fuit quod in eodem vapore mixtum erat, & pura fumositas congelata. Postea vero os. Omnibus enim membris durius est, humidius tamen pilis, quia eius generatio est ex sanguine, cuius situs est siccus, qui humores naturales exliccat locatus in eis. Quapropter os multa nutrit animalia; pili vero nullum, aut valde rarum, sicut existimant quidam, quod vesperiliones, eos digerant, & in eis delectentur. Nos autem cum duas partes ossis, & pilorum æquales in pondere assumpserimus, & eas in cucurbitæ alembico superposito distillauerimus, egredietur ex osse plus aquæ, & plus olei, & remanebit minus fecis. Os ergo pilo est humidius, post os autem in siccitate est cartilago. Postea ligamentum, post chorda, post panniculus, post arterie, post venæ, post nerui motiui, postea cor, post nerui sensus, postea cutis.

De complexionibus.

CAPVT LXVII.

Complexio est equalitas proniciens ex actione inuicem, & passione contrariarum qualitatum in elementis inuentarum, quarum partes ad paritatem redactæ sunt. Hæc

Naturalis corruptio vitari non potest.

Sanitas in vltimo.

Deficiens.

Communes causæ.

Sanitas quid.

Elementa cur dicta?

Calidius in corpore.

Frigida partes corporis & humida.

Sicca partes.

Vesperiliones pilos digerunt.

Complexio quid.

qualitates sunt caliditas, & frigiditas, humiditas, & siccitas. Deus autem cuique animali, & cuique membro donavit ex complexione, quod eius actionibus, & dispositionibus melius convenit. Donavit homini complexionem temperatorem, quam in hoc mundo esse, possibile est cum virtutum suarum convenientia, quibus agit, & patitur, & unicuique membro dedit de complexione, quod meretur. Posuit ergo quaedam ex membris calidiora, quaedam frigidiora, quaedam sicciora. *Constantinus ubi supra.* Complexio dicitur, quod ex quatuor elementorum commixtione conficitur. Si ergo corpus in qualitate æquale sit, temperatum erit. Si ignea superet calidum est; si aerea, humidum, si aquosa, aquosum, si terrea, siccum, si ignea, & aerea, calidum & humidum; si ignea, & terrea, calidum & siccum; si aquosa, & terrea, frigidum & siccum. *Sunt ergo novem complexiones, scilicet una æqualis, & octo inæquales, quarum quatuor simplices sunt, & quatuor compositæ.* Complexio autem corporum comprehenditur ex singulorum complexione membrorum. Et illa est unicuique prout oportet. Nam cerebrum necesse est frigidum esse, ad rationis capacitatem, & memoriam. Cor autem calidum, quia vitæ, calorisque naturalis est fundamentum. Hepar vero calidum, & humidum, quia virtutis digestivæ caput est, & principium. Ossa frigida, & sicca, quia firmitas totius corporis est super ea fundata. Similiter alijs membris inest vis quaedam naturalis secundum quod necesse est singulis. Quaedam autem membra temperata sunt, ut cutis, quia operimentum est, & defensio omnium membrorum corporis ab exteriori scilicet passione, ut calore, frigore, incisione, vel confixione. Receptrix etiam est humorum à natura de interioribus membris expulsi. Ideoque temperata dicitur, quia membra temperata qualibet qualitate veniente non ilico mutantur, & si mutantur, ad proprias naturas cito revertuntur. *Est autem temperatissima cutis in manuum volis, & hoc propter tactum, scilicet ut discernere possit inter leve, & asperum.* Quaedam vero membra intemperata sunt in maiori gradu, alia in minori, alia in mediocri. Calidissima sunt, ut cor præ omnibus membris corporis, quia inde calor ad omnia membra procedit. Hepar quoque calidum, minus tamen quam cor, ut cito digerat. Post hæc duo calida est simplex caro. Minus vero lacerti, propter nervorum commixtionem. Deinde splen, quia ibi faeces sanguinis colliguntur: postea renes parum sanguinis habentes. Post hoc venæ, & arteriæ, quæ quantum ad naturam sui frigida sunt, sed tamen calefcunt, quia vasa sanguinis sunt. Omnibus autem membris frigidiores sunt pili, post ossa &c. Denique uniuersaliter membra sanguinem habentia sunt calida, carentia vero frigida. Humidissima sunt membra pingua, sicca vero pili & ossa.

De signis complexionis totius corporis.

CAPVT LXVIII.

Denique totius corporis complexio capitur ex tactu, colore, pilis, figura, & actionibus. Si enim calidum fuerit, caro erit multa, pinguedo parua, color rubeus, pili multi, & nigri, tactus calidus, intellectus bonus, homo multum facundus, nobilissimus, audax, iracundus, libidinosus, multum appetens, & cito digerens, asperæ vocis. Contraria e contrario. Si fuerit siccum erit macidum, & durum, & sicciora membra erunt apertiora. Si humidum erit pingue, & carneum. Si calidum, & siccum erit macidum, pilosum, pilique nigri erunt, color brunus, tactus calidus, & durus, homo intellectualis, & audax, appetibilis, & digestibilis, maxime crassi cibi, libidinosus. Si calidum, & humidum erit nimis carnis, paruaque pinguedinis, pili nigri, & plani, tactus calidus, & humidus, color albi & rufi medius.

Corpora frigida, & humida alba sunt, & pingua. Pili rufi, intellectus durus, homo obliuiosus, nec multum appetens, nec cibi digerens, non libidinosus. Frigida, & sicca sunt alba aliquantulum liuida, & macida, pili rufi,

A sed aliquantulum citrini, tactus frigidus, & durus. *Æqualis autem, & moderata complexionis, hæc signa sunt.* Corpus, nec multum macidum, nec pingue, color eius inter brunum, & album medius: pili in infantia rufi, in pueritia, & iuuentute nigri, Cutis inter calidam, & frigidam, & leuem, & durum, sicut volæ manuum, bonus homini intellectus, non obliuiosus, prudens, audax, inter pigrum, vel velocem melius, neque gulosus. *Actiones etiam omnium membrorum perfectæ sunt.* Hæc est complexio media. Si autem in alicuius corpore videris aliquas istarum qualitatum discordantes secundum vicinorum partem iudicandum erit, si fuerint inæquales, consideranda sunt fortiores. Significationes autem complexionis mutatae, aut ex mutata sunt regione, aut ex consuetudine, aut ex ætate, aut ex fortu.

B Signa quidem in pilis, cæterisque prædictis in regione temperata fallere non possunt, in intemperata tamen semper fallunt, ut est aliquando Ægyptus, semper autem Æthiopia. Ibi colores nigri, pili crispi, & asperi, sicca cutis, & huiusmodi. Ex quo videntur esse calidi, cum tamē sint frigidi. Calor autem aeris calorem naturalem ab intus ad exteriora protrahit, & sic interiora refrigerant, & eorum debilitatur animositas. E contra vero in regione frigida Septentrionali, sunt pili flauis, lenes, & albi, color albus, & huiusmodi, propter caloris coadunationem ab extremitate corporis in pectus fugientem, itaque cum videantur esse frigidi, non sunt, sed eorum complexio est calida, & ob hoc audaces, & fortes sunt. Consuetudo diuturna mutatur in naturam, aut propter dietam, ut cum aliquis naturaliter macidus suauiter viuic, cito pinguescit. Pinguis autem si laboret, ac ieiunet, & angustietur, macrescit, & exsiccatur. Ars quoque complexionem mutat ex calore, & siccitate: ut in ferrarijs, ac vitrearijs. Ex calore, & humore, ut in balneatoribus. Ex frigiditate & siccitate, ut in agricolis, & venatoribus. *Ætas quoque puerilis calidior, & humidior est cæteris, quia spermati, & sanguini vicini sunt unde fuerunt.* Mulieres autem frigidioris complexionis, quam viri sunt, & ob hoc etiam in statura, & virtute minores masculis, & humidiores sunt.

De quatuor humoribus.

CAPVT LXIX.

I Sidorus ubi supra. Sicut autem quatuor sunt elementa, sic & quatuor humores, & unusquisque suum imitatur elementum. Sanguis ex etymologia Græca vocabulum sumpsit, eo quod vegetetur, ac sustentetur, & viuat. Choleram Græci vocauerunt, eo quod vnius dies spacio terminetur, unde & cholera, id est, fellicula nominata est, hoc est fellis effusio, Græci enim fel cholera dicunt. Melancholia dicta est, eo quod sit ex nigri sanguinis fæce, admixta abundantia fellis. Græci enim melan nigrum vocant, fel autem cholera appellant: sanguis Latine vocatur, quod suavis sit, unde & homines quibus dominatur sanguis dulces, & blandi sunt. Phlegma autem dixerunt quasi sit frigidum. Græci enim rigorem phlegmonem nominant. Ex his quatuor humoribus, ut dictum est supra reguntur sani, & ex ipsis laeduntur infirmi. Dum autem amplius extra cursum naturæ crescunt, egritudines faciunt.

Auicenna ubi supra. Humor est liquidum, in quod in primis nutriens conuertitur, eiusque superfluitas est humor malus, qui à corpore debet expelli, & proijci. Humiditatum quidem corporis, quaedam sunt primæ, quaedam secundæ, primæ sunt quatuor humores. Secundarum vero quaedam sunt superfluitates, quaedam non. Non superfluitates sunt humores, qui à principali dispositione conuersi, membris deligati fuerunt, sed nondum alicuius membrorum simplicium operatione perfecta pars effecti sunt, horum species quatuor sunt. Vna est humor in foraminibus extremitatum paruarum venarum contentus, membris simplicibus propinquatum ea imbibentium. Alia est humor omnia simplicia mem-

Temperamenta.

Complexiones novem.

Cutis temperatissima ubi?

Signa calidi corporis.

Signa siccis.

Frigidi.

Signorum variata ob diversitatem regionum.

Loca...

Tempus...

Ætatis...

Sanguis...

Sanguis...

Cholera...

Phlegma...

Melancholia...

Variis...

mem-

membra transiens, sicut ros qui in nutrimentum aptus est conuertere cum corpus nutrimento caret, & ut membra cum aliqua causa fortis motus, aut alia ea exsiccauerit, humectet. Tertia est humor, qui parum ante coagulatus nutrimentum est in membrorum substantia: iam quidem ex parte complexionis, sed nondum ex parte essentiae completae similitudinisque conuersum. Quarta est humor, qui est intus in membris simplicibus a principio natiuitatis, per quem partium eorum continuas existit, cuius principium est ex spermate, spermatis principium est ex humoribus. Humores autem boni naturales, & superflui quatuor generibus continentur, scilicet genere sanguinis, qui omnibus illis melior est, & genere phlegmatis, & cholerae rubeae, & nigrae.

De locis eorum, & temporibus, ac signis.

CAPVT LXX.

EX epistola Hippoc. Corpus ergo omne ex quatuor humoribus constitutum est. Nam habet in se sanguinem, cholerae flauam & nigram, & phlegma, qui quatuor humores habitant in suis locis. Sanguis in hepate in dextero latere, In parte qua hepar, habetur & cholera flaua, Melancholia in splene, phlegma in capite, & vesica. Alia pars sanguinis dominatur in corde. Qualitas autem ipsorum talis est sanguis feruens humidus, & dulcis. Cholera est amara calida, & sicca, Melancholia acida, frigida, & sicca, Phlegma frigidum saluum, & humidum. Haec omnia crescunt in tempore suo, sanguis crescit uerno tempore, cholera aestate, melancholia autumno, phlegma hyeme. Item hi omnes partiuntur sibi diem, ac noctem: sanguis habet horas sex, ab hora noctis nona, usque in horam diei tertiam, Exinde usque in nonam cholera. Exinde usque in horam diei tertiam melancholia, Exinde usque ad horam noctis nonam phlegma. Haec omnia etiam habent respiraciones suas per singulas partes corporis. Sanguis per nares, cholera per aures, melancholia per oculos, phlegma per os.

Diuiduntur etiam per quatuor aetates, phlegma in pueris ab initio usque in annos 14. Et inde cholera in iuuenibus usque in annos 28. Deinde in altera aetate usque in annos 60. sanguis, Exinde in senes melancholia. Moriente autem eo omnia reuertuntur in suo loco. Praeterea faciunt mores hominum tales. Sanguis facit boni uoti simplices, blandos, hilares, & semper amerosos. Cholera facit iracundos, acutos, leues, ingeniosos, maceros, multum manducantes, cito digerentes. Phlegma facit caesonios, id est caeson, quae est febris accensa patientes, causatur enim ex phlegmate falso, vigilantes, cito afferentes canos, intra se cogitantes, minus audaces. Melancholia facit subdolos, cumque iracundia auaros, timidos, tristes, somniculosos. Sanguis facit plenum, humidum, aequalem. Cholera tenuem, siccum, velocem, lubricum; Melancholia similem, sed habet veluti percussum asperitatem. Phlegma facit plenum nimis plenum humidum aequalem cum pondere. *Auctor.* De quatuor humoribus, siue complexionibus in homine signis solent dici versus illi. De sanguineo quidem hi: *Largus, amans, hilaris, ridens, ubique coloris, Cantans, carnosus, satis audax, atque benignus.* De cholericis autem isti. *Hirsutus, fallax, irascens prodigus, audax, Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.* Porro de phlegmatico isti. *Hic somnolentus piger, ac sputamine multus, Est hebet, huic sensus pinguis fauces color albus.* De melancholico vero illi. *Inuidus, & tristis, cupidus, dexteraeque reuerti, Non expertus fraudis timidus, luidique coloris.*

De generatione ipsorum.

CAPVT LXXI.

A Vicenna ubi supra. Humores in corpore sic generantur, nutriens dum masticatur, aliqua conuer-

sione permutatur, iamque parum incipit digeri. Cuius signum est, quod nec primus odor, nec primus sapor in eo reperitur. Superficies enim oris est superficiei stomachi contigua, & quasi una cum illa. Est ergo in ore digestiua victus ex stomacho, & auxiliatur in hoc salua per digestionem acquirita, in qua cadit calor innatus. Postquam vero cibus stomachum ingreditur, tunc integre digeritur: non propter stomachi calorem tantum, sed propter calorem membrorum, qui circumdant ipsum a dextera quidem hepar, & a sinistra splen. Splen namque calefacit non propter sui substantiam, sed propter arterias, & venas multas, quae in eo sunt. Ab interiori vero zibum, quod cito calorem adipis causa suscipit, & ad stomachum reducit. Superius autem cor mediante diaphragmate ab eo calefacto. Cumque nutriens in primis digeritur, eius essentia fit in multis animalium auxilio eius, quod eis admiscetur, de eo quod bibitur plurimumque chylus. Et est substantia liquida pituitae similis in spissitudine. Deinde eius subtile a stomacho, & intestinis attrahitur, ac per vias venarum mensearicarum, quae subtiles, ac durae, & omnibus intestinis continuae sunt, impellitur & ad venam peruenit, quae hepatis porta vocatur. Penetrat ergo in diuisionibus, & in ramis portae intrantibus sequae minorantibus, ac subtiliantibus ad modum capillorum occurrentibus orificijs diuisionum radicum venae, quae a gibbo hepatis ascendit. Non autem facit ipsam in illas coangustationes penetrare, nisi superflua commixtio aquae bibitae, super id quo corpus indiget. Cum ergo istarum venarum uilis diuiditur, fit quasi totaliter hepar tangat huiusmodi chyli totalitatem. Et ob hoc tunc eis operatio uehementior est, ac fortior, & uelocior, & tunc coquitur. In omni uero huiusmodi decoctione est res, quae est sicut spuma, & haec est cholera rubea. Et res, quae est sicut hypostasis haec est melancholia, quae ambae sunt naturales. Et fortasse cum eis erit, aut res adusta si decoctio superflua fuerit, aut res non bene cocta, si decoctio minor, quam debet extiterit. Adusti subtile est mala cholera rubea, si autem spissum est mala melancholia, & ambae sunt non naturales. Quod autem non bene coctum est, phlegma est, Quod uero de hoc toto res colata est, & bene cocta, sanguis est, qui tamen quamdiu est in hepate, subtilior est, quam debet, propter aliquam superfluitatem, quae propter rem praedictam necessaria est. Cumque sanguis ab hepate separatur, ab aquositate etiam superflua illud mundatur. Extrahitur enim a sanguine in uena, quae ad renes descendit, & fert secum sanguinem, qui ad renes nutriendos sua quantitate, & qualitate bonus existit. Nutritque renes huius aquositatis, uictuositas, & sanguineitas. Deinde aliud quod remanet descendit, vel tendit ad uesicam, & post ad uirgam. Sanguis autem est essentiae bonae. Signorum autem uirtutes inter se conferendae sunt. Vnum enim bonum signum cum firmum fuerit multis malis signis praeponderat.

De causis eorumdem.

CAPVT LXXII.

Efficiens itaque causa sanguinis est calor temperatus, Causa materialis est, quod de nutrientibus temperatum est & de bonis potibus. Formalis causa est eius decoctio bona. Finalis autem est, ut corpus nutriat. *Causa efficiens cholerae rubeae est igneus calor superfluus, proprieque in hepate.* Causa materialis est, quod de nutrientibus subtile est calidum dulce, uictuosum, & acutum, Causa formalis est decoctionem ad superfluitatem procedere. Finalis autem est necessitas, & utilitas quas praediximus. *Efficiens autem causa phlegmatis est caliditas abbreviata.* Causa materialis est, quod de nutrientibus est grossum, humidum, visum, frigidum. Formalis est decoctionis abbreviatio. Finalis uero necessitas, & utilitas. Melancholiam quidem hypostasisue causa efficiens est calor temperatus. Adusti uero caliditas ab aequalitate egressa. Causa materialis eius est, quod de nutrientibus

Ordo digestionis.

Spuma.

Hypostasis.

Causa sanguinis.

Cholera.

Phlegma.

Melancholia.

Loca humorum.

Tempus quo humores crescunt.

Aetates in quibus humoribus crescunt.

Sanguineus signis.

Cholericus.

Phlegmaticus.

Melancholicus.

tibus est vehementer grossum, pauca humiditatis, & eorum calidum fortius est in illo. Causa formalis est fex hypostasiua secundum vnum duorum modorum. Vnde neque labitur, neque resoluitur. Causa finalis est necessitas, & inuamentum eius. Melancholia multa fit, aut propter caliditatem hepatis, aut propter debilitatem splenis, aut propter frigoris congelantis vehementiam, aut propter constrictionis perseverantiam, aut propter egritudines multas, & prolixas, quia propter illud humores facti sunt cineres. Cumque melancholia multiplicatur, & inter stomachum, & hepar stat sanguis, & bonorum humorum generatio cum ea minoratur.

Frigiditas concurrens ad generationem humorum.

Sciendum autem, quod frigiditas, & caliditas generationis humorum cause cum alijs existunt causis. Sed caliditas æqualis sanguinem generat: superfluens vero choleram rubeam. Multumque superfluus melancholiam generat per adustionis superfluitatem. Porro frigiditas phlegma gignit, & multa superflua melancholiam generat per superfluitatem congelationis. Oportet autem attendere virtutes passiuas cum virtutum actiuarum distantia. Nec oportet credere, quod omnis complexio sibi simile generet, & non sui contrarium, per accidens quidem, licet non per essentiam. Erigida namque, & sicca complexio plurimum generat humiditatem extraneam, non propter convenientiam, sed propter digestiue debilitatem. Humores autem hi, sicut in suis generationibus, sic & in suis motibus causas habent. Motus enim & res calide sanguinem mouent, & choleram rubeam, fortassis etiam mouet melancholiam, & fortem faciunt eam. Quies autem phlegma forte reddit, & aliquas melancholice species. Ipsæmet etiam existimationes mouent humores, verbi gratia, Sanguinem mouet res rubeas intueri. Quapropter prohibemus illum ex cuius naribus fluit sanguis, res splendorem rubeum habentes aspicere.

De signis abundantie singulorum humorum in corpore.

CAPVT LXXIII.

Signum sanguinis.

Rubi in secunda parte. Sanguinem abundare signant coloris rubedo, corporis caliditas, cum eiusdem tensione, aliquando & oscitatione, multusque somnus, & venarum repletio cum ipsarum intensione, & pruritus loci à quo sanguis solet minui. Sanguis similiter ex naribus, & gingiuis leui tactu fluens, capitis, & oculorum, ac temporum grauitas, & ingenij sensusque turbulencia, pulsus magnitudo, & oris dulcedo præter solitum. In ore quoque vesicæ parue, & in corpore carbunculi, vrina rubea, & spissa.

Cholera.

Choleram vero rubeam abundare signant coloris citrinitas, oris amarido, multa in ore siccitas, & multa sitis, appetitusque debilitas, & fastidium, & vrina ignea, & clara. Porro choleram nigram dominari signant, ardor stomachi, multitudo canini appetitus, fuscus color, nigredo sanguinis, ac spissitudo, vrina nigra, vel rubea fulco participans colore, vel viriditati appropinquans. Si corpus præterea tale sit, in quo cholera nigra generari solet, vt corpus brunum, & macrum. In corporibus enim albis, & crassis, & à pilis nudis, raro, vel nunquam generatur. Huiusmodi præterea signa sunt si corpori scabies acciderit, & morphea nigra, pustulæ malæ, splenis augmentatio.

Phlegmatis.

In phlegmatis autem dominij signatione sunt multitudo viscosæ saliuæ, & sitis paucitas, vrina alba, pigritia quoque, & hebetudo, & malus somnus, corporis lubricitas, & digestiouis tarditas. Somniorum quoque diuersæ visiones, designant in corporibus dominantes humores. Cum enim frequenter in somno videt quis plumas, & fluuios, & mare, humiditas in eius corpore signatur multa adesse. Ignis autem, & fulgura, litelque frequenter somniare, choleram rubeam designant abundare. Rubei vero colores, ac tincti, nuptiæque, ac cibaria dulcia, sanguinisque fluxus, abundantiam sanguinis

designant somniata. Porro fuscus color, atque nigredo, timores pauoresque si apparuerint in somno, cholerae nigrae signatur operatio.

De anatomia membrorum.

CAPVT LXXIV.

Ex *Isagogenis hippoc.* Anatomia est contemplatio siue perspectio in interioribus membrorum inscisionibus. Aliter Anatomia est inscisio superficiæ, & denudatio eorum quæ obiecta erant, eorumque cognitio cum propria ratione. Hac comprehenditur positio corporum, natura quoque, & operatio singularum partium, & particularium. Corpus quidem hominis in tres partes generales diuiditur scilicet caput, pectus, pedes. In particulas autem multas. Specialiter autem constat de venis, & arterijs, & neruis, & ossibus, cartilaginibus, adipibus, ac cæteris spiritibus. *Razius in Almansore.* Membrorum in corpore quatuor sunt genera, quorum principalia sunt tria, & ad vitæ conseruationem valde necessaria. Horum quidem nutritionum instrumenta sunt, vt stomachus & hepar, & eorum cannales, & viæ quæ ad ipsa perueniunt, vt & os, & meri reliquæ quoque viæ, quæ ab eis exeunt vt intestina. Quædam vero sunt instrumenta naturalis caloris, & conseruationis eius. Quorum prima sunt cor, & arteriæ. Secunda vero pulmo, & pectus, & quæcumque valent ad aeris attractionem. Quædam autem sunt instrumenta sensus, & motus, & intellectualium actionum, ipsa sunt cerebrum, & nucha, & nerui, & musculi, & chordæ, & his similia, quæ necessaria sunt ad complendam actionem, & passionem. In vnoquoque istorum trium generum, vnum est principale, & operans, alia vero vt seruiencia, ipsumque in suis actionibus adiuuantia. In primo genere principale instrumentum est hepar, secundo cor, in tertio cerebrum. Et vnumquodque istorum alijs duobus connexum est, eisque indiget. Hepar namque nisi omnibus alijs membris nutrimentum transmitteret, resolverentur. Ipsum vero, nisi à corde calorem haberet, eius substantia qua sua completur actio, non conseruaretur. Cerebrum quoque si non in arterijs calefieret, nec à venis nutretur, eius natura non conseruaretur. Sed & musculi pectoris, nisi à cerebro mouerentur, non posset aer atrahi, nec cordis conseruaretur substantia, qua calor naturalis, qui in corpore est, euentatur. Quartum genus membrorum est instrumenta principalia generationis scilicet matrix, & virga, & testiculi, & vasa spermatis, quæ necessaria non sunt ad vnius singularis perduractionem, sed ad speciei conseruationem. *Auctor.* De hac materia plenius est dictum supra, videlicet lib. 29. vbi actum est de singulis membris humani corporis, & eorum anatomia. De cæteris autem rebus naturalibus, videlicet de virtutibus, & actionibus, & spiritibus sufficienter quoque dictum est superius, videlicet lib. 24. vbi de viribus animæ, quas habet in quantum vnitur corpori plene tractauimus.

De gradibus ætatum.

CAPVT LXXV.

His autem rebus quidam, vt superius dictum est, alia quatuor adijciunt scilicet ætates, colores, figuras, maris ac foeminae differentias. *Isidorus libro 11.* *Ætatis autem gradus sunt sex,* videlicet infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, & senectus. *Prima ætas est infantia,* scilicet pueri ad lucem nascentis, quæ porrigitur in septem annos. *Secunda pueritia,* id est, pura, necdum apta ad generandum, tendens vsque ad annum quartumdecimum. *Tertia vero adolescentia* ad gignendum adulta, quæ duabus constat hebdomadis propter intellectum, & actionem quæ nondum erat in pueris, & porrigitur ab anno quindecimo vsque vigesimum octauum. *Quarta iuuentus firmissima* ætatum omnium,

finiens

Senectus & senium differunt.

finiens in anno quinquagesimo, quando & in feminis partus deficiunt. Quinta aetas senioris, id est grauitas, quae est declinatio à iuuentute in senectutem, quae à quinquagesimo anno incipiens 72. terminatur. Sexta aetas est senectus, quae nullo annorum numero terminatur, sed post quinque illas aetates quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur. Senium autem pars vltima est senectutis, sic dicta, eo quod sit terminus sextæ aetatis. In his ergo sex spacijs Philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur, & currit, & ad mortis terminum peruenit.

Ancenna vbi supra. Aliter aetates omnes quatuor sunt. Prima scilicet adolefcendi, quae dicitur adolefcencia, & est fere vsque ad annos 32. Secunda consistendi, quae dicitur aetas pulchritudinis, & est fere vsque ad 35. vel 40. annos. Post hoc aetas diminuendi, cum virtus amittitur, & hæc est aetas senectutis, quae fere est vsque ad annos 60. Deinde sequitur aetas minuendi cum manifesta virtutis debilitate, & hoc est senium, & finis vitæ. Aetas autem adolefcendi diuiditur in aetatem infantiam, quae est cum membra pueri nondum ad ambulandum apta sunt. Et in aetatem dentium plantatiuam, quae est post ambulationem. Hanc sequitur aetas concussionis, quae est post natiuitatem dentium antequam poluatur. Deinde est aetas alguelemati, & re hac, id est, cum ab eo egreditur sperma, quae est donec barbescat. Postea vero est aetas fortitudinis, id est iuuentutis, quae est donec desinat crescere.

De infantia, & eius miseria.

CAPVT LXXVI.

Infanti.

Isidorus vbi supra. Infans dicitur homo aetatis primæ sic appellatus, eo quod adhuc fari nescit. Nondum enim bene ordinatis dentibus minus est sermonis expressio. Hippocrates in lib. de anatomia. Nam quia dentes organa quodammodo linguae sunt, infans cum nondum habet dentes, vagit. Dum vero duos vel tres habuerit, mutitat. Cum autem os dentibus impleuerit, loquitur. Aug. de ciuit. Dei lib. 21. Quis autem non exhorreat & mori eligat, si ei proponatur, aut mors perpetuanda aut nullus infantia? Prorsus enim quod scriptum est ecclesiastici 40. capitulo. Graue iugum super filios Adæ à die exitus à ventre matris eorum vsque in diem sepulturae, in matrem omnium adeo necesse est impleri, vt ipsi quoque paruuli etiam per lauacrum regenerationis ab originalis peccati vinculo quo solo tenebantur soluti, multa mala patiantur, nonnulli etiam malorum spirituum incurfibus aliquando torqueantur. Quæ quidem passio absit vt eis oblit, si hanc vitam in aetate illa etiam ipsa passione ingrauescente, ac de corpore animam excludente finierint. Veruntamen in illo graui iugo quod positum est super filios Adæ, etiam hoc malum miserabile reperitur, vt sobrii simus, & hanc vitam de peccato primo nimis nephario factam esse nobis penalem intelligamus, totumque quod nobiscum agitur per nouum testamentum non pertinere, nisi ad noui saeculi hereditatem nouam, vt hoc pignore accepto illud cuius hoc pignus est, suo tempore consequamur. Idem in lib. 22. Itaque quod ad primam originem pertinet, omnem mortalium progeniem fuisse damnatam, hoc ipsa vita si tamen vita dicenda est, tot, & tantis malis plena testatur. Quid enim aliud indicat horrenda quaedam ignorantiae profunditas, ex qua omnis error exitit, qui omnes filios Adæ quodam simi tenebroso suscipit, vt homo ab illo liberari sine dolore, & labore ac timore nõ possit. Quid amor ipse tot rerum vanarum & noxiarum? Et ex hoc curæ mordaces, macerates, formidines, insana gaudia, discordiae, lites, bella, insidiae, fraudes, rapina, ambitio, inuidia, luxuria, vtriusque sexus tot stupra, & immunditiae, & quicquid malorum talium in mente non venit, & tamen de vita ista hominum non recedit. Sed hæc quidem sunt malorum hominum, ab illa tamen erroris peruersisque amoris radice venientia, cum qua omnis filius Adæ

Infanti peccatum à spiritibus quod dicitur.

Significatio originalis.

A nascitur. Quis enim ignorat cum quanta veritatis ignorantia, quæ iam in infantibus est manifesta, & cum quanta vanæ cupiditatis abundantia, quæ in pueris apparere incipit, homo in hanc vitam veniat? ita, vt si viuere dimittatur vt voluit, in prædicta facinora, & flagitia quæ commemoravi, vel quæ commemorare non potui, vel cuncta, vel multa perueniat. Idem in libro confesio. 1. Quis enim mihi commemoret peccatum infantiae meae? quia nemo mundus à peccato, cuius est vnus diei vita super terram; quid ergo tunc peccabam, an quia plorans vberibus inhiabam? Nam si nunc faciam non quidem vberibus, sed esca annis meis congruenti sic inhians, instissimè deridebor ac reprehendat. Tunc ergo reprehendenda faciebam, sed nec mos reprehendit me, nec ratio me sinebat reprehendi, quia reprehendentem intelligere non poteram. Imbecillitas ergo membrorum infantium innocens est, non animus infantium. Vidi enim ego & expertus sum zelantem puerum, qui nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactantum suum. Quid si & in iniquitatibus conceptus sum, vbi quæso innocens fui domine Deus?

De primo vagitu infantis huius vitæ miseria deplorantis.

CAPVT LXXVII.

Vilielmus de Conchis. Caeterum infans ex utero matris procedens, quia illic in calido, & humido nutritus fuit, terra vero frigida & sicca est ad quam exit, contrarium sentiens vocem euolationis emittit. Ideoque prima vox hominis vox est doloris. Nutrices autem nescio vel aliquo physico, vel ipsa docente natura ponunt illum in aqua tepida, qui sentiens simile nutrimenta suæ tacet, & in eo delectationem habet. Ex libro de natura rerum. Prima quidem vox infantis vox est doloris. In nascendo tamen nulla voce resonat antequam totus emergat. Solinus. Nascentium itaque prima vox est vagitus, nam in 60. diem differretur lætitiæ sensus. Virum quidem nouimus eadem hora risisse quæ natus erat, scilicet Zoroastrem, mox optimarum artium peritissimum. Aulus Crassus quem bella Parthica capterunt, eo quod nunquam riserit, Agelastus cognominabatur. August. de ciuit. Dei lib. 21. Igitur infantia quia non à risu sed à fletu hanc lucem orditur, quid malorum ingressa sit nesciens, quodammodo prophetat, vel protestatur. Solum quando natus est Zoroastre ferunt risisse, nec aliquid ei boni portendit monstruosus risus ille. Nam licet magicarum artium inuētor esset, à Nino Rege Assyriorum cum esset ille Bactrianorum scilicet rex, in bello superatus est. Ant. Tor. Infans itaque nascens deplorat non solum præsentis miseriae videlicet infantiles, sed etiam futuras huius mortalitatis vitæ multiplicis. Vnde Philo dicit in lib. sap. velut in persona Salomonis illius videlicet delictiosi atque pomposi regis originis suæ primæ conditionem miseram memorantis. Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus est & in ventre matris caro sum figuratus. Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis, & delectamento somni conuenientis. Et ego natus accepi communem aetatem, & similiter in factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emissi ploratis. In inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo est omnibus ad vitam introitus & similis exitus.

Bernardus ad Eugenium Papam de consideratione libro 2. Salubris ergo est copula, vt cogitans te summum pontificem parites atterdas & vilissimum cinerem non quidem fuisse sed esse. Hæc namque consideratio te tenet in te, nec à te sinit euolare, non ambulare in magnis nec in mirabilibus super te. Considera maxime quod maxime es, videlicet hominem quod & natus es. Nec modo quis status sis, sed etiam qualis. Tolle proinde nunc hereditaria hæc perizomata ab initio maledicta. Dirumpe

Puer tacet in aqua tepida positus.

Zoroastres.

Philo asseritur auctor libri sapientia ab auctore.

Consideratio digna sc. Pontifice.

velamen

velamen filiorum celantium ignominiam, non plagam curantium. Dele fucum fugacis honoris huius, & male coloratam nitorem gloriae, ut nude nudum consideres, quia nudus egressus es de utero matris tuae. Nunquid infulatus? Nunquid micās gemmis, aut floridus sericis, aut coronatus pinnis, aut suffarcinatus metallis? Si cuncta haec veluti nubes quaedam matutinas velociter transeunt dissipatae & exuiles à facie considerationis tuae, occurreret tibi homo nudus, & pauper, & miserabilis. Homo dolens quod homo sit, erubescens, quod nudus sit, plorans quod natus sit, murmurans, quod homo sit natus ad laborem, non ad honorem. Homo natus de muliere, & ob hoc cum reatu, breui viuens tempore, & ob eum metu, repletur multis miseris, & ob hoc cum fletu. *Plin. de historia naturali lib. 7.* Caeteris autem animalibus varia tegumenta natura tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vel lera, truncos etiam arbori quae cortice interdum gemino à frigore, & calore tutata est, hominem vero tantummodo nudum, & in nuda humo natali die abiicit, ad vagitus statim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lachrymas, & protinus vitae principio. *Comestor.* Hinc etiam homo primus post peccatum & maledictiones uxori suae nomen imponens, vocauit eam Eua, forte quasi miseriam hominis plangens, & eiulatum puerorum alludens. Masculus enim recens natus eiulando dicit A. mulier autem E. Ac si dicerent. Clamabunt E vel A quotquot nascentur ab Eua.

Cur infans debilius nascitur caeterorum animalium scribitur.

CAPVT LXXVIII.

Gvil. de Conchis. Denique animalia caetera, ex quo nata sunt, stant, & incedunt. Vnde igitur hoc est, quod homo nisi longo tempore nec stare nec incedere potest. Ad hoc ego respondeo, quia in utero nutritus est sanguine menstruo, & corrupto. Caetera vero animalia menstruis carent omnia. Vel etiam, quia homo particeps rationis existit, ratio vero temperatissima ac mollia carnosaque membraque exigit. Caetera vero animalia ratione carentia, dura quidem habent membra, & labori conuenientia. Vnde homo caeteris animalibus corpore debilius inuenitur. Et homo quidem huius aetatis scilicet infantiae quae natiuitati coniuncta est, usque septimum annum sensum habet. Videt, enim & audit, & olfacit, & gustat, & tangit, sed ratione, & intellectu scilicet quantum ad usum caret. *Aug. de Trin. lib. 14.* Anima tamen etiam infantis paruuli se nosse credenda est, sed interea nihil in ea, quae per corporis sensus tanto maiori quanto nouiori delectatione sentire cepit, se cogitare non potest, sic enim in omnes corporis sensus quantum finit aetas illa se quasi coarctat, ut quicquid per carnem offendit vel allicit, hoc solum abhorreat vehementer vel appetat. Sua vero interiora non cogitat, nec admoneri potest, ut hoc faciat, quia nondum admonentis nouit signa, ubi locum praecipuum tenent verba. *Hugo de Sancto Victore.* Homo itaque peccando fecit ut compararetur bestiis. Qui cum ratione superior esse desijt, sensu se inferiorem inuenit. Nam si visum consulis, in hoc superant lynces, si odoratum interrogas, praevalet canes. Et quaecumque in sensu corporali sunt laudabilia, in ipsis inuenies excellentiora. Et hic ut alibi bonum tuum quaeras, nec in illo confidas, ubi bestiis compararis & tamen non aequaris. *Gregor. Nyssen. in lib. de imagine.* Nudus ergo naturalibus tegumentis, inermis, & inops, omniumque necessariorum rerum egestissimus homo in hanc vitam producit, qui iuxta id quod cernitur miseratione potiusquam felicitate dignus esse videatur. Non enim armatur productione cornuum, non unguium vel dentium tuitione munitur, nec aliquo aculeo latiferum virus infundit, quibus rebus pleraque ferarum atque serpentum in uisionem sui naturaliter instituatur. Nec pilis corpus obtegietur, cum eum qui ad aliorum praeponebatur impetium, propriis armis naturali prouisione vallari deceret,

Corpus humanum cur debile?

ne ad custodia sui aliorum adminiculis indigeret. Nam in eo quidem & aper & si quid illi simile est sufficientem pro sua salute virtutem naturaliter possidet. Et tauro sunt cornua, & pernicitas lepori, ceruoque saltus, & certus intuitus, & alijs animalibus magnitudo, caeteris os prominens. Volatilibus etiam pennarum officia, & aptibus aculei. Cunctisque prorsus aliquod naturale praesidium constat esse collatum. Solus autem homo praeter omnibus creditur destitutus. Et his quidem quae currendi velocitate praerminent pigrior, illis autem quae molle corporis eminent, tenuior, his etiam qui naturalibus armis excellunt, cognoscitur esse despectior. Et quomodo dicit aliquis, vniuersorum talis sortitus est principatum? Verum per id quod naturae nostrae deesse creditur, certa datur occasio qua subditorum omnium dominium consequatur. Nam si huiusmodi adminicula corpori suo naturaliter attributa haberet, primum quidem bestiis similis existeret, & occasione ipsa in actionibus plurimum difficilis appareret. Deinde in alijs exercere dominatum sperneret, quorum nullis prorsus adiutorijs indigeret. Nunc autem in singulis quae nobis mancipantur, vsus vitae nostrae diuinitur, ut necessarium eis principatum habere videamur. Nam corporis nostri tarditas, & ad motum celerem difficultas, equi nobis adhibere prouidentiam fecit, quae & necessaria annuis cum reditibus, ea quae naturae deerant, supplementa prospexit. Ex alijs quoque causis quae ad vitam necessaria sunt, iumenta nobis subiecta sunt. Quia enim & morsu indigebamus & dentibus ad cohibendas uisionem bestias, id quod nobis defuit, canum natura suppleuit; pro cornibus etiam vel unguium fortius atque penetrabilius ferrum ab hominibus inuentum est.

Elementum armatum à natura.

Cur id est praesidium?

De regimine infantium in dieta & moribus.

CAPVT LXXIX.

RAzim Almanfore. Mammillas infans taliter fugat, ne venter eius tendatur, & ut non accidat ei dissolutio, & pigritia, somnusque longus, nec de latere reuoluatur ad latus, & non ploret neque vomat. Oculi eius in primis diebus natiuitatis operiendi sunt panno, cauendumque summopere ne stet in loco luminoso, sed vitra pannique diuersorum colorum appendantur coram eo. Utendum est etiam illic delectabilibus cantilenis, non asperis vocibus neque rauicis. Et postquam appropinquauerit loquendi tempus, frequenter eius linguam fricat nutrix. Ante ipsum quoque frequenter loquendum est, ac verba facilia leuiaque docendus est. Cum vero natiuitas dentium appropinquauerit, gingivae frequenter cum butyro & adipe gallinae sunt fricandae, & aqua ordeii liniendae. *Anicenna ubi supra.* Cum autem infans dormierit, toto corpore caput altius sit. Et diligenter obseruetur ne colli vel dorli vel extremorum eius aliquid torqueatur. Aqua suauis & equalis est balneandus, & id post longum somnum ipsius, plurimumque bis aut ter in die & ordinate, nec lauetur, nisi quousque corpus eius calefiat, & rubere incipiat. Post hoc autem extrahatur & aures eius ab ingressu aquae custodiantur. In hora quidem ablutionis cum accipitur manu dextra super brachium sinistrum assumatur, nec super ventrem, sed supra pectus suam appodietur. In primis autem iaceat supra ventrem suum, postea vero super dorsum. Et praeter hoc incessanter fricetur ac prematur & figuretur. Duae quoque res iuuamen ei conferunt ad hoc ut fiat eius complexio fortis, videlicet motus lentus, & vox cantilenae, cum quibus debet dormire. Ex quantitate namque recipiendi haec duo, patet quantum sit aptus exercicio, ac mulicæ, quorum vnum est corporis, & alterum animae. *Varro in sententijs.* Sapiunt autem vasa quicquid primum acceperint. Sic est de infantibus. *Quintilianus de oratoria institutione libri primo.* Utinam ergo liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus, infantiam enim statim delicijs soluimus. Et aetas quidem hominis tunc vel maxime formanda est, cum simulandi nescia est,

Ad naturam dicitur quod facit dant.

ac pra-

ac precipientibus facillime cedit. Horatius in lib. A Epistolarum.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.

Idem in eodem.

Tractari mollis etas imbecilla solet.

De Pueritia, & eius miseria.

CAPVT LXXX.

I Sidorus ubi supra. Puer à puritate vocatus est, quia purus est ac nondum lanuginem floremque genarum habet. Hi dicuntur ephæbi à Phæbo, qui quasi iuuenis & imberbis pingitur, sic appellati. Nam in mane oriens quasi puer ac novus apparet. Dicitur autem puer tribus modis, videlicet pro natiuitate, ut cum de Christo dicitur, Puer natus est nobis. Pro ætate, ut cum dicitur aliquis puer octennis aut decennis. Pro obsequio & fidei puritate, ut cum ad Prophetam Dominus ait: Puer meus es tu, nolis timere.

Puberes autem dicuntur à pube, id est à pudenda corporis parte, eo quod hæc loca lanuginem in primis ducant, quidam ex annis pubertatem existimant, id est istum esse puberem, qui 33. annos expleverit, quamvis tardissime pubescat. Certissimum est autem illum puberem esse, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, ut generare iam possit. Porro puerperæ dictæ sunt, quæ puerilibus annis pariunt. Aug. de Civit. Dei lib. 21. Cum autem tota vita mortalium sit pœna, non utique parua est pœna insipientia, & imperitia, quæ adeo fugienda merito indicatur, ut per pœnas doloribus plenas pueri vel litteras, vel quæque artificia discere cogantur. Ipsumque discere ad quod pœnis adiguntur, est eis tam pœnale, ut nonnunquam ipsas pœnas quibus ad id compelluntur maline ferre quam discere.

Idem in lib. 22. Sicut etiam dictum est superius, abundantia cupiditatis vanæ cum qua in hanc vitam homo venit, in pueris apparere incipit, ita quod si vivere dimittatur, ut velit, in facinora, & flagitia vel omnia, vel multa peruenit. Sed diuina miseratione, sensibus eorum prohibitio & eruditio contra tenebras ignorantie inuigilant, cum quibus nascimur, & contra cupiditatis impetus opponuntur, plenæ tamen, & ipsæ laborum, & dolorum: quid enim sibi volant multimodæ formidines, quæ cohibendis paruulorum vanitatibus adhibentur? quid pædagogum, quid magistrum, quid ferulæ, quid virgæ, nisi ut imperitia debellectur, & praua cupiditas infrenetur, cum quibus malis in hoc seculo viuunt. Nam cum labore meminimus, sine labore obliuiscimur, cum labore discimus, sine labore nescimus, cum labore scimus sine labore inertes sumus. Ex hinc apparet, inquit, velut pondere suo procliuus humana natura vitiosa existat, & quanta ope, ut inde liberetur indigeat, vitia quoque sunt desidia, pigritia, negligentia, quibus scilicet labor fugitur, cum etiam labor ipse qui utilis est sit pœna. Idem in li. conf. primo. Cum ergo infantie meæ successu pueritia, humanæ vitæ procellasam societatem altius ingressus sum, pœdens ex auctoritate parentum nutuque malorum hominum. Deus meus quas ibi miseras expertus sum. In scholam datus, ut litteras discerem, ibi quid utilitatis esset, ignorabam, & tamen si legnis essem in discendo vapulabam. Hoc enim à maioribus laudabatur. Et ante nos multi præstruxerunt ærumnosas vias, per quasi transire cogebamur, multiplicato labore ac dolore filiis Adam. Nec mihi deerat memoria vel ingenium, quæ mihi satis dederas pro ætate illa, sed ludere delectabar, & hoc in nos vindicabatur ab illis qui utique agebant talia. Sed maiorum nugæ negotia vocantur, puerorum autem talia cum sint à maioribus puniuntur. Et tamen bene mihi fiebat à te, sed non faciendam ego bene, non enim discerem nisi coactus. Nemo autem inuitus bene facit, etiam si bonum est, quod facit. Nec qui me urgebant bene faciebant, quia non intuebantur quod referrem quod me discere cogebant, præterquam ad faciendas insatiabiles cupiditates copiosæ inopie, &

ignominiosæ gloriæ. Tu enim lege infatigabili spargis pœnales cæcitates supra illicitas cupiditates. In his ergo laudabar ab illis, quibus placere mihi tunc erat honestè viuere. Non enim videbam voraginem turpitudinis in quam proiectus eram ab oculis tuis. Eram tamen etiam tunc, & vivebam & sentiebam & incolumitatem meam vestigium secretissimæ vnitatis exquirebam. In hac autem peccabam, quod non in Deo, sed in eius creaturis me scilicet ac cæteris quærebam sublimitates ac veritates, & voluptates sicque vivebam in confusiones, errores atque dolores.

De regimine puerorum in dicta & moribus.

CAPVT LXXXI.

A Vicenna ubi supra. In regimine pueri cum ab infantia emergit, intentio tota sit in eius mores moderando ac meliorando, ne scilicet ira fortis aut timor vehemens accidat ei, neque tristitia vel vigilia. In hoc enim duæ consistunt utilitates. Vna scilicet in anima eius, ut morum bonorum habitus à pueritia crescat, ac fixus in eo permaneat. Altera vero in eius corpore, quia sicut mali mores malitiam complexionis sequuntur; sic etiam ex illorum consuetudine cum accesserit, malitia complexionis eos sequitur. Ira namque vehementer calescit, & tristitia exiccat, pigritia virtutes animales laxat, & complexionones ad phlegmatis proprietatem inclinât: Sanitas ergo corporis & animæ simul in temperantia morum consistit. Cum autem à somno puer excitatur, balneandus est, & post hoc vna hora ludere dimittendus. Deinde vero ad comedendum ei præbeat, & postea prolixius ludere permittatur. Post hæc iterum balneandus, deinde vero cibandus. Et quanto plus fieri potest aqua in cibum sumere non permittatur, ne cibus penetret crudus antequam digeratur. Cum autem sex annos habuerit, magistro tradendus est, qui eum doceat, in quo etiam gradatim est ordinandus, nec in scholis quotidie morari cogendus. In hac ætate iam minus est abluendus, eiusque labor cum comestione augmentandus: Nec vinum ei detur, propriæque cum calidæ complexionis fuerit, quoniam in potatoribus ex eo cholera rubea generatur. Nec ipse puer indiget iuuamento quod expectatur ex vino potato. Hoc est vrinx prouocatio, & iuncturarum humectatio. Non enim eius cholera multa, quæ in vrina sit prouocanda, nec eius iuncturæ indigent humectatione. Bibat ergo aquam frigidam, dulcem & liquidam. Sic regendus est, vsque ad annum 14. & post hanc ætatem regatur regimine sanorum.

Rexi in 4 parte. Pueri medicandi non sunt forti ventris solutione, vel etiam minutione, sed eis subueniendum est cum scarificatione ac vëtris ex aqua fructuum solutione. Custodiendi sunt autem ne multum de mellis confectionibus aut de fructibus comedant, & ægritudines multas incurrant. A lacte quoque & caseo, & grossis nutrientibus remoueantur, ne lapis in eorum vesicis generetur. Nec multum nutrientibus repleti sunt permittendi, nec cibos sumere donec digestus sit. Haly. Puer ab lactatus à multitudine ciborum arceatur, & à cibis grossis, & aqua turbida, quibus lapides generantur. Nec assuescendus est vino, quoniam auget calorem, & humorem, qualis est puerorum complexio. Detur tamen ei modicum, ut vrinam prouocet, & siccitatem ex labore accidentem humectet. Cumque fuerit duodecim annorum, tunc eum iam exercere oportet in his quibus est docendus, vel in quibus est viuendum.

Varro in sententiis. Sicut autem in sene puerilitas est ridenda, sic & in puero morum optimorum constantia obstupescenda. Seneca in declarationibus lib. 5. Nihil est puero teste certius. Nam & ad annos illos peruenit ut intelligat, & non ad eos quibus fingat. Idem in libro de moribus. Educatio quidem & disciplina mores facit, & id sapit quisque quod didicit. Quintilianus ubi supra lib. 3. At ingenia puerorum nimia emendationis

Moderatio morum puerilium.

Baluentio puerorum.

Vini potum in nocet.

Lact & casei generant lapidem in vesica.

*Seruitas ni-
mia nocet
pueris.*

leueritate deficiunt. Nam & desperant, & dolent, ac nouissime oderunt, quodq; maxime nocet, dum omnium timent, nihil conantur. Ouidius in lib. de arte 1.

*In puero est atas mollis, & apta regi,
Ingenium caeleſtis ſuis uelocius annis
Surgit.*

Idem in lib. Epistoliarum.

*Ars fit ubi à teneris crimen conſciſcitur amicit,
Et ſicut teneros ledunt ingra prima iuuenos,
Fregitque uix paritur de grege captus equus,
Sic male uixque ſubit primos mores rude pectus.*

Hocatus in Poëtria.

*Reddere qui uoces iam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere, & unà
Colligit ac ponit tenere, & miratur in horas.*

Virgilius in Bucolicis.

*Qui leguis flores, & huius naſcentia ſtragra,
Frigidus, ô pueri, fugite, latet anguis in herba.*

De adoleſcentia & iuuentute & earum lubricitate.

CAPVT LXXXII.

Adoleſcent.

I Sidorus ubi ſupra. Adoleſcens dictus eſt, eo quod ad iugnendum adultus ſit, ſive à creſcere & augeri. Iuuenis autem uocatus eſt, eo quod iuuare poſſe incipit, ſicut in bobus iuueni cum à vitulis deceſſerint. Sicut autem triceſimus annus perfectæ ætatis eſt in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius eſt robuſtiſſimus. Et ſicut anno ſeptimo finitur infantia, 14. pueritia, accedente ac ſubſequente adoleſcentia, quæ duabus hebdomadis conſtat propter intellectum, & rationem vel actionem, & ab anno decimoquinto porrigitur uſque 28. ita quod hæc ſuccedens iuuentus tribus hebdomadis permanet, propter illa tria, ſcilicet intellectum & rationem, corporiſque uirtutem. *Aug. de Ciuit. Dei lib. 21.* Prima quidem ætas id eſt infantia, ſine illo reniſu carni ſubiacer, Secunda quoque ſcili. pueritia propter infirmitatem mentis nondum præcepti capax, nec pugnae contra carnem ſuſceptibilis eſt. Cum autem uentum fuerit ad ætatem adoleſcentiæ, quæ præceptum iam capit, & legis imperio ſubdi ualeat, ſuſcipiendum eſt contra uitia bellum & acriter gerendum, ne ad damnabilia peccata uitium innatū perducatur. Et ſi quidem uictoriarum conſuetudine roborata non ſunt, facilius uincuntur, & cedunt. Si autem uincere atque imperare conſueuerunt, laborioſa difficultate ſuperantur. Pauciſſimi uero tantæ felicitatis ſunt, ut ab ipſa ineunte adoleſcentia nulla peccata dānabilia uel in flagitiis, uel in facinoribus, uel in nephariæ cuiuſdam impietatis errorem committant, ſed magna largitate ſpiritus quicquid in eis carnali delectatione dominari poſſit, opprimant. At uero plurimi cum fuerint uitii præualentibus uicti ac præuaticatores legis effecti, tunc ad gratiam adiutricem conſugiunt qua ſiant, amariuſque pœnitendo ut prius Deo ſubditi, & uehementius pugnando uictores, præpoſita mēte carni.

Idem in lib. Confess. 2. Et ego ergo in amaritudine cogitationis meæ recordari uolo tranſactas ſeditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ, non quod eas amem, ſed ut amem te Deus meus. Amore amoris tui iſtud facio, recolens uias meas nequiſſimas in amaritudine cogitationis meæ, ut tu dulceſcas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix, & ſecura, colligens à diſperſione mea in qua fruſtratim diſcuſſus ſum dum ab uno te auerſus in multa euaniui. Nam aliquando in adoleſcentia mea exarſi ſatiari in inferis, & ſylueſcere auſus ſum variis & umbroſis amoribus, & contabuit ſpecies mea & computruui coram oculis tuis placens mihi, & placere cupiens oculis hominum. Et quid erat quod me delectabat, niſi amare, & amari? Verum non tenebatur modus ab animo uſque ad animum, quatenus eſt luminofus limes amicitia, ſed exhalabantur nebulæ de limoſa concupiſcentia carnis, & ſcatebra pubertatis obnubilabant & offuſcabant cor meum, ut non diſcerneretur ſerenitas dilectionis à ca-

Infantia.

*Conſueti
vincere ui-
tia difficile
ſuperantur.*

*Auguſtini
ſeruitas in
iuuentute.*

A lligine libidinis. Efferbui ergo miſer ſequens impetum fluxus mei, relicto te, & exceſſi omnia legitima tua, nec euasi flagella tua, præcepſi ibam tanta cæcitate, ut inter cœtaneos meos puderet me minoris dedecoris quum audiebam eos iactantes flagitia ſua, & tanto glorianſes magis, quanto magis turpes eſſent. Et libebat facere non ſolum libidinem facti, uerum etiam laudis. Væ cum quibus comitibus iter agebam platearum Babyloniarum, & uolutabar in cæno eius tanquam in cynamomis & unguentis precioſis, & in umbilico eius quo tenacius hærerem, calcabat me inimicus inuiſibilis, & ſeducerat me quia ſeducibilis eram.

B Ambroſ. in lib. de interpellationibus & infirmitate hominis primo. Conſumere, inquit, me uis Domine peccatis adoleſcentiæ meæ, pulchrè id ætatis ad querelam arripuit, quod magis ad uitium eſſe lubricum conſueuit. Habet enim pueritia innocentiam, ſenectus prudentiam, iuuentus delinquendi uerecundiam. Adoleſcentia ſola eſt inualida uiribus, ſaltidoſa monitoribus, infirma conſiliis, illecebriſa delitiis, calens uitiiſ. *Idem ſuper Pſalm. Beati immaculati.* Rara ſane humilitas eſt in iuuenibus, ut dicere poſſint humiliter: adoleſcentulus ſum ego, & contemptus. Ideoque miranda eſt dum uiget ætas, dum uires ſolidæ ſunt, & ſanguis æſtuat, dum debilitas ignoratur, dum lætitia frequentatur. Grandis itaque morum aſſuefacienda eſt maturitas, quæ naturam uincat. Iuuentus enim eſt ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior. *Seneca in declamationibus lib. 1.* Torpent ingenia deſidioſæ iuuentutis, & cantandi ſaltandique obſcœna ſtudia effeminatos tenent. Capillum frangere, & ad mulieris blanditias uoces extenuare, corporis mollitiæ cum fœminis certare, & immundiſſimis ſe munditiis excolere, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt. Molles enerueſque nati in uitio manent, expugnatores alienæ pudicitia, negligentes ſunt. *Idem in Troade.* Iuuenile uitium eſt regere non poſſe animum. *Saluſtius in Catilinario.* Adoleſcentium animi molles, & ætate fluxiuui haud difficile capiuntur. *Ouid. in lib. de Faſt. v.*

*Humilitas
rara in iuuenibus.*

Cum iuuenilibus annis,

Luxuriant animi, corporaque ipſa uigent.

Idem in li. ſine tit. 1.

*Militat omnia amans, & habet ſua caſtra Cupido,
Quæ bello eſt habilis, ueneri quoque conuenit atas.*

De prædilatam ætatem regimine.

CAPVT LXXXIII.

R Axi ubi ſupra. Adoleſcentes autem & iuuenes ab acutis infirmitatibus cuſtodiendi ſunt, eos minuendo, eorumque uentrem ſoluendo. Quibus ſtatim, ut in eiſillarum apparuerint ſigna, dentur fortiter reprimentia, antequam in eis illæ perficiantur. *Haly ubi ſupra.* Iuuenum corpora cum iam ultimum attingerent terminum, & augmentationis ſtatum, ideo ſuperfluitates in eis augentur, & congregantur, morbi que feſtinant in eos propter repletionem. Hoc enim tempore cibus non occupatur in dilatando corpus & augendo ſicut prius. Veruntamen uirtus eorum patientior eſt morborum, & in pluribus fortior ad expellendam cauſas eorum. His ergo oportet exercitium indi-
E ci moderatum, & conſuetum, nec multum calori ſolis obuiant. In aqua temperati caloris ſe balneent, æſtate uero aqua frigida dulci, & ſuaui. Caueant ergo cibos calefacientes, choleram generantes, ut allia, cepas, ſinapem, & ſimilia. Utantur autem cibus quantum cuiuſque tolerare poſſit digeſtio, & unusquiſque iuxta meſuram ſuæ conſuetudinis. Sumant autem cibos frigidos, ut piſces recentes, hædinas carnes cum frigidis condimentis decoctas, & fruictibus aſſueſcant cum granatis perſicis, & huiuſmodi. Si quidem complexio eorum eſt in habituſine naturali, uinum bibât, nec multum nouum, nec uetus, mixtum aqua frigida. Nec uero plurimum tolerent famem, confortat enim calorem

*Moderatum
exercitium
conuenit ju-
uuenibus.*

calorem, & auget choleram. Affuefcant autem cor-
pora phlebotomiz, & laxaturz, maximeque in vere
Sit eorum regimen iuxta quod expedit naturali com-
plexioni eorum, in vnoquoque quatuor anni tempo-
rum.

Seneca ad Lucilium epiftola 11. Verecundia bonum in
adolefcente fignum eft. *Idem in epiftola 36.* Iuueni eft
parandum, feni vtendum. *Tullius de officiis lib. 2.* Prima
adolefcentium commedatio proficifcitur a modestia,
tum pietate in parentes, tum in fuos beneuolentia. Fa-
cillime in optimam partem cognofcuntur adolefcen-
tes, qui fapientes, & claros viros, & bene confules
reipub. fe contulerunt, quibus cum fi frequentes funt
opinionem afferunt populo, eorum fore fe fimiles,
quos fibiipfi delegerunt ad imitandum. *Idem in libro de
feneftute.* Adolefcentem probo in quo eft aliquid fe-
nile. At ipfa defectio virum adolefcen-
tia vitis afficitur fapius, quam feneftutis. Libidino-
fa enim & in-
temperans adolefcen-
tia effectum corpus tradit fene-
ftuti. *Ambr. fuper Pfalm. Beati immaculati.* Præcurrit
autem maturitatis ætates, quifquis in adolefcen-
tia pofitus fenilem grauitatem induit, & iuueniles animos
quadam veterana continentia regit, atque componit.
Nam quid laudis habere valeat fi corpus voluptatibus
effectum, & iam feneftutis gelu frigidum, ad fera de-
uotionis officio de-
pofito iam fenio vigore conuertatur.
Non eft vtique corona, niſi vbi difficilis fuerit
lucta. *Idem ad Vercellenſes.* Sunt autem iuuenes, qui ne
fubiaceant diutius ſeniorum arbitrio, cito volunt ad
feneftutem peruenire, & funt etiam ſenes, qui volunt
ſi poſſint ad iuuentutem redire. Quorum ſtudium
neutrum probo, cum poſſit & iuuentus ſeneſcere mo-
ribus, & ſeneſtus iuuenefcere operibus. *Sydonius in
epiſtolari ſuo lib. 3.* Plurimum vero laudis iuuenes mo-
ribus ſuis applicant, quotiens de negociorum meritis
ambigentes ad peritorum conſilia recurrunt. *Virgilius
in georgicis lib. 3.*

*Iam vitulus hortare, vianque inſiſte domandi,
Dum faciles anni iuuenum, dum mobilis ætas.*

De adoleſcentie, vel iuuenilis floris labilitate.

CAPVT LXXXIV.

A *V*ltor. Porro nullatenus confidendum eſt in ro-
bore, vel flore iuuenilis ætatis, quia mors iuue-
nibus in inſidiis eſt in ianuis. *Tullius in libro de ſeneſtute.*
Fruſtra ergo ſperat adoleſcens vel promittit ſe diu vi-
cturum. Quid enim ſtultius quam incerta pro certis
habere. Quoniam etiam illa ætas multo plures, quam
ſeneſtus habet mortis caſus: facilius enim in morbos
adoleſcentes incidunt, grauius ægrotant, triſtius cu-
rantur. Itaque pauci veniunt ad ſeneſtutem. In hoc
etiam melioris conditionis eſt ſenex, quia quod ſperat
adoleſcens, ipſe conſecutus eſt. Ille vult diu viuere,
iſte diu vixit, quanquam mihi nec diuturnum videtur,
quiequam in quo eſt aliquid extremum. Cum enim
id aduenerit, tunc id quod præterijt eſt fluxit. Hoc tan-
tum remanet, quod virtute, & recte factis quiſque
conſecutus eſt. Mors etiam contingit adoleſcenti-
bus aduerſante, & repugnante natura, & ideo grauis.
Senibus vero venit tanquam ſponte nulla vi adhibita,
& ideo leuis. Sicut ergo poma ex arboribus ſi cruda
ſunt, vi auelluntur; ſi matura, & cocta, decidunt.
Sic vis adoleſcentibus vitam aufert, ſenibus matu-
ritas.

Seneca ad Lucilium epiftola 26. Iunior es, quid refert?
incertum eſt quo loco te mors expectet, itaque tu il-
lam omni loco expecta. *Tullius.*

*Sape quidem tam nigros laſere capillos,
Sape venit tacito curua ſeneſtæ pede.*

Iuuenalis 3. libro.

*Nunc mihi, qui ſuades, poſt damnatum temporis, & ſpes
Deceptas, Feſtimat enim decurrere velle,
Floſculus anguſta miſere que breuiſſima vite*

SPEC. NATURALE.

*Portio, dum bibimus dum ſerta, vnguenta, puellas
Poſcimus, obrept non intellecta ſeneſtus.*

Scalpurus in bucolicis.

*Non hic ſemper eris, perdunt & gramina flores,
Perdit ſpina roſas, nec ſemper lilia cædent,
Nec longum tenet vna comas, nec populus umbras.*

Iuuenalis libro 4.

*Sarcologo contentus erit, mors ſola ſæcetur,
Quantula ſunt hominum corporuſcula, &c.*

Quidius.

*Labitur occultè, fallitque volubilis ætas,
Et celer admiſſis labitur annus equus.*

Idem in libro de arte 3. Igitur o iuuenes.

*Dum vires, annique ſuunt, tolerate labores,
Iam veniet tacito curua ſeneſtæ pede,
Ventura memores iam nunc eſtote ſeneſtæ,
Sic nullum vobis tempus abibit iners.*

De incolumitate.

CAPVT LXXXV.

Circa ætatem adoleſcentie, vel iuuentutis maxi-
me ſolet attendi pulchritudo corporis, & incolu-
mitas. Ideo poſtquam dictum eſt de illa ætate, libet
etiam de iſtis pauca ſupponere, & primo de incolumi-
tate. *Tullius in Rhetorica 1.* Vtilitatis quidem ſuz ſunt
partes ſcilicet incolumitas, & potentia. Eſt autem in-
columitas tuta ſalutis, & integra conſeruatione. *Iſidorus
ubi ſupra.* Quod autem tuetur, aut reſtaurat ſalutem
eſt medicina. Ad hanc enim pertinent non ea tantum-
modo, quæ ars illorum exhibet, qui proprie Medici
nominantur, ſed etiam cibus, & potus, tegmen, de-
fenſio denique omnis; atque munio qua corpus no-
ſtrum aduerſus externos icus, caſuſque ſeruatur, &
huic nomen amodo, id eſt a temperamento impoſi-
tum æſtimatur, vt non multum, ſed paulatim adhi-
beat. Omnis enim immoderatio non ſalutem, ſed
periculum affert, mediocritate vero natura gaudet.

Richardus in libro excerptionum. Hæc itaque continet
occaſiones, & operationes. Occaſiones ſunt ſex, vi-
delicet aër circumdans nos, cibus & potus, ſomnus &
vigilia, motus & quies, inanitio & repletio, & acci-
dentia animæ. Operationes autem ſunt intus & foris.
Intus quidem, vt ea quæ intro per nares, per os, per
anum mittuntur ad excitandas ſternutationes, vomitio-
nes, purgationes. Foris vero ſicut emplaſtrum, in-
ſiſcio, aduſtio.

Haly. Incolumitatis ergo, ſiue ſanitatis corporum
temperatorum cuſtodia eſt illarum rerum, quæ habi-
tadini eorum conueniunt contemperantia, ſcilicet aë-
ris, exercitij, balnei, cibi, & ſomni mundationiſque
corporis, vt videlicet ſit horum vſus iuxta quod eſt
opus in quantitate, & qualitate, & ordine, ac tempo-
re. Corporum autem extra temperantiam poſitorum
in complexione cuſtodia ſanitatis ſit tribus modis.
Vna quidem eſt cuſtodia complexionis in ſuo ſtatu
per ea quæ ſibi ſunt ſimilia, & hoc quando non mul-
tum diſtat a temperantia. Secunda vero eſt comple-
xionis ad temperantiam ex rebus contrariis traductio,
has quidem duas illi facere poſſunt, qui ſine ſolicitu-
dine & occupatione ſunt. Porro tertia eſt illorum qui-
bus ſolicitudines inſtant, ita vt eos ab vſu duarum
prædictarum impediunt. Cicero in oratione ſua cum
gratias egit populo. Bona valetudo incundior eſt his
qui è graui morbo recreati ſunt, quàm illis qui nunquàm
ægro corpore fuerunt, omnia enim deſiderata magis
quam aſſidue percepta delectant. *Seneca in epiftola 78.*
In remedium cedunt honeſta ſolatia, & quicquid ani-
mum erexit, etiam corpori prodeſt. *Hieronymus con-
tra Iovinianum libro 2.* Quid necelle eſt viro ſapienti &
Philopho Chriſti tantam habere corporis fortitudi-
nem, quæ athletis, & militibus eſt neceſſaria, quam
cum habuerit prouocatur ad vitia, Chriſtiano ſanitas
abſque viribus nimis eſt neceſſaria.

G E E E E

De cor-

*Modoſius de
iunioribus.*

*Iuuentus ſe-
neſcens.*

*Nihil diu-
turnum vbi
eſt extremum.*

Vita fugax.

*Incolumitas
quid?*

*Sex occaſio-
nes.*

*Cuſtodia ſa-
nitatis.*

*Sanitas non
adeo neceſſa-
ria Philoſo-
pho Chriſti.*

De corporali pulchritudine.

CAPVT LXXXVI.

Augustinus de Ciu. Dei lib. 22. Omnis autem pulchritudo corporis est partium congruentia cum quadam suavitate coloris. Vbi vero non est congruentia partium, aut ideo aliquid offendit, quia prauum est, aut quia paruum est, aut quia nimium. At in corpore bene disposito sic omnium partium congruentia numerosa est, pulchraque sibi paritate respondet, ut nescias vtrum in ea condenda maior sit utilitatis habitatio ratio, quam decoris. Nihil enim in corpore videmus utilitatis causa creatum, quod non habeat etiam decoris locum, plus autem id nobis apparet si numeros mensurarum pro quibus inter se cuncta connexa sunt, & coaptata noscimus, sicut videlicet plenius dictum est supra. Seneca ad Lucilium epistola 76. Potest autem ex causa exire vir magnus, potest & ex deformi humilique corpusculo formosus animus. Neque enim deformitate corporis animus sedatur, sed animi pulchritudine corpus ornatur. Idem in 30. Mecum denique cogito, quam imbecillo sint animo quorum lacertos humerosque miramur. Idem in Hippolyto.

Rex est forma fugax.

Secundus Philosophus. Quid enim est pulchritudo, flos marcidus, carnalis felicitas, humana concupiscentia. Aristoteles. Si lynceis oculis vterentur homines, ut eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus etiam pulcherrimum corpus turpissimum videretur. Auctor. Hoc verbum Boetius in tertio libro de consolatione recitans addit. Te ergo pulchrum videre non tua natura, sed spectantium oculorum infirmitas facit. Ambrosius in tractatu de sancto Ioseph: cum esset aspectu decorus, & facie speciosus, venustatem sui vultus ad alienam non deriuauit iniuriam, sed ad suam seruauit gratiam, hoc ipso pulchriorem se ratus si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur, illum esse verum decorem arbitrans, qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, sed iudicia vniuersorum acquireret, fraudi futurus nulli, laudibus sibi. Valerius Maximus libro 4. Quidam etiam excellentis pulchritudinis adolescens Spurina nomine, cum mira specie complarium foeminarum oculos sollicitaret, ideoque viris, & parentibus earum se suspectum esse sentiret, oris decorem vulneribus confodit, deformitatemque, sanctitatis suae fidelem, quam formam iracundiam alienae libidinis esse maluit. Petronius. Denique raram facit mixturam cum sapientia forma. Iuuenalis lib. 4.

Pulchritudo quid?

Spurina.

Forma & pudicitia raro concordant.

-----Rara est concordia formae,

Atque pudicitiae.

Idem in eodem.

-----Mors denique sola facetur

Quantula sunt hominum corpuscula.

Scarpulius in bucolicis.

Donum forma breue est, nec quod se commode annis,

Omnia tempus alit, tempus rapit, usus in arcto est.

Ouidius in libro Tristium 3.

Ita decens facies, longis vitabitur annis,

Rogaque in antiqua fronte senilis erit,

Cumque aliquis dicet, tui haec formosa, dolebis,

Et speculum mendax esse querere tuum.

Idem in libro de Fastis.

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

Idem in lib. de arte 1.

Delectant etiam castas praeconia forma,

Pessima fit, nulli non sua forma placet,

Forma viros neglecta decet.

Idem in lib. 2.

Forma bonum fragile est, quantumq, accedit ad annos,

Fit minor, & spacio carpitur ipsa suo,

Nec violae semper, nec lilia candida florent.

A

Idem in lib. Epistolarum.

Sint procul a nobis iuuenes, ut famina compti.

Tibullus lib. 1.

Sit procul a nobis formam cui vendere cura est,

Et precium plena grande referre manu.

De senectute.

CAPVT LXXXVII.

Sidorus ubi supra. Senes a sensus diminutione quidam dictos esse putant, eo quod iam per vetustatem desipiant. Nam physici stultos esse dicunt frigidioris sanguinis homines, calidi vero prudentes. Vnde & senes in quibus iam friget, & pueris in quibus necdum calet, minus sapiunt. hinc est, quod sibi conuenit infantium aetas, & senum, senes enim propter nimiam aetatem delirant, pueri vero per infantiam, & lasciuam ignorant quid agant, senex vero tantum generis est masculini, sicut anus foemini. Nam anus dicitur mulier sola quasi annosa, senectus quidem multa secum, & bona affert, & mala. Bona scilicet quia nos a potentissimis dominis liberat. Voluptatibus enim modum imponit, libidinis impetus frangit, sapientiam auget, maturiora consilia praebet. Mala vero, quia senium miserrimum est debilitate, ac taedio, Nam subeunt morbi, tristisque senectus, duo nempe sunt, quibus vires corporis minuuntur, senectus videlicet, ac morbus. Hieron. super Isaiam lib. 13. Magnum vero Babylonica crudelitatis indicium est, nec senibus quidem peperisse quorum aetas etiam inter hostes venerabilis est.

Stulti frigidioris sanguinis.

Bona & mala senectutis.

C

Ambrosius in Exameron lib. 1. Senectus nimirum est in bonis moribus dulcior, in consiliis utilior, ad constantiam subeunda mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior, Ipsaque infirmitas corporis sobrietas est mentis. Tullius in lib. de senectute. Quiete quidem, ac pure, & eleganter actae aetatis est placida senectus, ac leuis. Nam ipsa bene actae vitae, ac beneficiorum multorum recordatio iucundissima est. Temeritas quoque florentis est aetatis, prudentia vero senectutis. Vnde qui legere, vel audire antiqua voluerit, maximas res ab adolescentibus labefactas, sed a senibus sustentatas, ac restitutas reperit. Caeterum decorus est sermo senis, quietus, & tremulus, facitque saepe ipsa sibi audientiam deserti senis compta, & mitis oratio. Senectus honesta est, si ius suum retinet. O praeclearum munus aetatis, siquidem aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum scilicet libidinem corporis. Cupidis rerum odiosum, & molestum est carere. Satiatis vero, & expletis iucundius est carere, quam frui. Quanti illa sunt, quae affert senectus: animum tanquam a meritis, stipendiis, libidinis, ambitionis, & contentionis, & amicitiarum, & cupiditatum omnium secum esse, secumque ut dicitur viuere. Si vero habet aliquod tanquam pabulum studij, atque doctrinae nihil otiosa senectute iucundius. Apex autem senectutis est auctoritas.

Senectus inuicenda quae

D

Vnde in senatu ut quisque aetate antecedit, eius sententia principatum tenet. Non tamen cani, nec rugae auctoritatem repente afferre possunt, sed honeste acta superior aetas fructus praebet auctoritatis extremos. Mors autem senibus sponte veniens est leuis, quod non iuuenibus, sicut videlicet dictum est superius. Idem in eodem. Pisistrato tyranno a Solone responsum est quaerenti, qua tandem spe fretus sibi tam audaciter resisteret. Respondisse dicitur, senectute. Valerius in lib. 6. Pastellius iuris peritus cum de patribus liberius multa loqueretur, ab amicis ne hoc faceret admonitus, duas res, quae hominibus amarissimae viderentur, magnam licentiam praebere respondit, senectutem scilicet & orbitatem. Idem in lib. 4. Sophocles autem aetate iam senior, cum ab eo quidam quaereret, an etiam rebus nunc vteretur veneris, dic meliora inquit: libenter enim istinc tanquam ex aliqua furiosa dominatione profugi.

Auctoritas unde conuincitur.

E

Fulgentius in lib. Mythologiae 3. Omnis enim denique caloratae iuuentutis igniculus torpidae veterositate algescit senio.

Senectus ob orbitam paritatem uincitur.

De incommodis senectutis, & eius remedijs.

CAPVT LXXXVIII.

Autor. Licet autem multa sunt huiusmodi com-
moda etatis nihilominus etiam multa sunt eiuf-
dem incommoda, contra quae nonnulla inveniuntur
remedia. Secundus Philosophus. Quid enim est senectus?
Optatum malum, mors viuentium, incolumis lan-
guor, spirans mors. Quintilianus causa prima. Igitur in-
firmisimae seruitutis genus est senex maritus. Virgi-
lius in Georgicis lib. 3.

Optima quaeque dies miseris mortalibus qui
Prima fugit, subeunt morbi tristisque senectus,
Es labor, & durae rapit inclementia mortis,
Frigidus in venem senior, frustra que laborem
Ingratum trahit, & si quando ad praemia ventum,
Vt quondam in stipulis magnis sine viribus ignis,
In cassum furit &c.

Horatius in poëtria.

Multa senem circumueniens incommoda, vel quod
Quirit & inuentis miser abstinet, & timet uti,
Vel quia res omnes timide, gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, quernius, laudator temporis acti:
Fit puero castigato, censorque minorum.

Maximianus.

Tu me sola tibi subdis, miseranda senectus,
Cui cedit quicquid vincere cuncta solet.
Singula turpe seni quondam quaesita refert,
Et quod tunc decuit iam modo crimen habet,
Stat tremulus, dubiusque senex, semperq; malorum
Credulus, & stultus, que facit ipse timet.
Laudat praeteritos, praesentes despicit annos.
Hoc rectum solum quod sapit esse putat.
Se solum doctum, se iudicat esse peritum.
Et quod sit sapiens despicit ipse magis.
Despiciat auditor, nec desicit ipse loquendo,
O sola sortes garrulitate senes.

Ex Praeceptis sapientum. Heu quam multa poeniten-
da incurrunt homines viuendo diu. Tullius in lib. de se-
nectute. Nemo tam senex est, qui se annum viuere
posse non putet. In studiis autem & laboribus iuuen-
tutis non intelligitur quando senectus obrepit. Ita
sensim sine sensu aetas senescit, nec subito frangitur,
sed diuturnitate extinguitur. Vt autem contra mor-
bum sic contra senectutem pugnandum est, & habenda
ratio valetudinis. Vtendum ergo est exercitationi-
bus modicis, & tantum cibi, ac potus adhibendum vt
vires reficiantur, non opprimantur. Potest enim exer-
citatio, & temperantia etiam in senectute aliquid pri-
stini roboris conseruare, nec corpori tantum subue-
niendum est, sed animo multo magis. Nam quod se-
nes aiunt stultos, credulos, obliuiosos, & dissolutos.
Non sunt haec vitia senectutis, sed inertis ignauiæ, ac
somniales senectutis. Sicut etiam petulantia, vel li-
bido magis est adolescentium, quam senum, nec tam-
en omnium adolescentium, sed non probatorum:
sic ista senilis stultitia, quæ deliratio dicitur senum est,
non omnium, sed leuium. Sicut autem adolescentem
in quo est senile aliquid, sic & senem in quo est ado-
lescentis aliquid proba. Quod qui sequitur corpore
senex esse poterit, animo nunquam erit.

De regimine illius etatis.

CAPVT LXXXIX.

Alis ubi supra. Senum vero complexio, quia cali-
da & humida est, hanc regimine calefacienti, &
humectanti regi oportet. Habitat ergo in loco aere
non sicco, sed simili verno. Et si debilis est virtus eius,
equitet, & ambulationem minuat. Qui vero fortior
est, vtatur deambulatione, quæ non fatiget. Balnee-

SPEC. NATVRALE.

A tur aqua dulci, & calida, & post vna hora quiescat.
Deinde vero escas calidas & humidas, digestibiles, ci-
toque à stomacho descendentes comedat, cibos aut
pungitiuos, & choleram generantes caueat, eos quo-
que qui melancholiam generant, aut phlegma. Plu-
ries in die reficiatur, & hoc paulatim, quoniam eius
natura non patitur, nec sufficit ad digestionem multo-
rum ciborum semel sumptorum. Prandeat hora ter-
tia, Post meridiem balneetur, & dentur ei cibaria qua-
dam ventrem emollientia, postea reficiatur. Coitum
omnino fugiat, & animæ accidentia. Quia vero colli-
gitur in corporibus senum phlegma plurimum, oportet
eos nonnunquam regi subtiliantibus, & insciden-
tibus phlegma, nec in hoc est assidue commorandum.

B Plurimorum quidem hominum ventres, vt ait Hip-
pocrates in iuuentute sunt molles, qui cum senuerint
deficcantur eorum ventres. Et quibusdam fit econ-
trario.

Auicenna ubi supra. Summa regiminis senum est
operari, quod calefaciat & humectet, simul ex nutri-
mentis, & balneis, & potibus, ac somno prolixo, &
mora multa in lecto, ex assidua quoque vrinæ eorum
prouocatione, & expulsionem phlegmatis ex eorum
stomachis per viam intestinorum ac vesicæ, & vt ma-
teria leuitatis eius duret. Et his præterea multum con-
fert fricatio temperata in quantitate, & qualiter cum
oleo, deinde equitatio, aut incessio. Ex aromatibus
præterea aliquid bene redolens odorare debent, &
proprie quod calidum temperate existit. Et oportet vt
post dormitionem cum oleo inungantur, quoniam
hoc virtutem excitat animale.

C Razi ubi supra. Senum corpora magis euacuatione
cum medicinis curanda sunt, quam cum minutione.
In his autem labor, & sollicitudo minuenda sunt, vt
corporum vires eo diutius perdurent, nec ipsi valde
senescant. Porro qui in senio sunt à labore & sollicitu-
dine necnon à minutione nisi magna necessitas immi-
neat, remouendi sunt. Nutrientibus autem bonis, ac
suauiter sapientibus, facileque digestibilibus alendi
sunt, & sæpe balneis oportet vti, multumq; dormire,
rebus etiã odoriferis faciem, & caput inficere. Vinum
porro temperatæ naturæ, clarum, ac subtile, medio-
criter aqua mixtum bibent, ac temperate sumant. Si
enim hoc modo regantur possibile est, vt ad albatam,
& Hisim tardè perueniant, nec eorum corpora dei-
ciantur.

Amb. ad Valentianum. Nulla vero aetas ad perdis-
cendum sera est. Non enim canicies laudanda est an-
norum, sed morum. Nullusque pudor est ad meliora
transire. Seneca de naturalibus questionibus lib. 7. Obijciat
ergo sibi senectus annos inter studia vana consum-
ptos; & damna aetatis male exemptæ farciat labor.
Occupationes rescindantur, patrimonij longe cura
soluatur. Nam si totus animus vacet & ad contem-
plationem sui saltem in ipso sine respiciat, faciet ac si-
bimet instabit, & quotidie breuitatem temporis men-
tiens, quicquid amissum est diligenti vitæ præsentis
vsu recolliget. Faciamus igitur & quod in itinere fieri
solet. Qui tardius eximus velocitate moram compen-
santes festinemus, magnumq; opus absque aetatis ex-
cusatione tractemus. Idem ad Luciliam epistola 61. Ego
quidem ante senectutem curavi vt bene vincerem, in illa vero
vt bene moriar.

De Canicie atque calnicie & earum remedijs.

CAPVT XC.

I Sidorus ubi supra. Canicies à candore videlicet ca-
pillorum vocata est quasi candicies. Aristoteles in
lib. de animalibus. In senectute canescere proprium est
hominis, sed accidit & equis, non autem animalibus
cæteris. Sed nec homini tantum accidit in senectute,
immo etiam in infirmitate. Et tunc albescunt capilli
cum albedine corij. Ipsoque homine conualescente,

G E E E E 3

capilli

Senectus
quid?

Coitus.

Fricatio.

Cura vita
potissima
quæ?

Ciborum
parcitas.

Balnea.

capilli cani cadunt, ac redeunt quales prius fuerunt. Cum autem propter senectutem albescunt, non albescit cum eis corium. Et huius causa est, quoniam ista infirmitas est in cute, & cum albescit cutis necessario albescunt, & pili. Canicies autem naturalis est propter debilitatem caloris qui exit à corpore, & abundantiam frigoris. Nam senectus in frigidat, & corpus desiccatur. Vapor autem vel cibus terrestris, qui est causa & origo villis, quando non bene digeritur, putrescit ex calore aeris continentis, & ex illo generantur cani. Omnis enim putrefactio est ex calore non naturali, sed accidentali. Et hæc accidit aquæ & terræ, & omnibus corporibus similibus.

Causa albedinis canorum.

Causa vero albedinis canorum est, quia in omni vapore terrestri est virtus aeris crassi. Et si congeletur vapor erit ex eo glacies & canicies. Si vero putrefiat erit corrugatio. Propter hoc erunt illa duo accidentia in manifesto corporis, corrugatio scilicet & canicies: in infirmitatibus autem est canicies, quia calor debilitatur in decoctione cibi. Cumque redit sanitas, reuertitur virtus, & pili nigrescunt. Vnde recte appellari potest talis infirmitas senectus accidentalis, & senectus infirmitas naturalis, Pili temporum prius canescunt, posterius enim capitis vacuum est ob humiditatem, quia non est in eo cerebrum. In parte vero sincipitis est multus humor, nec cito putrescit. Tempora vero sunt inter illa duo accidentia, quia nec est in eis modicus humor, ita quod digeratur, neque multus ita ut non putrescat, propter hoc eorum pili ante alios albescunt.

Causa priuationis caluicie in brutis.

Causa vero priuationis caluicie in cæteris animalibus est, quia cerebrum eorum est modicum & humidum, & ideo non debilitatur calor in eius decoctione, sicut videlicet plenius dictum est supra libro 21. capitulo de pilorum coloribus & mutatione. Inter alia quoque animalia viri proprie, non tamen omnes caluicant, sicut nec omnibus arboribus, sed quibusdam folia defluunt. Sic & aues nidificantes plumam eijciunt. Sed folia quidem arboribus & plumæ auibus redeunt, pili vero decaluitis non redeunt; quia scilicet caluicies accidit propter mutationem ætatis, quæ est irreuocabilis, casus autem foliorum, & plumarum propter mutationem temporum quæ est circularis. In homine accidit caluities propter diminutionem humoris calidi & pinguis. Ex libro de natura rerum. Capilli rarefcunt vbi calor excedit naturam, & cadunt propter cibi abstinentiam, vel propter infectionem humoris, vt in leprosis. Et sæpe quidem in viris, sed nunquam in mulieribus vel spadonibus natis, nec in nullo ante usum veneris, id est antequam vti possit venere, & hoc propter frigiditatem naturæ. *Auicenna in quarto canone.* Capilli destruantur & minorantur aut propter causam in materia, aut propter causam in re qua nascuntur. Causa in materia est aut causa eius quod eam submergit vel alterat, aut causa paruitatis substantiæ primæ. Paruitas quoque radices substantiæ est propter accidens, aut quia natura consumit eam. Medicinæ vero conseruantes capillos illæ sunt, in quibus est caliditas subtilis attractiua, & virtus stiptica, vt grana myrti, & myrrha, & galla, & similia. Caniciem vero retardat euacuatio phlegmatici humoris. Deinde administratio medicinarum, ex quibus generantur sanguis spissus laudabilis. Caniciem vero prohibent omnia olea confortantia & consimilia, sicut videlicet plenius dictum est supra lib. 23. capitulo 35. & 36.

Cur pili cadunt?

Medicina conseruatiua capillorum.

Causantia capicium.

Razi in Almanfore quinta parte. Quibusdam hominibus intempestiuè cani solent nasci, cæteris autem tardari complexionis suæ causa. De his quidem quæ caniciem tardari faciunt est, vt de trifera minori frequenter in mane sumatur. Abstinerere enim conuenit à lacte, & à cibis habentibus micas panis admixtas, & à pulcibus quæ multum sunt spissæ, & à frumento cocto; & ab his quæ conficiuntur ex melle, & à potu aquæ multum, vinumque vetus ac purum modice bi-

Abendum est, vel hydromel. Maior autem pars eorum quibus nutrimentum fit Kalaiz sit & assaturæ.

De varietate complexionis secundum gradus ætatis.

CAPVT XCI.

A Vicenna in primo canone. De varietate complexionis secundum gradus ætatis, dicimus quod ab infanzia vsque ad iuuentutem complexio in calore fere temperato & humiditate, fere superflua existit. Dixerunt autem quidam quod calor pueri maior est quàm iuuenis, & ideo plus crescit. Alij quod calor innatus iuuenibus valde fortior est, quia sanguis eorum copiosior est & spissior, & quod augmentum in pueris est propter humiditatem tantum, & non propter calorem. Sed Gal. vtrisque contradicit, dicens, quod eorum caliditates in radice sunt æquales, Sed puerorum caliditas maioris quãtitatis est, & minoris qualitatis; scilicet acuitatis, & iuuenum caliditas est minoris quantitatis & maioris qualitatis, scilicet acuitatis. Sicut si vna sola caliditas in mensura substantiam humidam multa semel penetrauerit, vt aquam, & alia vice substantiam paucam & siccam vt lapidem, inuenimus caliditatem aqueam maioris quãtitatis & minoris qualitatis quam lapideæ. Sic ergo agnoscenda est caliditas quæ in pueris & iuuenibus est, pueri namque generati fuerunt ex spermate quod est multum calidum, & huic calori non bene accidit res quæ ipsum extinguat. Puer namque augeri non cessat, non enim adhuc stetit, nedum quod iam retrocedat. Iuuenibus autem nihil accidit quod eorum calorem augmentet innatum, nec etiam aliquid quod ipsum extinguat. Sed ille calor in eis conseruatur humiditate minoris quantitatis & qualitatis simul, donec ad declinationem perueniat.

Quod autem augmentum sit in pueris propter humiditatem tantum falsum est. Humiditas namque augmenti materia est, & materia per se non patitur, nec per se creatur, sed secundum operationem virtutis in eam agentis. Virtus autem hoc agens est anima vel natura præcepto Dei, & non agit nisi cum instrumento quod est calor innatus. Post tempus autem consistendi caliditas incipit minui, quoniam aer circundans materiam eius quæ est humiditas exiccat. Cibus quoque priuatur digestionem, & inde accidit humor extraneus, scilicet phlegmaticus frigidus, qui adiuvat ad ipsum calorem extinguendum duobus modis, vno scilicet suffocando & tegendo, Alia vero qualitati obuiando. Itaq; puerorum atq; iuuenum corpora quantum ad æqualitatem sunt calida, senum autem & decrepitorum frigida. Sed corpora puerorum æqualia sunt humidiora propter augmentum. Quod patet ex mollicie ossium ac neruorum eorum, quia parum est ex quo fuerunt sperma & spiritus vaporalis. Senes autem & decrepiti præter hoc quod sunt frigidiores sunt etiam sicciores. Quod patet ex duritia ossium eorum & asperitate cutis, & in pueris quidem & iuuenibus est igneitas æqualis, sed in pueris plus abundat aeritas, & aqueitas, in senibus autem & decrepitis plus terrestritas, plus etiam in decrepitis.

Constantinus in Pantegni. Ætas puerilis calidior & humidior est aliis, quia spermati & sanguini vnde fuerunt, vicini sunt. Iuuentus autem calida & sicca est. Sed calor puerorum tactu lenis est propter ætatem, iuuenum autem ardentissimus propter siccitatem. Decrepiti autem frigidissimi sunt & sicci. Quorum ætas ætati puerili est opposita, quia in pueris solidiora membra vt cartilagines ac nerui & ossa humidissima sunt & tenerrima, E contra vero in decrepitis siccissima. Item ætas puerilis in augmento consistit, virtus autem naturalis humida tantum membra augmentat & extendit. Ætatis autem decrepitæ est e contra decrescere, quia naturæ est frigida & sicca. Dicunt tamen quidam humidum & frigidum esse corpus decrepiti propter

Calor in frigiditate augmentum ad augmentationem

Senum frigiditas.

Senis humilitas

sputa

spu plurima, & nasi emunctoria, & faciliores lachry-
mas, hæc enim apparent esse humida. Sed hoc maxime
provenit ex membrorum defectione, & proxima ca-
loris naturalis extractione, & quia prout oportet ci-
bum digerere non potest. Vnde crudi humores colli-
guntur.

De variis dispositionibus corporum.

CAPVT XCII.

Avicenna ubi supra. Corporis autem humani dis-
positiones secundum Gale. sunt tres. Prima est
sanitas, quæ est dispositio per quam corpus hominis
in sua complexione & compositione tale existit, vt ex
eo operationes omnes proveniant incolumes. Secunda
est ægrotudo, quæ est dispositio in corpore hominis
huic contraria. Tertia vero nec sanitas est, nec ægrotu-
do. Aut quia non est sanitas in ultimo, vel ægrotudo in
ultimo, sicut sunt corpora senum & conualescentium
& puerorum, Aut quia ambæ res in vno tempore in
duobus copulatæ sunt membris, vel in vno membro;
sed in duobus generibus remotis, sicut qui est in com-
plexione sanus, & in compositione æger. Aut in vno
membro duorum generum propinquorum, sicut qui
est sanus in figura & non in quantitate ac situ. Aut qui
est sanus in duabus qualitibus passivis, & non in dua-
bus qualitibus activis. Aut vicissitudine duarum re-
rum in duobus temporibus, vt qui sanatur in hyeme,
& infirmatur in vere.

Isidorus lib. 4. Sanitas, vt dictum est superius, est
integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido &
humido quod est sanguis. Vnde & dicta est sanitas,
quasi sanguinis status. Morbi vero generali vocabulo
dicuntur omnes passionis corporis, quod inde mor-
bum veteres nominabant, vt ipsa mortis appellatione
vim quæ ex ea nascitur demonstrarent. Inter sanitatem
autem & morbum curatio media existit, quæ nisi mor-
bo congruat, ad sanitatem non perducit. Morbi om-
nes ex quadruplici nascuntur humore, scilicet ex sangui-
ne, felle, melancholia, phlegmate. Ex ipsis reguntur
sani, & ex ipsis læduntur infirmi. Dum enim amplius
extra naturæ cursum crescunt, ægrotudines faciunt.

Iohannicus. Itaque sanitas est temperamentum per-
ficiens res naturales secundum naturæ cursum. Infir-
mitas autem est extra naturæ cursum intemperantia.

Avicenna ubi supra. Causæ dispositionem corporis sunt
tres, scilicet antecedentes & coniunctæ ac primitivæ.
Antecedentes sunt causæ corporales, scilicet humorales
aut complexionales, aut compositionales. Ex quibus
advenit dispositio aduentu non primo, scilicet mediante
aliquo. Causæ coniunctæ sunt corporales ex quibus
adveniunt dispositiones proventu primo, scilicet absque
medio. Primitivæ vero sunt causæ non corporales ex
quibus adveniunt dispositiones aduentu primo vel non
primo. Omnes autem causæ aut sunt causæ secundum
essentiam, vt pipet cum calefacit & opium cum infri-
gidat. Aut secundum accidens, vt aqua frigida cum
calefacit, eo quod cutem inspissat, & caliditatem reti-
net. Et aqua calida cum infrigidat, quia resoluit, &
scamonea cum infrigidat, eo quod humorem calefa-
cientem expellit. Nec omnis causa quæ corpori adve-
nit operatur in ipsum, immo præter hæc tria necessa-
ria sunt, videlicet fortitudo virtutis agentis, & forti-
tudo virtutis præparativæ corporis, & vt tandem per-
mittatur vnum aliud tangere, donec huius operatio
in illud valeat pervenire. Præterea causarum aliz sunt
vicariz, quarum scilicet cum separantur impressio re-
manet, Aliz vero non, ex quarum scilicet separatione
provenit sanitas.

De signis communibus dispositionum.

CAPVT XCIII.

HAlii in sermone 6. Signorum autem dispositionis
corporum tria sunt genera iuxta numerum scilicet

et ipsarum dispositionum. Primum enim est quo sa-
nitas signatur, secundum quo morbus, tertium quo
nec sanitas, nec morbus. Et horum vnumquodque aut
signat eam quæ transit habitudinem, vocaturque com-
memorativa. Aut quod in præsentem est, vel quod fu-
turum, & sic dicitur portendens & providentia. Ho-
rum signorum quædam communia sunt quæ scilicet
omnes corporis habitudines signant. Quædam vero
propria quæ quædam tantum. De communibus au-
tem prius disputabimus. Hæc quidem ex actionibus
sumuntur communibus, per quas omnium corporum
subsistentia est cum & sanitatis & morbi causa in actio-
nibus inveniuntur. Sanitatis enim signum est bonitas
actionum. Morbi vero malitia earum. Actionum au-
tem bonitas, & malitia sunt ex bonitate & malitia
membrorum. Porro sanitas & malitia membrorum
sunt ex intemperantia humorum. Actiones vero com-
munes ex quibus signa dicuntur communia, sunt ac-
tiones naturalium vitaliumque virtutum, cum per
eas animalis corporis subsistentia sit, eiusque firmitas.
Vitalis namque virtutis sanitas calorem naturalem sta-
tuit, per quem vita est, & ex cuius corruptione mors
sequitur. Ex eius quoque temperantia sanitas consi-
stit, & egressu eiusdem à temperie morbus movetur.
Porro per naturalem calorem quatuor humorum con-
sistentia est. Ex quibus omnia corporis membra con-
stituuntur, & per eos augentur. Necessario igitur ha-
bitudines corporis sanitatis & morbi ex duabus his
virtutibus signantur.

Ex actionibus enim virtutis vitalis significatur sa-
nitas & debilitas virtutis, scilicet animati corporis. Ex
temperie vero caloris naturalis & egressu eius à tem-
perie sunt quæque res naturales, & quæ extra naturam
in ea proueniunt, & in corde quod ei sedes est & for-
nax. Huius autem virtutis actionum cognitio per motum
fit venarum pulsantium, qui motui cordis est æqualis.
Porro ex naturalis virtutis actionibus temperantia
signatur humorum, eorumque ab ea egressus. Et ha-
bitudinum eius diuersitates in sanitate & morbo, ex
decoctione quæ fit in stomacho & intestinis eiusque
cessatione, ea quoque quæ in instrumentis est anhelitus
eiusque priuatione. In his ergo signatio fit ex his
quæ emittuntur à corpore. Maturationis quidem & de-
coctionis quæ fit in venis eiusque priuationis cog-
nitio ex vrina colligitur, quæ est sanguinis aquositas.
Eius autem quæ fit in stomacho & intestinis, notitia
ex egestionem sumuntur, quæ est ciborum superfluitas.
Illius vero quæ fit in anhelitus organo, sumitur ex spu-
tis & sereatibus, qui sunt cibi, quo hæc membra pas-
cuntur, superfluitas. Ex sudore quoque signantur cor-
porum habitudines circa sanitatem, nisi quod minus
communis est ad signandum decoctionem quæ fit in
omni corpore. Est enim sudor subtilis superfluitas
quam membra ad corporis exteriora depellunt, & per
cutis poros educunt.

De signis sanitatis.

CAPVT XCIV.

Sanitatis quidem significationes quædam sunt quæ
complexionum æqualitatem significant, vt æqua-
litas tactus in caliditate & frigiditate, humiditate &
siccitate, mollitie & duritie. Æqualitas quoque colo-
ris in albedine & rubedine, sed & figuræ mediocritas
inter maciem & crassiciem, quæ tamen magis decli-
nat ad crassitudinem, eiusque venæ sunt inter submer-
sas & procedentes super carnem. Præter hæc quoque
capilli mediocres inter pilositatem & lenitatem, cris-
pititudinem & caluiciem, qui in pueritia trahant ali-
quantulum ad rubedinem, & in iuuentute aliquantulum
ad nigredinem; æqualitas quoque dispositionis
somnia & vigiliarum, membrorum in motibus suis con-
uenientia, fortitudo in imaginatione & intellectu &
memoria. Mediocritas in moribus, vt inter multam au-

*Communia
signa dispo-
sitionum.*

*Virtus vita-
lis ex pulsu
noscitur.*

Sudor quidam

*Sanitatis
ægrotudinis ex
capillis.*

Alia indi-
cia.

daciam & timorem, inter iram & patientiam, inter impietatem & misericordiam, inter instabilitatem & perseverantiam, inter humilitatem & arrogantiam, in operationibus omnibus complementum, augmenti bonitas ac velocitas, status proceritas, somnia quoque delectantia, facies hilaris & amabilis atque iucunda, in appetitu comedendi & bibendi temperantia, similiter & in expellendo superfluitates. Quaedam vero signant coequalitatem compositionis, & ex his quaedam sunt substantiales, ut forma, situs, quantitas, numerus secundum quod oportet. Aliæ vero accidentales, ut decoratio & pulchritudo. Aliæ quoque finales, quæ scilicet ex operationum complemento sunt, & quæ incedendo secundum perfectionem proueniunt: omne namque membrorum cuius operatio completur est sanum. Modus itaque cognoscendi membrorum principalium dispositiones ex operationibus, secundum cerebrum quidem est per dispositiones operationum voluntarium, & per operationes sensus & æstimationis, secundum cor vero per pulsum & anhelitum. Porro secundum hepar per egestionem, & urinam, eius namque debilitatem egestio & urina sequuntur loturæ recentis carnis similes.

De signis aegritudinis.

CAPVT XCV.

Accidentia
significatiua.

Accidentium autem significantium aegritudinem, quaedam aegritudinem ipsam demonstrant, ut diuersitas pulsus in festinatione sui in febre, febrem enim ipsam significat, quaedam vero locum aegritudinis, ut pulsus ferrinus cum in parte pectoris dolor fuerit, signat quoniam apostema est in panniculo & diaphragmate, & pulsus vndosus significat apostema in corpore pulmonis. Quaedam etiam signant aegritudinis causam, ut significationes repletionis per diuersitatem suarum dispositionum, quarum quisque modus aliquem significat repletionis modum. Iterum accidentium quaedam prodeunt quæ cum aegritudine incipiunt & finiuntur, ut in febre acuta dolor pungitius & coangustatio anhelitus ac tussis, & pulsus ferrinus cum apostemate lateris. Quaedam vero notam horam non habent, & quandoque sequuntur aegritudinem, quandoque non, ut dolor capitis cum febre. Quaedam autem in fine rei eueniunt, ut sunt significationes crisis, & maturitatis, & signa mortis. Harum plurimæ sunt in aegritudinibus acutis.

Præterea significationum quaedam in eo quod de membris apparet significant, & hæc quidem aut ex his sumptæ sunt, quæ propriè sentiuntur, ut sunt dispositiones colorum, & dispositiones tactus in caliditate & frigiditate, mollicie & siccitate. Aut ex his quæ communiter sentiuntur, ut ex forma membrorum, & situ ac motibus & quietibus, & fortasse significabunt occultam dispositionem eorum, ut labij saltus, vomitum. Ipsorum præterea quantitates si fuerint augmentatæ vel diminuatæ, eorumque numeri fortasse significabunt occultorum membrorum dispositiones, ut digitorum curuitas, hepatis paruitatem significat. Et ex rugitu super inflationem ingrediendi malitiam est signum audibile. Huiusmodi quoque sunt cognitiones per odores & sapores oris & similia. Porro cognitiones phthisis & hæcticæ per ingilbositatem visibiles sunt ex capitulo eorum quæ communiter sentiuntur. Quandoque vero quod manifestè sentitur rem occultam significat, ut rubor pomi maxillæ pulmonis apostema portendit, & gilbositas vnguis vlcus pulmonis. Significationes autem quæ habentur ex quiete membrorum sunt, ut apoplexia, epilepsia, sincopis, & paralysis. Quæ vero sumuntur ex motibus eorum sunt, ut horripilatio, tremor, singultus, oscitatio, sternutatio, & alices, rufus, saltus, & spasmus. Harum autem quaedam proueniunt ex operatione naturæ principaliter, ut singultus. Et quaedam ex operatione naturæ accidentaliter,

Signa ex
membris de-
sumpta.

ut tremor, spasmus. Quaedam autem voluntariè puræ, sicut reuolutio de latere in latus. Quaedam autem ex naturali & voluntaria compositæ, sicut tussis & mictus & egestio. Quaedam à natura sine voluntate, ut horripilatio & saltus.

De prognosticis aegritudinum futurarum.

CAPVT XCVI.

Isidorus ubi supra. Prognostica est præuisio aegritudinum à prænoscendo dicto. Oportet enim medicum & præterita agnoscere & præsentia scire & futura præuidere. Razi in Almanfore 4. parte. Salus faciei diu permanens multus & fortis torturam vicinam portendit, totius vero corporis saltus multus ac diuturnus spasmus prognosticat. Oculorum faciei que rubedo, & venarum in eis manifestatio, lachrymarum descensus, & claritatem pati non posse. Hæc omnia si cum forti dolore capitis adsunt, phrenesis futuræ prognostica sunt. Incubus & schotomia si diu perseverauerint, & fortes extiterint, epilepsia portendunt. Tristitia absque manifesta causa diu permanens, & cordis malignitas ac desperatio melancholiam significant. Rheumatismus & coriza si frequenter eueniant, timendum est ne phthisis vel asma, vel passiones pulmonis proueniant. Sudor multus ac diu perseverans corporis repletionem significat. Qui si male fuerit olens, febrem iam vicinam designat. Repletio quoque superflua timorem æmoproicæ passionis futuræ & apoplexiæ ac subitanæ mortis affert: præterea sensuum turbatio motuumque debilitatio cum repletionem, timorem inducit apoplexiæ.

Cordis tremor fortis ac frequens, mortem subitanam portendit. Palpebræ & extremitates inflatæ prognosticam hydropisim. Fatigatio & dissolutio cum appetitiuæ destructione, febrem significant. Multus faciei rubor cum obfuscatione & angustia aerem atrahendi, vocisque raucedo lepram faciunt timere, quæ iam incipit accedere. Grauitas in dextro latere ubi carinæ diminue inueniuntur & punctura & tensio, lesionem hepatis signant. Pruritus ani venturas hæmorrhoidas significat, si non sit causa paruorum vermium ibidem existentium. Fætor egestionis innuit fastidium & grauedinem quæ in venis sit. Fætor autem urinae putrefactionem sanguinis, febresque venturas. Ex multis glandulis oritur suspicio magnæ collectionis, & paralysis parua magnam portendit. Quapropter cuiuslibet prædictorum causa subtiliter inuestiganda est, & ad eius sanationem festinandum.

De diuersis causis aegritudinum.

CAPVT XCVII.

Isidorus ubi supra. Humores, ut dictum est, superabundantes naturam hominis lædunt, quia dum ultra naturæ cursum excreuerint, aegritudines faciunt. Haly ubi supra. Morborum itaque malæ complexionis quatuor sunt causæ iuxta numerum quatuor qualitatum corporis. Et morbi calidi sex causæ sunt. Prima est motus immoderatus aut corporis, ut labor, aut animæ, ut ira grauis. Secunda est obuiatio corporis aliquibus in actu calidis, ut est calor solis in æstate, vel in balneo mora diuturnior. Tertia est spissatio pororum & arctatio, quæ calorem dissolui prohibet, ut eunti per niues contingit, aut aqua frigida balneanti. Quarta est putredo, ut illa quæ febres parit, cum calefiat omne quod putrescit. Quinta est ciborum paucitas, calor namque si in quo operetur non inuenit, ad humores & membra se conuertit, eaque calefacit, & humiditatem desiccât. Sexta calidorum potentialiter appositio & porrectio, sicut illi sit qui cepas, allium, piper, & similia comedit.

Morbi frigidi causæ sunt octo. Prima est occurfus corporis cum rebus actualiter infrigerantibus, sicut

Rubedo fa-
ciei & ocu-
lorum.Cordis tre-
mor.Sex causa
morbi cali-
di.Morbi fri-
gidi 8. cau-
sa.

accidit

accidit ambulatibus per niues & aëra frigidum, si diu-
tius in eis immorentur. Nam si quidem diutina sit
mora, calefit, eo quod calor corporis interius conclu-
ditur. Si vero diuturnius in eis perseueretur, calor
naturalis ad interiora refugit & coagulatur siue con-
gelatur. *Secunda* est aliquorum potentialiter frigidorum
sumptio, ut est aqua frigida vel lactucarum cum
papavere comestio, vel opium. *Tertia* est ciborum po-
tuumque tanta superfluitas, ut calor naturalis submer-
gatur & extinguatur, sicut igni contingit, si nimiam
ignorum copiam in eum proieceris, & lucernæ si olei
nimium apposueris. *Quarta* est immoderata ciborum
priuatio, sicut accidit igni, si ligno materiaque priue-
tur, deficit enim & ingelat. *Quinta* est spissatio po-
tuum im mediata, quæ superfluitates arceat, quæ dis-
soluebantur, eisque calor naturalis immergitur & ex-
tinguitur. *Sexta* est immoderata dissolutio corporis,
intantum ut dissoluatur etiam ac dispergatur calor na-
turalis, sicut in balneo diutius moranti contingit cor-
poris dissolutione materiaque per sudorem euacua-
tione. *Septima* est nimia motus immoderatio, in tan-
tum ut calor naturalis dissoluatur ac dissipetur, sicque
corpus refrigeretur. *Octaua* est immoderatus vsus quietis
& ocij, quo superfluitates multiplicentur in cor-
pore, quibus immerfus calor naturalis extinguatur ac
deperat.

Morborum humidorum quinque sunt causæ. *Pri-
ma* est alicuius humidum per actum occursum, ut balnei,
& aeris humidum. *Secunda* est eorum quæ comeduntur
& bibuntur superabundantia. *Tertia* ciborum & me-
dicaminum quæ corpus humectant portectio. *Quarta*
nimium vsus quietis & ocij, quo superfluitates in cor-
pore congregantur spissæ, quæ ipsam humectant.
Quinta est prohibitio eorum quæ à corpore humido
dissoluuntur, eorumque conclusio.

Morborum denique siccorum causæ similiter sunt
quinque, causis humidorum morborum contrariæ.
Hiero. super Matth. lib. 6. Ceterum in hoc quod Domi-
nus sanando paralyticum fecit carnale signum ut pro-
baretur spirituale, cum eiusdem virtutis sit & corpo-
ris & animæ vitia dimittere, nobis datur intelligi pro-
pter peccata pleraque corporum infirmitates evenire.
Et ideo forsitan prius peccata dimittuntur, ut cau-
sis debilitatis ablatis sanitas restituatur. *Item contra Io-
annianum lib. 2.* Morbi ex saturitate nimia concitantur,
multique impatientiam gulæ vomitu remediuntur,
& quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt. Hippo-
crates etiam in aphorismis docet crassa & obesa cor-
pora quæ crescendi mensuram impleuerint, nisi cito
ablatione sanguinis imminuantur, in paralyticum & pes-
sima morborum genera erumpere, & ideo necessaria
esse demptionem, ut rursus habeant in quæ pos-
sunt crescere, non enim manere in vno statu naturam
corporum, sed aut crescere semper aut decretere.
Nec posse viuere animal nisi crescendi capax sit. Vnde
& Galenus doctissimus Hippocratis interpres, athle-
tas quorum vita & ars sagina est, dicit in exhortatione
medicinæ nec viuere posse diu, nec sanos esse. *Caso ubi
supra.*

Pauca voluptati debentur plura salutis.

Morbi causa mali est quæcumque voluptas.

De specibus eorum.

CAPVT XCVIII.

Obseruatio. Aegritudinum modi duo sunt, aut enim
A communitè aut proprie accidunt. Et illæ quidem
quæ communitè accidunt, aut accidentaliter, aut ne-
cessario sunt. Accidentaliter, ut percussio, contusio,
morbus, & huiusmodi. Proprie vero sunt, aut in mem-
bris consimilibus, aut in officialibus, aut in diuisione
continui. *Anticoma ubi supra.* Aegritudines autem mul-
tis modis nomina sortuntur, aut enim à membris in
quibus sunt, ut illa quæ est lateris vel pulmonis. Aut à
suis accidentibus, ut epilepsia. Aut à suis causis, ut me-

A lancholia. Aut à sui similitudine, ut Leonina & Ele-
phantia. Aut à sui substancia & essentia, ut febris; Aut ab
illo dicuntur primo accidisse, ut vlcera balchicæ; Aut ab
eo qui eas medicando fertur curasse, ut caronis vlcera.

Sunt autem aegritudines quædam manifestæ, quæ
scilicet sensu cognoscuntur, quædam occultæ, & hoc
tripliciter. Aut quas facile est cognoscere, ut dolores
stomachi & pulmonis; Aut quas difficile, sicut aegri-
tudines hepatis & canalium pulmonis; Aut non com-
prehensæ nisi cum æstimatione, ut illæ quæ accidunt
viis vrinæ. Præterea quædam sunt sanatiuæ, quædam
non, eo quod sit aliquid prohibens. Quædam autem
quæ ad alias mutantur, & ipsæ destruuntur, ut cum
mutatur apostema lateris in apostema pulmonis, &
phrenesis in lethargiam. Quandoque etiam vna aegri-
tudo medicamentum est alterius, ut quartana ex qua
frequenter sanatur epilepsia & podagra, & varices, &
articularum dolores. Venter quoque sanatur propter
oculorum aegritudinem, & lienteria sanat apostema la-
teris. Similiter ani venarum apertio confert omnibus
melancholicis aegritudinibus, & ischij & renum ac ma-
triciis doloribus. In hoc ergo consistit bonitas. Quan-
doque vero mutantur aegritudines in maioris malitiæ
dispositiones, ut apostema lateris in apostema pulmo-
nis, & phrenesis in lethargiam. Præterea quædam aegri-
tudines contagiosæ sunt, quæ scilicet de vno ad alium
transiunt, ut lepra, scabies, variola, febris pestilentialis,
& apostemata putrida, præcipue autem cum domus
strictè fuerint, vel cum vicinus sub vento extiterit.
Sunt & quædam quæ in semine hæreditantur, ut po-
dagra, phthisis & lepra. Quædam vero generales quæ
sunt alicui genti propriæ, aut in aliqua regione moran-
tibus, aut in eis multum abundant. Habent aegritudi-
nes plurimæ quatuor horas, scilicet horam principij,
augmenti, status, declinationis. Quæ vero extra istas
sunt de horis sanitatis sunt.

Qualiter consilio medici sit utendum.

CAPVT XCIX.

Sidorus ubi supra. Medicinæ autem curatio spernenda
I non est, meminimus enim & Isaiam Ezechiz lan-
guenti medicinale aliquid mandasse, & Paulum Apo-
stolum Timotheo scripsisse, modicum vinum ei pro-
pter firmitatem stomachi prodesse. *Aug. in regula sua.*
Fiat ergo sine murmure de consilio medicinæ, ita ut
etiam si nolit infirmus iubente proposito faciat quod
faciendum est pro salute. Si autem velit & forte non
expedit, suæ cupiditati non obediatur. Aliquando enim
& si noceat, prodesse creditur quod delectant. *Hieron.*
in prologo super Abacuc. Pterunque liquidem ægrotus
æstuans febribus aquam frigidam postulat, & dicit ad
medicum: Vim patior, crucior, exanimor, Vsq; quo
medice clamabo & non exaudies? Et respondet ei sa-
pientissimus & clementissimus medicus. Scio quo
tempore debeam quod postulas dare. Non miserebor
modo, quia misericordia ista crudelitas, & voluntas
tua contra te petit.

Seneca ad Lucilium epistola 11. Remedia vero non pro-
funt nisi immorentur. Quis enim medicus ægros in
transitu curet. *Idem in epistola 48.* Non sum tam demens
E ut ægrotare cupiam, sed si ægrotandum fuerit, nihil
effeminatè faciam. Non enim pati tormenta optabile
est, sed pati fortiter. *Idem in adipo.* Abi ergo, turpis est
medicina sanari piget. *Bernard. super Cantica canticorum,*
Homil. 30. Qui voluerit (ait Dominus) animam suam
saluam facere, perdit eam. Quid hic vos dicitis cibo-
rum obseruatores, motum neglectores. Hippocrates
& sequaces eius docent animas in hoc mundo saluas
facere, Christus & discipuli eius perdere. Quem de
duobus sequi magistrum eligitis. At manifestum se
facit qui sic disputat. Hoc oculis, & hoc capiti, illud
pectori, vel stomacho nocet. Profecto vnusquisque
quod à suo magistro didicit, hoc in medium profert.
Nā in Euangelio legistis has differēcias, aut in prophe-

*Diversitas
aegritudinum.*

*Pati fortiter
est optandum
non pati.*

tis, aut in litteris Apostolorum. Non de Hippocratis vel Galeni scientia, aut de schola Epicuri debui proferre vobis, Christi discipulus sum, Christi discipulus loquor. Epicurus & Hippocrates corporis alter voluptatem, alter bonam habitudinem praefert, meus vero magister vtriusque rei contemptum praedicat.

Sidonius in epistolarum suo libro 3. Vitanda sunt etiam plerumque consilia medicorum assidentium, qui parum docti & satis seduli, languidos multos officiosissime occidunt. Innocentius III. in Concilio generali. Cum autem infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proveniat, domino dicente languido quem sanauerat, vade & amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Praecipimus medicis corporum, ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant & inducant, ut medicos aduocent animarum, ut postquam fuerit infirmo de spiritali salute prouisum, ad corporalis medicinae remedium salubrius procedatur, cum causa cessante cesset effectus. Hoc quidem inter alia huic causam dedit edicto, quod quidam cum eis a medicis suaderetur, ut de animarum salute disponant, in desperationis articulum incidunt, unde facilius mortis periculum incurrant. Caeterum cum anima sit multum preciosior corpore, sub interminatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro corporali salute aliquid aegro suadeat, quod in periculum animae convertantur. Hildebertus Cenomaniensis. Heu quam sollicito quisque labore occurrat medico carnis amore. De morbis animae nulla querela, egressam sequitur tarda medela.

De curatione aegritudinum.

CAPVT C.

Galenus. Est autem medicina scientia apponendi modum ad modum, vel ad id quod excedit modum. Apponit enim temperata temperatis, ut conseruentur, distemperata distemperatis, ut ad temperantiam reducantur. Quae quidem temperantia triplici fundamento regitur, scilicet humoribus, cibis ac membris. Isidorus. Morborum vero curatio tribus generibus constat, videlicet pharmacis, quae latini medicina vocant: Chirurgia, quam latini manuum operationem appellant. Manus enim *χειρ* graece vocantur. Dixta quoque quam latini regulam vocant. Est enim obseruatio legis & vitae. Sunt autem omnium curationum species tres. Primum ergo curationis genus est dieticum. Secundum pharmaticum. Tertium chirurgicum. Dixta, ut dictum est, legis & vitae est obseruatio. Pharmacia est medicamentorum curatio. Chirurgia ferramentorum incisio. Nam ferro inciditur quod medicamentis non curatur. Antiquior autem medicina herbis tantum succisque fiebat. Talis enim cepit usus medendi, deinde ferro caeterisque medicamentis ceperunt uti. Omnis autem curatio aut ex contrariis, aut ex similibus adhibetur. Ex contrariis ut frigidum calido vel humidum sicco, sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus vero sicut ligamentum vulnere rotundum, rotundo vel oblongum oblongo apponitur. Quae videlicet duo adiutoria etiam nominibus ipsa suis significant. Nam & antidotum graece, latine ex contrario datum significat. Ac contra ex simili, ut pigra quae interpretatur amaritudo, quoniam amaritudo morbi amaritudine medicaminis solui solet.

Ex Galeno. Omne ergo auxilium medicinae totius corporis tripartitum est, scilicet medicamento, ferro, igne. Quod si medicamento curari non potest, ferro euretur. Si autem nec ferro potest, igne reuocetur. Quod autem nullo istorum trium superari potuerit, incurabile aestimetur. Constantinus ubi supra. Aegritudinis ergo curatio dupliciter fit: Aut cum portione ac dieta, aut cum chirurgia. Chirurgia iterum dupliciter, Aut in carne incidenda, findenda, coquenda, aut in

Allosum fractura, & haec ad locum proprium si exierint reducenda. Maximianus.

Non intellecti nulla est curatio morbi.

Ouidius de remedijs lib. 1.

Principis obsta, sero medicina paratur,

Cum mala per longas conualuere moras.

Sed propera, nec te venturas differ in horas,

Qui non est hodie, cras minus aptus erit.

Vidi ego quod primum fuerat sanabile vulnus,

Dilatatum longe damna tulisse mora.

De signis mortalibus.

CAPVT CI.

Raxi in almanzore, s. parte. Cum itaque facies extenuata fuerit & oculi concaui videbuntur, & tempora dilatabantur, auresque frigidae fuerint, & in citrinitatem mutatae, quarum etiam extremitas quae pendet inferius contracta fuerit, & cutis faciei tensa apparebit. Praeter haec etiam color citrinus aut viridis, aut niger apparuerit, nec aeger multam prius euacuationem passus fuerit. Haec omnia signa mortalia sunt. Urina praeterea nigra, & sputum nigrum, & stercus nigrum ex signis mortalibus sunt. Et si cum praedictis febris magni fuerit incendij, signa valde mortalia sunt. Iterum fetor anhelitus, & oris in acutis aegritudinibus, signum est mortale. Iterum sudor in fronte post laboris multitudinem, & pulsus ac motus debilitas, mortale signum est. Similiter oculi stupidi, qui non mouentur, & tremuli qui non quiescant, sed fere ex multo tremore circum ire videntur, de signis mortis sunt. Frequens autem in lecto reuolutio, & verendorum discooperitio, huiusmodi signa sunt non bona, significant enim in aegro aestuationem, & mentis perturbationem. Item diuersitas caloris in aegro corpore, ut vnum ex membris sit calidum, praecipueque ex parte ventris, & alia membra sunt frigida, signum est non bonum. Paruitas vnus oculi, vel oris contortio, vel alborum quae videntur in oculis manifestatio praeter solitum, & dormire ore aperto. Haec omnia signa valde pernicioosa sunt. Rodere quoque dentibus praeter solitum malum est signum, si cum acuta accidat aegritudine. Praeterea rubedo in albis oculorum, & venae rubrae vel nigrae in eis apparentes, mala signa sunt. Extremitatum frigiditas in acutis aegritudinibus, signum est non bonum, quod si frigiditas augmentetur, & cum hoc magnus calor in ventre fuerit atque sitis, mortale est. Aegritudines acutissimae in semibus, & in complexionibus & regionibus, & temporibus frigidis deteriores sunt, quam in horum contrariis. Tremor corporis qui perseverat in acutis aegritudinibus, signum est malum & singultus similiter. Et si cui anhelitus constrictus fuerit, & febrilis calor augmentatus, signum est perniciosum. Cum in alio membro oritur apostema vel dolor, & sequitur aestuatio, & incendium, ac sitis, malum est. Et si cum eo tremor cordis accidit, mortale est.

Mortuorum nomina proferre signum est malum, & sitis vehemens cum sudore frigido perniciosum. Status autem frigidus cum debilitate virtutis, aegrum significat morti propinquum. Sudor frigidus cum acuta febre perniciosissimus est. Cum post sudorem tremor sequitur, malum est signum. Signorum autem virtutes inter se conferendae sunt. Vnum enim bonum signum cum fixum fuerit, multis malis signis praeponderat. Aegritudo timorosa est in homine semper sano, qui fere nunquam aegrotat.

Hippocrates in libro Aphorismorum. In quo morbo somnus labore praestat, mortale est. Item aegritudinibus quibusque incipientibus, si sel nigrum aut fursum aut deorsum exierit, mortale est. Quibuscunque in febribus cum aliis aegritudinibus oculi non secundum voluntatem lachrymantur, inconueniens est. In acutis morbis frigiditas extremitatum mala

Medicorum obligatio qualis.

Tres species curationum.

Auxilium medicinae triplex.

Signa mortalia.

Urina Stercus.

Sudor.

Oculi.

Calor.

Contortio.

Rodo dentium.

Tremor.

Mortuorum nomina.

Timorosa aegritudo.

mala est. In osse quoque ærotantis caro liuida, malum est. Similiter in vomitu singultus, & oculi rubor, & in sudore quoque rigor. Quibuscunque immoderatus dolor in cerebro sit, in tribus diebus pereunt, si vero has effugiunt, sani sunt. Iterum quibuscunque cerebrum ab aliqua occasione motum fuerit, necesse est sine voce fieri statim.

De breuitate vite huius.

CAPVT CII.

EX Prouerbis Sapientum. Homo ergo vite commodatus, non donatus. Lex enim vniuersalis est que iubet & nasci & mori. Itaque male viuunt qui se semper victuros putant. Seneca de naturalibus questionibus lib. 3. Fluic tempus & audissimos sui deserit, pendeo & magni est modicum fuisse. Eleganter Lælius cuidam dicenti 60. annos habeo, hos inquit 60. dieis quos non habes. Gregorius in Moral. lib. 11. Homo namque licet diu hic stare desideret, ipso tamen cursu vite, mortalibus impellitur, vt egrediatur, sicut scriptum est: Qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Quali flos enim egreditur, quia nitet in carne, sed conteritur, quia redigitur in putredinem. Quid enim sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo? Tendamus oculos cordis in hanc latitudinem mundi presentis, & ecce quasi tot floribus quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne, flos in feno est. Vnde bene per Psalmistam dicitur: Homo sicut sanum dies eius, & tanquam flos agri ita florebit. Isaias quoque ait: Omnis caro sanum, & omnis gloria eius sicut flos agri. Homo etenim more floris procedit ex occulto, & subito apparet in publico, qui statim a publico per mortem retrahitur ad occultum. Carnis viriditas nos ostendit, sed ariditas pulueris ab aspectibus retrahit. Quali flos apparuimus, qui non eramus, quasi flos arefcimus, qui temporaliter apparebamus. Et quia per momenta homo quotidie ad mortem compellitur, recte adiungitur, Et fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Dum enim non tenet vitam quam diligit, velut umbra fugit. Vnde de seipso quoque scriptum est, quod vmbra secutus est. Et nunquam in eodem statu permanet, quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad iuuentutem, iuuentus ad senectutem, senectus transit ad mortem, in cursu vite presentis ipsis suis augmentis ad detrimenta impellitur, & inde semper deficit, vnde se proficere in spacium vite credit; fixum etenim statum hic habere non possumus, vbi transituri venimus; Atque hic ipsum nostrum viuere quotidie a vita transire est. Quem videlicet lapsum primus homo ante culpam habere non potuit, quia tempora eo stante transibant. Sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit, & quia cibum comedit vetitum, status sui protinus inuenit defectum.

Hier. super Ecclesiasten. Propterea nempe colonus & hospes mundi datus est homo, vt breuis lux vite tempore fruatur ac spe prolixioris ætatis absensa, cuncta que possidet velut ad alia profecturus aspiciat, & quod potest in vita sua benefaciat, nec in opes congregandas frustra cogitatione torqueatur. Ouidius.

Labitur oculis, falli que volubilis ætas.

Et celer admissis labitur annus equis.

Idem in lib. de art. 3.

Ludate eunt anni more fluentis aquæ,

Nec que preteriti iterum reuocabitur vnda,

Nec que præteriti hora redire potest.

Idem in lib. Metam. 15.

Corpora restantur nec quod sumus, sumus, &

Cras erimus &c.

Idem in lib. de Fast. vj.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,

Effugiunt signo non remorante dies.

Anni præteriti non habentur.

A De multiplica miseria presentis vite.

CAPVT CIII.

GREGORIUS ubi supra. Homo ergo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Ecco sancti vite vocibus pena hominibus breuiter est expressa, quia & angustatur ad vitam, & dilatatur ad miseriam. Si enim subtiliter consideretur omne quod hic agitur, pena & miseria est. Ipsi etenim corruptioni carnis seruire ad necessaria atque concessa miseria est, vt contra frigus vestimenta, contra famem alimenta, contra æstum frigora requirantur. Quod multa cautela custoditur salus corporis, quod etiam custodia amittitur, amissam cum graui labore reparatur, & tamen reparata semper in dubio est. Quid hic aliud quam mortalis vite miseria est? Quod amamus amicos, qui suspitione offendi valeant, formidamus inimicos atque securi de eis non sumus? Vtique quos formidamus quod plerumque inimicis sit, fidenter quasi amicis loquimur, & nonnunquam pura verba proximorum & multum nos fortasse diligentium, quasi verba suscipimus inimicorum, & qui falli nunquam, vel fallere volumus: ex cautela nostra grauius erramus. Quid itaque hic nisi humane vite miseria est? Quod amissa cælesti patria repulsus homo delectatur in exilio, grauatur curis, & tamen cogitare dissimulat, quam graue sit, quia multa cogitantur, quod priuatus est interno lumine, & tamen in hac vita diu vult perpeti cæcitatem suam: quid hic aliud, quam de pena nostra nata miseria est? Ipsa quoque mens mutabilitatis suæ pondere ad aliud semper impellitur, quam est. Et nisi in statu suo arcta custodie disciplina teneatur, semper in deteriora dilabitur. Qui enim semper stantem deseruit, statum quem habere potuit amisit. Vnde nunc cum ad meliora nititur, quasi contra iectum fulminis conatur. Cum vero ab intentione ascendendi resoluitur, sine labore ad ima reducitur. Vnde, contendite (inquit) intrare per angustiā portam. Nisi enim mentis contentio ferueat, vnda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima reuocatur.

Bernardus Clarnuallensis in quodam sermone. Cogita ergo homo, vnde veneris, & erubescet vbi nunc sis, & ingemisce quo vadis, & contremisce. Vnde inquam veneris, a felicissima scilicet illa, & dulcissima patria, vbi gloria & honore coronatus erat, constitutus super opera manuum Domini in schola Paradisi, ciuis Angelorum, domesticus Domini Sabaoth, id est virtutum. Hinc deiecisti temetipsum in hoc exilium, vbi vita tua in inferno appropinquauit, & pro consortio Angelorum sortitus es consortium peccatorum non modo in necessitatibus corporis, sed etiam in affectibus cordis. Et quod peius est anima curuata est in recto corpore, & in corpore manet similitudo humane anime, in anima vero similitudo Dei mutata est bestiali similitudine. An non confunderis sursum habere caput, qui sursum cor non habes? & corpore reatus esse, qui corde repis in terra? ecce vnde venis? vbi vero nunc sis, videlicet in exilio, in labore, in tenebris, & in lubrico? Heu (inquit) mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Sed & quo vadis, quid enim morte horribilius, quid iudicio terribilius? Nam gehenna nihil cogitari potest intolerabilius. Ideo non dicitur memorare prima, vel media, sed nouissima tua, & in æternum non peccabis. Validior enim est species timoris, quam pudor, & dolor peccato ad resistendum: quoniam & pudor de multitudine peccantium, & dolor de quacunque mundi huius consolatione capit solatium.

Sidonius in epistolarum suo lib. 5. O ergo necessitas abiecta nascendi, misera viuendi, dura moriendi. Apuleius in lib. de Deo Socrato. Sunt enim homines ratione quidem plaudentes, oratione pollentes, immortalibus

Ignorantia amicum, & inimicum in hac vita.

Custodia arcta disciplina.

Cor sursum erigendum.

Timor.

animis,

animis, sed morbis membris leuibus, & anxijs menti-
bus, brutis, & obnoxiiis corporibus, dissimillimis mo-
ribus, similibus erroribus, audacia pernicaci, spe per-
tinaci, casso labore, fortuna caduca, sigillatim morta-
les, volucris tempore, tarda sapientia, cita mora. *Secun-
dus Philosophus.* Quid ergo est homo? mens incarna-
ta, phantasma temporis, speculator vitæ, mancipium
mortis, transiens viator, loci hospes, anima laboriosa,
parui temporis habitaculum. Quid autem est vita?
beatorum lætitia, miserorum mæstitia, expectatio
mortis.

Vita quid?

Iterum de multiplici eiusdem calamitate.

CAPVT CIV.

Augustinus de Ciu. Dei lib. 22. Præter pueriles viti-
que pœnas, sine quibus disci non potest quod
maiores volunt, qui vix aliquid utiliter volunt, quot
& quantis pœnis agitatur genus humanum, quæ non
ad iniquorum malitiam, sed ad communem pertinent
miseriam. Quantus enim est metus, quanta calamitas
à luctu, & orbitatibus, à damnis, & damnationibus, &
deceptionibus, ab hominum mendacijs, & suspicio-
nibus falsis, ab omnibus violentis facinoribus, ac sce-
leribus alienis. Quid ab innumeris casibus, qui forin-
secus corpori formidantur, æstibus, & frigoribus, tem-
pestatibus, imbribus, alluionibus, coruscatione, gran-
dine, fulmine, motibus, hyætibusque terrarum, & op-
pressionibus ruinarum, à tot venenis fructum, aqua-
rum, aurarum, bestiarum, & à molestis, vel etiã mor-
tiferis moribus ferarum. Quæ mala patiuntur navi-
gantes, quæ terrena itinera gradientes? Quis ambulat
vbicunque non inopinatis subiactis casibus? De foro
quidam rediens domum, sanis suis pedibus cecidit, pe-
dem fregit, & ex illo vulnere periit? Quid sedente vi-
detur securius? De sella tamen in qua sedebat Hely
sacerdos cecidit, & mortuus est. Agricoltæ immo om-
nes homines quot & quantos à cælo, ac terra, vel à
perniciosis animalibus casus metuunt agrorum fructi-
bus? Contra milleformes quoque dæmonis incurfus
quis in innocentia sua fidit? quando quidem ne quis
fideret etiam paruulos baptizatos, quibus nihil est in-
nocentius, aliquando sic vexant vt in eis maxime, Deo
ista sinente, monstraret huius vitæ stenda calamitas,
& alterius desideranda fœlicitas. Iam vero de ipso cor-
pore tot existunt morborum mala, vt nec libris me-
dicorum cuncta sint comprehensa, in quorum pluri-
bus, ac penè omnibus, ipsa etiam adiuuamenta, & me-
dicamenta tormenta esse probantur, vt homines à
pœnarum exitio pœnali auxilio eruantur. Ipse postre-
mo somnus, qui propriè nomen quietis accipit, quis
verbis explicet somnorum visus quam inquietus sit, &
quam magnis falsarum rerum terroribus animam mi-
seram, sensusque perturbet? Quæ etiam falsitate viso-
rum vigilantes in quibusdam morbis ac pœnis mise-
rabilibus agitantur.

Nulla hic se-
ueritas.Venatio de-
notatio.

Valerius Maximus lib. 9. Cæterum humanæ vitæ cur-
sus modo aspero, modo tranquillo motu peragitur,
spe semper minore dum & cupide votis extenditur, &
ferè sine ratione consumitur. Quodque vix verisimile
est in eripiendo spiritu, idem gaudium quod fulmen
potest.

Plantus in anularia. Imbecilla quidem tantum cor-
pora nobis esse videntur, sed multo infirmior est ma-
nus. Spes, timor, cupiditas, auaritia, felicem esse non
sinunt. *Seneca in Hercule furente.* Denique quantumcun-
que miserum videris, hominem esse volueris. *Boetius in
de Consolatione lib. 3.* Pecuniamve congerere conaberis,
At eripies habenti, Dignitatibus fulgere vis, Danti
supplicabis. Et qui præire cæteros honore cupis, pos-
centibus humilitate vilescis. Potentiamve desideres,
Subiectorum insidijs obnoxius, periculis patebis. Glo-
riam petes, Sed per aspera quæque distractus securus
esse desistes. Voluptuariam vitam deges, Quis non
spernat & obijciat vilissimæ rei, scil. corporis seruum?

Ambitioso-
rum vitæ.

A

Martialis.

*Expectant curaque cathenatique labores,
Gaudia non remanent, sed fugitina volant.
Hæc vtraque manu complexaque asserere toto.
Sæpe stant viro sic quoque lapsa sinum.*

Maximianus.

*O quam dura premis miseris conditio vitæ,
Nec humana suo subiact arbitrio
Dulce mori miseris, sed moris optata recedit.
At cum tristis erit, præcipitata venit.
Morte mori melius, quam mortis ducere vitam.
Pœna minor certam subito profere ruinam,
Quam quod perimeas sustinuisse diu.*

Idem.

*Hæu solis miseris superest post omnia luctus.
Quot bona tunc habui, tot modo damna fletu.
Nonne placet melius certis confidere rebus,
Euentus varios res noua semper habet.*

Fulgentius in lib. Mythologiarum. 2. Sola itaque medi-
cina miseriarum obliuio est.

De propria iustorum pœnalitate.

CAPVT CV.

Augustinus ubi supra. Præter hæc autem quæ dicta
sunt huius vitæ mala, bonis malisque communia,
habent in ea iusti proprios labores suos, quibus mili-
tant aduersus vitia, vigilijs continuis excubantes, ne
opinio verisimilis fallat, ne sermo versutus decipiat, ne
se tenebræ alicuius erroris obfundant, Ne iterum ab
his quæ agenda sunt metus reuocet, ne in ea quæ agen-
da non sunt, cupido præcipitet. Ne inhonestæ vel im-
moderate tristitia cor absorbeat, ne torporem impar-
tiendorum beneficiorum ingrata mens ingerat, Ne
maledicis rumoribus bona conscientia fatigetur. Præ-
terea ne temeraria suspicio nostra decipiat. Ne aliena
de nobis falsa nos frangant, Ne regnet peccatum in
corpore nostro mortali. Ne oculos concupiscentiam
sequatur, Ne in eo quod male delectat vel visio, vel
cogitatio remoretur. Ne improbum aut indecens ver-
bum libenter audiatur. Denique ne fiat quod non li-
cet etiam in similibus. Et ne in hoc bello laborum pe-
riculorumque plenissimo vel de viribus nostris victo-
ria faciendâ speretur, vel viribus nostris facta tribua-
tur, sed illius de quo ab Apostolo dicitur: *Gratias ago
Deo, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum.* Sciamus
tamen quantumcunque virtute præliandi vitis repugne-
mus, vel etiam vitia superemus, quamdiu sumus in
hoc corpore, nobis deesse non posse, vnde Deo dica-
mus: *Dimitte nobis debita nostra.*

D

Gualterus in Alexandreide lib. 7.

*Dum sequitur profugi bona momentanea mundi,
Alluit illecebris animam caro, nec finit esse
Principij memorem, quod in eius imaginis instar
Facta sit, aut quorsum resoluta carne reuertit
Debeat, inde boni subit ignorantia veri.*

Prudentius de conflictu vitiorum ac virtutum.

*Feruent bella horrida, feruent,
Ossibus inclusa, frenit & discordibus armis,
Non simplex natura hominis, nam viscera limo
Effigiatæ premunt animum, contra illa sereno
Editus afflatu, migrantis carcere cordis,
Æstuat & sordes archæ inter membra recensat.*

Bernardus in quodam sermone. Septem sunt denique
impedimenta quibus retardamur à mandatorum obe-
dientia. Primum scil. necessitas corporis, vt fames ac si-
tis. Secundum vitia cordis, vt leuitas, suspicio, inuidiæ
motus, & appetitus laudis. Tertium prosperitas. *Quar-
tum* aduersitas. *Quintum* ignorantia. *Sextum* aduersarius.
Septimum falsi fratres. Ab exercitio spirituali nos impe-
diunt hæc omnia, contra quæ sci. septem pericula, no-
bis est necessaria septiformis spiritus gratia. *Ambrosius de
excessu satyri lib. 2.* Nulla vero potest esse iucunditas in-
ter has amaritudines ac dolores vitæ nostræ, quæ vel
ex corporis infirmitate, vel extrinsecus accidentium

generantur

Semper in
his vitæ pos-
simum orati-
onem remissio-
ne peccato-
rum.Paria
ad moriParia
iam m

generantur incommoditate. Anxij namque semper & ad ipsa latitiarum vota suspensi, quodam fluctuamus incerto, sperantes dubia pro certis, incommoda pro secundis; caduca pro solidis; nihil habentes potestatis, in arbitrio; firmitatis in voto, plusque aduersorum dolore frangimur, quam secundorum fructu potimur.

De moriendi necessitate.

CAPVT CVI.

EX Proverbijs sapientum. Sicut autem dictum iam est superius, homo vitæ commodatus est non donatus, lex enim vniuersalis existit quæ & nasci & mori præcepit. Secundus Philosophus. Quid ergo est mors? Somnus æternus, pauor diuitum, desiderium pauperum, euentus inuitabilis, latro hominis, fuga vitæ, resolutio omnium. Horatius in poetria.

Debemus mortis nos nostraque.

Hildebertus Cænomanen. de exilio suo.

Hoc est hic hominis semper cum tempore labi,

Et semper quadam condicione mori,

Est hominis nudum nasci, nudumque reueris

Ad marem, nec opes tollere posse suas;

Est homini putrere solo, sanemque fateri,

Et miseris gradibus in cinerem redigi.

Istius est hæres homo proprietatis, & illum,

Certius his domini præmia nulla manent.

Res & opes præstantur ei, famulantur ad horam,

Et locuples mane, vespere pauper erit.

Nemo potest rebus suis assignare manendi,

Quæ nutus hominis non diducere sequi,

Ius illis Deus adscripsit, statumque teneri

Legibus, & nun stare vel ire suo.

Ouidius in lib. Epistolarum.

Occurrunt animo precundi mille figura,

Morsque minus pœna quam mora mortis habet.

Idem in lib. Metamorph. 10.

Omnia dentur morti paulumque morati.

Serius aut citius sedem properamus ad imam,

Tendimus huc omnes, hic est domus vltima & c.

Idem.

Scilicet omne sacrum mors impertuna profanat

Omnia obscuras inuicit illa manus.

Vine pius, moriere pius, cole sacra colentem

Mors tamen à templis in caua bulla trahit.

Claudianus in minori.

O mors quicquid liquidus complectitur æter,

Quicquid alit tellus, quicquid maris æquora verrunt,

Quod flumini voluunt, quod nutuere paludes,

Cuncta tua pariter cedunt animalia regius.

Lunaris subiecta globo qui septimus auras

Ambit, & æterni mortalia separat astra.

Sub tua purpurei venient vestigia reges,

Deposito luxu turba cum paupere mixti,

Omnia mors æquat.

Maximianus.

Ortus cuncta suos repetunt, materneque requirunt,

Et redit in nihilum quod fuit ante nihil.

Lucanus.

Communis mundo super sit regus, caput omnia tellus.

Quæ genuit, celo regitur qui non habet vrbem.

Statiu in thebaide.

Mille modis leti, miseris mors vna fatigat.

Prosper in Epigramma.

Ferreo, peste, fame, vinetis, ardore, calore,

Mille modis miseris mors rapit vna homines.

Ennodius.

Non expectatis mors venit ordibus.

Serrio.

Mors omne dnrum, præscus graue, triste futurum,

Fide carens fruis, & pleuaginia ruinis.

Petronius.

Hæc, ben, nos miseris quam totus homuncio nil est,

Nil erimus cuncti postquam nos auferet acri.

Ergo viuamus dum licet esse bene.

Spec. NATVRAE.

Varia via ad mortem.

Parantibus ad vitam morte.

De compendio mortis & eius æquitate.

CAPVT CVII.

AVtor. Idcirco autem mors præcipue miseris non modo non est formidabilis, verum etiam optabilis, quia finis est miseriarum ac requies laborum, naturalis debiti solutio, periculorum curatio, meritorum reuelatio, Philosophiæ consummatio, Carceris effractio, Exilij quoque liberatio, & ad patriam regressio. Vnde scriptum est. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Sex enim tribulationes vitæ præsentis sunt, fames ac sitis, frigus, & æstus, lassitudo, & morbus, Septima vero mors, quæ liberat ab his omnibus. Hinc etiam Solonis Atheniensis, qui fuit vnus de septem sapientibus in Græcia, legitur elegans illa sententia. Felicitatis index est dies vltimus, & appellationis honorem sapienti confirmat rogos, siquidem rerum initia debentur fortunæ, philosophiam solus consecrat finis. Zeno quoque stoicus hac etiam collatione vsus est, vt refert Seneca. Nullum malum gloriosum est, mors autem gloriosa est, mors ergo malum non est, vnde & ipse Zeno manus sibi intulit, vt post mortem felicius viveret, sicut dicit Lactantius. Salustius in Catilina. In luctu atque miseria mors ærumbarum requies est, non cruciatus.

Valcrius Maximus libro 8. Humanæ ergo felicitatis appellationem rogos consummat, qui se incursum maiorem obijcit. Seneca ad Luciliu epistola 24. Multum fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem, adeo mors timenda non est, vt beneficio eius nihil anteferendum sit, aut timendum. Idem in Agamemone. Rudis itaque tyrannus est, mortem qui pœnam exigit. Idem in libro de naturalibus questionibus 3. Mors est lex, tributum, officiumque mortalium, malorumque omnium remedium. Optauit illam quisque timet, mortis ergo nomen ne formides. Efficere illam cogitatione multa tibi familiarem, vt si ita tulerit, possis ei & obuiam exire. Hoc etiam habet inter omne iustitiæ suæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum est, omnes in æquo sumus. Nihil interest vtrum me lapis vnus elidat an totus mons premat. Egegie vgelius in illo inclyto carmine. Si cadendum, inquit, mihi est, à celo, cecidisse velim.

Idem in libro de remedijs fortuitorum. Optimum quoque est mori cum iquat viuere. Ex Proverbijs sapientum. Dum vita est grata, conditio mortis est optima. Boëtius de consolatione lib. primo.

Mors hominum felix, quæ se nec dulcibus annis

Ingerit, & mæstis saepe vocata venit.

Idem in lib. 2. Mors spernit altam gloriam, inuoluit humile pariter, & celsum capit, æquatq; summis infima. Ouidius.

Pascitur in vinis liuor, post fata quiescit,

Tum suus ex merito quosque inuenit honor.

Horatius in libro Carminum.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumq; turres, vixit summa breuis,

Omnes manet ima mors,

Æqua tellus, pauperi recluditur, regumq; queris,

Mors vltima linca rerum est.

Claudianus in minori.

Omnia mors æquat, tu damnatura nocentes,

Tu requiem daturæ paji, te iudice fontes,

Impia cogentur vita commissa fati.

Hildebertus Cænomanensis.

Inter opes & delicias populique fauores,

Hoc animus recolat, hoc tua lingua sanet,

Mors dominum seruo, mors sceptræ legionibus æquat,

Diformes simili condicione trahens.

Sex tribulationes vitæ præsentis.

Mors non est malum.

Mors non timenda.

Mors æquat omnia.

De prudenti contra mortem preparatione.

CAPVT CVIII.

Meditatio moris.

Tullius in lib. de senectute. Meditatum ergo esse debet ab adolescentia ut mortem negligamus. Sine qua meditatione tranquillo animo nemo esse potest, cum certissime moriendum sit, & quoquo incertum tempore. Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, nec enim vixisse pœnitet, quia ita vixit, ut non frustra se natum existimet, & ex hac vita discedit tanquam ex hospitio, non ex domo. Commorandi enim diuersorium natura nobis dedit, non habitandi. Idem in Paradoxis. Mors terribilis est his quorum cum vita omnia extinguuntur, non his quorum laus emori non potest.

Abductio animi ad se.

Idem in Tusculanario lib. 1. Tota philosophorum vita, ut ait Cato, commendatio mortis est. Nam quid aliud agimus cum à voluptatibus corporis, & à reipublicæ negociis animum reuocamus, nisi ipsum animum ad seipsum aduocamus, maximeq; à corpore abducimus, secumque esse cogimus. Animum autem à corpore secerne, nihil aliud est quam mori discere. Hoc ergo mihi crede commentemur, nosq; à corpore seiungimus, ut scilicet mori consuescamus. Idem in oratione, ut interficiantur in malo deprehensi. Nequaquam viro forti turpis mors accidere potest. Vegetius Renatus de re militari libro 1. Mortem minus timet, qui minus deliciarum nouit in vita. Seneca in Agamemnone. O quam miserum est nescire mori. Idem ad Luciliam epistola 4. Pletrique inter mortis metum & vitæ tormenta miseri fluctuant, & viuere nolunt, & mori nesciunt, facit tu tibi iucundam vitam omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum adiuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Idem 26. Qui mori didicit, seruire didicit, super omnem potentiam est certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia & claustra? liberum hominum habet, vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ. Idem 54. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum iuuet viuere. Quæ est enim virtus cum eiiciaris, exire. Sapiens nil inuitus facit, necessitatem effugit, quia vult quod coactura est.

Iucunda vita qui facit dat

Petronius. Ego sic semper & vbique vixi, ut ultimam quamque lucem tanquam non redituram consumerem. Versificator.

Ne sis securus hodie vel cras moriturus.
Intus siue foris est plurima causa timoris,
Cunctis sis horis hominis memoy interioris.

Maximianus.

Felix qui potuit tranquillam ducere vitam,
Et lætos stabili claudere sine dies.

Quidius in lib. Metamorph. 3.

--- Ultima semper

Expectanda dies hominis, disique beatus
Ante obitum nemo debet.

Martialis.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Gaufredus in poetria noua.

Quandoquidem mortem non enitare necesse est,
Transcat in formam virtutis.

Cato vbi supra.

Ergo Fac tibi præponas mortem non esse timendam,
Quæ bona si non est, finis tamen illa malorum est.

Non metuis mortem, qui scis contemnere vitam.

Mercurius Trismegistus ad Esclepiam. Nos ergo piissimis votis optamus si pietati diuinæ placeat, ut mundana custodia nos absolutos, superioris partis naturæ restituat, & hic quidem est merces, piæ sub Deo diligenterque cum modo viuentibus.

A

De contemnenda morte.

CAPVT CIX.

Timor mortis.

Valerius libr. 9. Corporis siquidem & animæ societas infirmo vinculo cohærens facile dirimitur, minimoque studio bonum retinendum est, cuius caduca possessio tam leui afflatu violentiæ concussa dilabi potest. Varro in sententijs. Cum natura litigat, qui mori graue fert, duplexque malum est, cum moleste ferimus quod necesse est. Seneca in libro de remedijs fortuitorum. Stultum est timere quod vitare non possis, optimumque est mori, cum iuuat viuere. Idem in libro de naturalibus questionibus 3. Pusilla res est hominis vita, sed ingens res contemptus vitæ, hanc qui contempserit, securus videbit maria turbari, securus aspiciet horridam faciem fulminantis cæli. Quid ad me quam magna sint quibus pereo? Ipsum perire non magnum est. Proinde si volumus esse felices, nec hominum nec rerum timorem versari anima in expedito habenda est. Idem in libro 6. Contemne mortem & omnia quæ ad mortem ducunt contempta sunt, siue bella, siue naufragia, siue ruinarum pondera. Nunquid amplius facere possunt, quam ut corpus ab animo resoluant? hoc nulla diligentia enitat, nulla felicitas donat, nulla potentia euincit. O te dementem & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortem tamen times cum tonat, viues si fulmen effugeris. Repetet te gladius, petet lapis, petet bilis. Non maximum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est, tecum si sensum mortis citæ celeritas infinita præueniet. Iratis dijs propitiisque moriendum est. Animus ergo ex ista desperatione sumatur.

B

Idem in libro Declamationum 3. Cruelius est quam mori, semper timere mortem. Idem in irouade. Optanda mors est, sine mortis metu mori. Idem in theyeste Abeant questus, discedat timor, vitæ nimis avidus est, quisquis non vult mundo secum pereunte mori. Idem in Hercule Etæo. Nusquam ille miser est, cui facile est mori. Idem ad Luciliam epistola 26. Quæ querela est, quod incommodum si quicquid debeat desinere, deficit? & quis exitus melior, quam in finem suum natura soluente dilabi. Idem in 54. In hoc ni fallor erramus, quod mortem sequi iudicamus, cum illa & præcesserit, & secutura sit. Quicquid enim ante nos fuit, mors est. Idem in 77. Nemo tam imperitus est, ut nesciat quandoque sibi moriendum esse, & tamen cum prope accesserit, tergiversatur, tremis, plorat. Nonne tibi videtur stultissimus qui fleuerit, quod ante mille annos non vixerit? æquæ stultus est qui flet, quod post annos mille non viuet. Hæc paria sunt, non eris, non fuisti, vtrumq; tempus alienum est. Quid fies ad hanc legem natus? Quid noui es? hoc omnibus accidit. Idem in 82. Non autem est mors gloriofa, sed fortiter mori gloriosum est. Quæ dementia est fugere, cum retroite non possis? Tullius in Philippica 8. Turpis fuga mortis, omni morte peior est. Idem in Tusculanario li. 2. Qui non modo quia mori necesse est, verum etiam quia nihil mors habet quod sit horrendum: mortem non timet, magnum sibi præsidium ad beatam vitam comparat. Valerius in lib. 7. Theodorus Cyrenæus cum regem Lyfimachum increpasset, & ob hoc cum ille cruci affigi iussisset, terribilis ait, hæc sit purpuratis tuis, mea siquidem nihil interest humi an in sublimi putrescam. Lucanus lib. 8.

C

--- Mors ultima pœna est,
Nec metuenda viris.
Quod non sit ad mortem currendum præ fastidio vitæ.

Mors sequitur et præcedit nos.

D

CAPVT CX.

Aldebertus Cenomanensis. Caro quidem viuificationis officium amat, tantamque cum eo pacem pepigit, ut siquid ei contrarium nouerit, implacabili odio abhorreat.

Quod mori

Mors sequitur

abhorreat, hoc tamen fœdus plerunque molestiæ superuenientes irrompunt, quibus excitata caro ad viuificationis odium sollicitat spiritum, quia sicut illecebrarum desiderio, sic & perniciosè commouetur anxietate sollicitudinum. Quibus dum venatrix illa deliciarum diu subesse formidat, paulatim incipit tædere vitæ, cuius obsequia permixtis incommodis amarescunt. Nascitur inde turpis ac ridiculosus mortis appetitus, nequam scilicet progenies, & quæ more vipereo suos plerunque suffocat genitores. Nonnullos etenim sua tempora quoque habuere, quos vel in aquas, vel ad laqueum egit dolor amissæ pecuniæ, vt taceam de veteribus, quorum mortes simili prouocatas infania nequaquam Poëtæ tacuerunt veridicis assertionibus.

Eusebius in Chronicis. Anno siquidem imperij Aug. 41. Marcus Porcius tædio duplicis quartanæ semetipsum interfecit. *Auctor.* Legitur etiam quod Cleombrotus Ambracensis, cum legisset librum Platonis de immortalitate animæ, semetipsum ex alto præcipitavit præ desiderio melioris vitæ. *Seneca ad Lucilium Epistola 24.* Quotidie quidem morimur, quotidie nempe pars aliqua vitæ demitur, & tunc quoque vita decrescit cum crescimus. Itaque ridiculum est ad mortem currere tædio vitæ, vir enim fortis & sapiens non debet à vita fugere, sed exire. *Idem Epistola 78.* Nec ergo vita sit tædio, nec mors timori, vitam in odij sui adducere solet iners ocium. Hisque necesse est omnem vitam breuem videri, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis metiuntur, interim hoc tene, hoc morde, aduersis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere. Quicquid enim expectatum est diu, leuius accidit.

Quintus Curtius lib. 4. Fortium vitorum est magis mortem contemnere, quam vitam odisse. *Valerius Maximus lib. 9.* Ratio vitam diligere, mortem non timere præcepit Epicurus. Ridiculum est currere ad mortem tædio vitæ. Quid tam ridiculum quam appetere mortem, cum vitam inquietam tibi feceris metu mortis? *Macrobius libr. 1. de Somno Scipionis.* Plato in Phedrone definit homini non esse sua sponte moriendum, sed ineundum. Iterum in Dialogo idem dicit, mortē philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam esse meditationem moriendi. Hæc sibi contraria esse videntur, sed non est ita. Nam Plato duas mortes hominis nouit, quarum vnâ natura, alteram virtutes præstant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solum lege naturæ. Mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras (philosophia docente) contemnit, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exurit passionibus. Et hanc mortem dicit Plato sapientibus appetendam, illam vero quam omnibus natura constituit, cogi vel inferri vel accessiri vetat. *Lucanus lib. 5.*

Seneca est voluisse mori.

Gualterus in Alexandreide lib. 6.

*Fortis animi est contemnere vitam,
Non odisse tamen vitam, sed amare vitæ vitam est.
Degetes & quos constat tædere laboris,
Compelluntur ad hoc, vt vitam ducere vile
Quid reputent.*

Quid mirum ignauis viuere? Martialis.

*Hæstem cum fugeret se Fauus ipse peremit.
Hic rogo nimis furor est, ne moriare mori.*

Idem.

*Quod nimium laudas Cherefonteite mortem,
Vt animam miser, suspicamque tuam,
Hanc & virtutem fracta facit vrcus arsa,
Et tristis nullo qui tepet igne focus.
Rebus in angustiis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.*

Quotidie morimur.

Mors philo- sophica.

De cæteris rebus homini naturalibus, & primo de coloribus corporum.

CAPVT CXI.

A *Vellor.* Dicto de hominis ætatibus, & ætatis singulis accidentibus, restat dicendum de cæteris quæ adiciuntur rebus homini naturalibus, videlicet de corporum coloribus ac figuris, & maris ac fœminæ differentiis. *Iohannicus.* Color cutis fit ab humorum abundantia, aut ab æqualitate, vel inæqualitate. Ab æqualitate est ille qui cõpositus est ex albedine & rubedine. Ab inæqualitate vero procedunt niger, citrinus, rubeus, glaucus, & albus. Color quidem rubeus & niger & citrinus significant calorem dominantem corpori. Citrinus autem solus designat choleram rubeam. Niger vero solus choleram nigram. Rubeus solus sanguinis abundantiam. Albus autem & glaucus abundantem frigiditatem. Sed albus ex felle, glaucus ex melancholia suas causas habere designant. Ab exterioribus plerunque colores adueniunt, vt ex frigore Scotis, ex calore Æthiopiis, & ex aliis multis accidentibus. Sunt & alij spirituales calores, vt ex timore vel ira, vel tristitia, vel ex aliis animi motionibus.

Colores capillorum quatuor sunt, scilicet niger, rubeus, glaucus, canus. Niger ex abundantia cholericum humoris intensi, vel aduisione sanguinis, vel ex multitudine cholere non aduiste, vnde semper fiunt capilli rubei. Glaucus autem ex melancholica abundantione. Canities vero fit ex nimia defectione caloris naturalis, & ex effectu putridi phlegmatis; quod plurimum fit in senibus. Colores autem oculorum sunt quatuor, scilicet niger, subalbidus, varius, & glaucus. Nigredo fit ex defectu visibilibus spiritus, aut ex perturbatione ipsius, aut ex penuria cristallini humoris, aut quia idem humor plurimum recedit intus, aut modico humore albugineo, aut ex perturbatione ipsius, aut ex abundantia qualitatibus vici humoris. Subalbedo vero fit ex septem rebus contrariis superioribus, id est ex abundantia visibilibus spiritus, aut ex claritate ipsius &c. Varius autem color vel glaucus fit, si res conueniunt, quæ nigredini vel subalbedini accidunt. Et varius quidem color significat visibilem abundare magis, & clarescere in sua varietate. Glaucus autem eundem spiritum abundare nimis, & subnigrescere in sua glaucedine. *Razi in Almanfore.* Color rubus aut rubeus sanguinis & caloris innuit multitudinem. Color autem inter rubeum & album medius, æqualem significat complexionem, si cum hoc etiam cutis nuda fuerit à pilis. Color flammeus significat instabilitatem & maniam, rubeus & clarus verecundiam. Viridis aut niger, mortum prauitatem. *Auctor.* De hac quoque materia, videlicet de cutis coloribus dictum est superius in tractatu communi de animalibus.

Colores capillorum 4.

Nigredo vnde?

De figuris corporum, & primo de pinguedine & macie.

CAPVT CXII.

I *Iohannicus.* Qualitatum vero, id est figurarum corporis sunt quinque modi, videlicet crassitudo nimia, macies extenuata, synthesis, squaliditas, & æqualitas. Pinguedo fit ex frigiditate, & superabundanti humiditate. Macies autem ex frigiditate & intensa siccitate. Synthesis ex caliditate & siccitate; squaliditas ex frigiditate & intensa humiditate; æqualitas vero fit ex humorum æqualitate, & hæc sunt corporum formæ. *Ex lib. de regimine sanitatis.* Figuræ corporis sunt sex, id est pinguedo, macies, temperies, soliditas, raritas, & mediocritas inter pinguedinem & maciem soliditatem & raritatem existens. Corpora inter pinguedinem & maciem temperata sunt laudabiliora, quia saniora & magis cæteris sufferentia. Calor enim naturalis horum corporum fortis est, & digestio perfecta. Vnde membra fortia sunt ad expellenda nocua, quia temperata compositio non est nisi de temperata complexionem.

Pingua vero pessima sunt, maxime si sunt naturaliter. Hæc enim corpora sunt pessimis morbis apparatus, quia naturalis eorum calor defectus est propter angustiam venarum.

Angustia venarum vnde

Causa vero angustiarum venarum duplex est, Vel ex defectu caloris naturalis, Vel quia premuntur & coarctantur venæ ex carniū multitudinē; Hi parum viuunt, quia angustia venarum est causa deficiendi calorem naturalem. Rursus causa eorum est spiritus indigentia, Hæc quoque omnia sunt per abundantiam humorum in corpore coadunatorū, quæ est prolixiorum morborum materia, sicut est anhelitus, apoplexia, paralytis, & similia. Item propter grauitatem suorum corporum nequeunt aliquod operari exercitium vel laborem.

Exercitium.

Qui quoque si exercuerint, molestissimi erunt. Motus autem exercitij calorem confortat naturalem, & fortitudo caloris naturalis est causa digestionis. Quod si multum digerunt crassities eorum augmentabitur, & augmentata crassitie venæ eorum fiunt plus angustæ. Vnde æt cum flamine intrans non inuenit aditum quo ad totum corpus veniat. Ideoque sic causa calorem naturalem suffocandi & subitanæ mortis. Proinde huiusmodi corpora habentibus succurratur, vt minuatur eorum superfluitas. Macies vero molesta est, quia sicca. Vnde & his qui sunt huiusmodi, non durant exercitia, quia calefaciunt & desiccant corpora, vnde sunt in eis augmentandæ materiæ. Hi etiam nequeunt pati calorem vel frigiditatem, quia cito perforantur vsq; ad inferiora propter carnis paucitatem. Qui si ceciderint super solida corpora, vel ipsa super eos, illico magnā patiuntur molestiam. Franguntur enim ossa eorū, quia sunt enudata carne. Quibus pharmacia inconueniens est, maxime si habuerint macras hypocondrias. Sunt enim ad tussim apparatus, propter siccitatem corporum eorum.

Macies.

Vnde Galenus in secundo libro super quintam epidemiam. Macilentia & sicca corpora plus crassis sustinent indigentiam. Crassa enim plus siccis dissoluuntur, sicut videmus humida semper dissolui. Et sicca sicut lapides, minime. Quorum dissolutio si fuerit, paruissima erit. Et quia hæc duæ figuræ tantæ pessimitatis sunt, oportet vt macilentam increassemus, & crassam extenuemus. Macri sunt increassandi cum multa reque, & paruis exercitiis, & fricationibus vtantur quo ad calor naturalis suscitetur. Deinde vngantur cum humidis oleis, & lætitiā vtantur, vestimenta eorum sint læuia & mollia, & humida sumant cibaria. Post cibum balneentur, Crassi vero extenuandi sunt nimis exercitiis & laboribus & ieiuniis, & balneis in aqua salsa ante cibum, vtantur & vigiliis, & dormitent in locis asperis. Sed & asperis vtantur vestimentis, & assuescant tristitiæ cogitationis, comedantque cibaria pauci nutrimenti.

Dieta macilentorum.

De soliditate ipsorum & raritate.

CAPVT CXIII.

Corpora vero quæ sunt inter soliditatem & raritatem mediocritia, minus cæteris ægra sunt. Quia modicum ex eis dissoluitur, non sicut de rarioribus. Nec in eis humores sicut in solidis augmentantur. Colores eorum glauci sunt, & pilosi sunt. Istis tamen rara corpora minus sunt laudabilia, quorum figuræ sunt ita. Pilos enim & multos habent, & crosso, & venas plenas. Rara vero corpora solidis sunt meliora, quia crassiora, & maiorem cibi quantitatem quam solida sustinent. Tolerant etiam laborem, neque cito fatigantur, quia super corporum suorum raritatem superfluitas dissoluitur humorum, qui fiunt causa fatigationis cum laborauerint.

Signa solidorum corporum.

Solidis corporibus hæc signa sunt pilorum paucitas & tenuitas, & corporum lenitas, & carniū multitudo, subtilitas venarum, copia vrinx, & egestionis. Parum enim ex eis per sudorem soluitur. Ideoque huiusmodi corpora sunt peiora, quoniam multum cibi

non sustinent propter paucitatem dissolutionis corporum illorum, quia penetrat cibus neque bonæ digestionis est. Nequeunt autem pati laborem, citoque fatigantur, quia mali humores in ipsis clausi per sudorem non dissoluuntur. Vnde in læcitis permanentes sunt causæ fatigationis. Idcirco semper infirmantur secundum humorum materiam in ipsis coadunatam. Quare necesse est his dari pauca cibaria; subtilia ac humida, vt facile habeant digestionem, neque in ipsis superfluitas humorum coadunetur. Quod si impinguari volunt, cito increassantur propter nimietatem suæ dissolutionis. Sed solida semper de interioribus infirmantur, malorum chymorum, quia de pauca ciborum superfluitate non dissoluta, mala ægritudo generatur. Sed de exterioribus sicut aeris frigiditate, sole, & cæteris non cito infirmantur. Illorum enim accidentium ictus nequit ad interiora perforare propter soliditatem corporum eorum. Rara vero semper stiptica & macra sunt propter nimiam solutionem eorum, quæ cito accidentia exteriora, quia rara sunt, perforant. Vnde Hippocrates. Rara corpora solidis meliora sunt, minusque infirmantur de superfluis cibus, Bene enim digerunt, plures tamen ægritudines patiuntur de exterioribus accidentibus.

De differentia maris & feminae.

CAPVT CXIII.

Vir nuncupatus est (vt ait Lactantius) eo quod maior in eo vis est, quam in feminis. Vnde & virtutis nomen accepit, siue quod vim agat in feminam. Mulier appellata est à mollicie, tanquam mollior. Vtrique etenim fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Sed ideo virtus maxima viri est, mulieris minor, vt patiens vicum esset, scilicet ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium sexum prorueret. Dicitur ergo mulier secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis, Et hoc ex lingua sacræ scripturæ. Nā Eva statim facta de latere viri sui nondum contacta à viro, mulier fuit appellata. Femina vero à partibus famorum dicta est, vbi sexus femineus à viro distinguitur. Alij græca etymologia feminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris feminas esse tam in mulieribus, quam in animalibus dicimus; Vnde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur.

Vir.

Mulier.

Famina.

Auicenna ubi supra. Mulieres quoque frigidioris complexionis sunt quam viri. Ideoque etiam in creatura minores sunt masculis & humidiores. Itaque propter complexionum earum frigiditatem multiplicantur earum superfluitates, & propter paucum earum exercitium, substantia quoque carniū earum rarior est, licet caro viri ex parte compositionis eius quod ei admiscetur, rarior sit. Sua namque spissitudine plus prohibetur in ipsam penetrare, quod neruis, & neruorum villis ad eam profluit. Constantinus ubi supra. In omnibus etiam animalibus, & masculi calidiores & sicciores sunt quam feminae. Vnde cito pubescunt, & pili eorum fortiores sunt. Feminae vero non barbescent, quia mares maioris sunt ardoris, fortiores quoque sunt, & animosiores lati pectoris ac pilosi, & ad motum citius prompti. Prudentia, intellectus, discretio, continentia, maiores inueniuntur in eis, quod etiam fit causa maioris caloris. Feminae vero minus pilosæ sunt in pectore & ventre, debiliores manibus & pedibus, tumebundæ, pectore strictæ, minus scientes. Ideoque parua sunt earum capita. Manus quietæ, ex quibus frigidiores esse probantur. Citius tamen propter ætatem crescunt, sed earum crescere velocius est, ad complementum, quia parum in eis est caloris naturalis.

Quare femina non barbescent

De Mulierum vitijs.

CAPVT CXV.

Mulier quid?

Secundus Philof. Quid autem est mulier? Homini confusio, infatiabilis bestia, continua sollicitudo, indefinens pugna, incontinentis viri naufragium, humanum mancipium. *Valerius Maximus lib. 2.* Vini vsus olim fuit Romanis sceminis ignotus, ne sci. in aliquod dedecus prolaberentur. *Seneca de naturalibus questionibus lib. 5.* Muliebrium vitiorum fundamentum est auaritia. *Terentius in Hechyra.* Mulieres ferme vt pueri leui sententia sunt, vno autem animo omnes socrus oderunt nurus. *Ex proverbijs sapientum.* Aut amat aut odit mulier, nihil est tertium. A parte mala quando est mulier, tunc demum fit bona, Anus cum ludit, morti delicias facit. Mulier cum sola cogitat, male cogitat. *Marsilius.* Feminae vincunt viros. *Macrobius in libro de Saturnalibus.* Papyrius cum puer esset, forte cum patre suo in curiam ierat, illum reuertentem percunctari cepit mater, quid in senatu egissent patres, puer respondit, tacendum esse, neq; id dici licere. Mulier audior audiendi secretum rei & silentium pueri, animum eius ad inquirendum euerberat, Tunc puer virgine matre, lepidi atque festiui mendacij consilium capit. Actum in senatu dicit, utrum videatur vtilius esse, vnusne duas haberet vxores, an vna apud duos nupta esset. Hoc illa vt audiuit, ad ceteras matronas retulit, Postridieque ad senatum confluunt orantes, vt vna potius duobus nupta fieret, quam vni dux, Senatores quoniam esset illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio hęc vellet mirabantur, & vt non parua rei prodigium illam verendi sexus impudicam pauescebant insaniam. Puer Papyrius publicum metum demit, quę matri dixerat enarrat, Senatus quidem ingenium pueri exosculatur, consultumque facit, ne præter illum pueri cum patribus in curiam post hoc introirent. *Ouidius de arte lib. 1.*

*Parciar in nobis nec tam furiosa libido,
Legitimum finem flamma virilis habet.
Qua dant, quęque negant, gaudent tamen esse rogata
Pessima sic nulli non sua forma placet.
Delectant etiam castas præconia formæ.*

Idem in lib. 2.

*Non est saluus aper media tam seuius in ira,
Fulmineo rapidos dum rotat ore canes,
Nec leo cum catulis lactantibus vbera præbet,
Nec breuis ignaro vipera lesa pede,
Famina quę socij depressa pellice lecti,
Ardes & in vultu pignora mentis habet.*

Idem.

*Ludunt formosę, casta est quam nemo rogauit.
Iuuenalis lib. 1.*

*Cognoscit mulier quid toto fiat in orbe,
Prima videt famam, rumorisque illa recentes
Excipit ad portam:*

*Intolerabilius nihil est quam femina diues,
Quę non faciat quod principis vxor.*

Scalputius in bucolicis.

Mobilior vitis est femina.

Virgilius in Aeneid. lib. 5.

Varium & mutabile semper Femina.

Cato.

Femina dum plorat, hominem superare laborat.

De regimine mulieris prægnantis.

CAPVT CXVI.

Nutrimenta
prægnantis.

Razi in *Alm. 4. parte.* Mulier prægnans ab omnibus nutrientibus in quibus amaritudo & acuitas est abstinere debet, vt sunt cappare, luppini, oliuę immaturę, & his similia. Omnia quoque vitare debet, quę vrinam & menstrua prouocant, vt sunt cicer, phascoli, præcipueque ruta. A saltu quoque & percussione, & casu debet custodiri, præcipueque in imprægnationis initio, & etiam in fine, & ab omni sollicitudine

SPEC. NATVRALE.

Aremoueri, quę sepe abortus causa existit. Nuttiri vero debet cum subtilibus humorum bonorum generatiuis, aut nauseę repressiuis, & os stomachi corroborantibus, vt est caro gallinę, perdicis, & hædi. De vino quoque boni odoris bibere modicum, quod temperatè sit aquatum. Ieiuna vero bibat rob fructuum acetosorum ac stipticorū, cum quibus parum de tuscisco xyloaloes accipiat, vt abominatio & nausea in ea reprimantur. Exercitio quoque temperato vtatur, & sibi caueat, ne longam in sole vel in balneo moram ipsa faciat. Cantilenas autem habeat, & ea quę delectationem afferunt, res etiam odoriferas circa caput & faciem. Necnon & somnum augeat, nec impleatur cibo semel. sed multis vicibus in die comedat. A malis autem nutrientibus sibi caueat, & ne multa cibaria, diuersaque in stomacho misceat. Quod si multum in ea destruat appetitus, de rebus acutis parum est ei tribuendum, vt sunt cepe & synapis, & similia, quę digregando commouent appetitum. Masticem etiam & olibanum conuenit masticare, cidonia & granata, malaque maciana comedere. Si vero ipsam infirmari contigerit, oportet vt siue minutione, siue ventris solutione medeatur. Sed cum maximo timore multa que diligentia fiat, ad hoc vt fetus remaneat, partusque facilis efficiatur.

Auicenna in 3. Canone. Cum prægnans appropinquat partui, tunc necesse est vt assiduet balneationem & tinam. Et melius est vt fiat extra balneum, vt non debilitetur, quare mollificetur. Et vt administretur inunctio pectinis, & dorsi, & coarum cum eis quę sunt sicut oleum anetinum, camomelinum, & deberi, & assiduet suppositione aromaticorum, effundat in maceria sua cerotaria subtilia olea mollificantia, & multilagines mollificantes, sicut adeps gallinę, & anseris tepida & non frigida. Cumque præsens est partus, comedat rem pauce quantitatis & multi nutrimenti, & bibat desuper vinum odoriferum. Deinde sedeat mulier hora vna & tendat pedes suos. Deinde resupinetur super dorsum suum hora vna. Deinde surgat subito, & ascendat in gradus, & descendat & clamet. Cum ergo aperitur os matricis parum tunc oportet vt suffumigetur, & proprie cum scinditur siphach, & laboret siti, & aperiet os suum & intromittat aerẽ plurimum attrahens ipsam naribus. Et melius super quod sedetur post apertionem matricis est scamnum puluinari superposito. Si pinguis fuerit mulier, super ventrem se ponat & caput super terram, & submittat genua ventri vt comprimatur &c.

Haly. Cum menstrua mulieri tolluntur, accidit ei multorum appetitus incertus, & subuersio, sputaque & vomitus. Dolor etiam in ore stomachi, & paucitas appetitus. Detur ergo syrupus xyloaloes. Lambat quoque xyloaloes, & masticem odoret, aliaque iucunde redolentia, pullos & hædos comedat, & malagranata cidonia, pyra, nec tamen multum comedat, sed ter in die paulatim reficiatur, ne stomachus eius grauetur. Quod si propter aliquam passionem indiguerit sanguine minui, vel cathartico purgari, non oportet hæc in primordiis accelerari, donec quatuor mensum sit prægnans, & tunc faciendum est hoc 5. mense vel 6. vel 7. Cauendum est hoc idem octauo & nono. In primis namque quatuor mensibus est in ea fetus debilis, & opus est ei cibo. Minuit autem cibum minutio, unde & moritur fetus. Octauo quoque & nono iam augmentatus fetus eget maiori cibo, in quibus si mulier euacuetur, cibum minuitur & fetus moritur.

De regimine parientis.

CAPVT CXVII.

Razi ubi supra. Cum autem hora partus appropinquet, parturiens in balneo mitti debet, & in tina quotidie sedere, ventrem & costas cum oleo sissimino inungere, nutrientia quoque bonum habentia saporem ac lenientia sumere. Cumque partus aduene-

H h h h 3

rit hora,

De accid-
tium partu
curatione.

rit hoca, costę mulieris & inferiores partes inungi de-
bent cum oleo de alcheiri, & oleo sambacino calefa-
ctis, ipsamque paulatim incedere, quę postquam par-
tum ambulauerit, sedeat & pedes æqualiter tendat.
Deinde vero super utrosque se subleuet, & si dolor
partus fortis fuerit, nares & os apprehendendo se pre-
mat. Obstetrix quoque costas eius extendat, & hume-
ros illaq; inferius premat. Et si diu taliter se habuerit,
effidantem vnctuosum de pullis factum in quo adeps
gallinę pinguis & anatis ponatur in potu sumat, vi-
numque boni odoris bibat. Si vero in partu secundina
remanferit, prouocanda est cum confidi sternutatio
nares apprehendendo.

Haly ubi supra. Mulier adueniente partu modo de-
ambulet, modo sedeat super scamnum. Cumq; dolor
creuerit spiritum suum arceat & includat, & ad interi-
ora impellat. Infantem vero susceptura post tergum
eius sedeat, manumque suam super uterum eius & ilia
ducat, siue autem difficillimus sit partus, siue fetus in
utero mortuus, siue post partum secundina remanse-
rit, vnique proprio subueniendum est medicinę re-
medio.

De partibus geminis & mensuris.

CAPVT CXVIII.

Sidorus ubi supra. Extant ab vno ortu duo puerpe-
ria egesta, vt in ea quę gemino partu alterum mari-
to similem, alterum ab utero genuit. Rursus in alia
quę vnum iusto partu, alterum quinq; mensium edi-
dit, Et in alio quę septem mensium adito puerperio
insecutis mensibus geminos enixa est. *Haly.* Pariunt
quidem mulieres sepe duos, raro autem plures, vidi
tamen quę peperit masculos scil. duos, & feminam.
Tradunt etiam quandam mulierem vno partu quinq;
peperisse, sicque quatuor annorum spacio 20. fetus
viuentes effudisse, & hoc quidem possibile est, mihi
tamen sensu incognitum. Sunt etiam quatuor in ma-
trice loca foueis similia, quę sunt ora venarum a qui-
bus sanguis mēstruus in matricem fluit. Audiui etiam
mulierem in 7. mense peperisse filium, & in 9. alium.
Huius causam esse dicunt, quod post conceptionem
coitui se dederit alterius viri. *Sigebertus in Chronicis.* Tē-
poribus Theodosij senioris in castello Iudeę Emaus,
natus est puer perfectus ab umbilico, & sursum diui-
sus, ita vt haberet duo pectora, & duo capita, & vnus-
quisque proprios sensus. Vnus edebat & bibebat, &
alter non edebat, vnus dormiebat, & alter vigilabat.
Nonnunquam simul dormiebant. Ludebant ad alteru-
trum, & flebat uterque & percutiebant se inuicem.
Vixerunt autem annis ferme duobus, & vnus mor-
tuus est, alter vero superuixit diebus quatuor. *Solinus.*
Contra naturā est in pedes procedere nascentes. Qua-
propter velut ægre parti appellatur Agrippę, ita editi
minus prospere viuunt, & de vita eorum breui rece-
dunt. Quidam etiam cum dentibus procreantur, vt
Agreus, Papyrius, Carbo, & Marcus Curio dentatus,
ob id cognominatus. Quidam vice dentium continui
ossis armantur soliditate, qualem filium Bythinorum
rex Prusias habuit. Ipsum dentium numerum discer-
nit qualitas sexus, cum in viris plures sint, in feminis
pauciores, quos rhinodontas vocant. Et quibus gemi-
ni prodeunt a dextra parte fortunę blandimenta pro-
mittunt. Quibus a sinistra versa vice. Cumque nascenti-
um prima vox sit vagitus, Zoroastrem ipsa hora qua
natus est risisse nominus.

Ioannes Chrysost. super Matth. lib. 2. Sic autem nascun-
tur quidam eunuchi, sicut & sex digitos habentes vel
quatuor. Si enim Deus sicut ab initio constituit vnā
quamque creaturam, sic eam dimitteret immutabili-
ter semper in ordine suo permanere, natura rerum ip-
sa se regere æstimaretur, & operatio Dei coram ho-
minibus in obliuionem duceretur. Ideo natura rerum
contra ordinem suum conuertitur, vt semper Deus
naturarum opifex in memoriam reducat, & non so-

Pluralitas in
partu.

Menstruum.

Agrippa qui

Zoroastres
natus videtur.

lum semel, sed quotidie opera sua facere videatur. Vn-
de de cæco qui contra naturę regulam sic natus fue-
rat, dicitur. Neque hic peccauit, neque parentes eius,
sed vt manifestentur opera Dei in illo. *Ex lib. de natura
rerum.* In quadam etiam regione, sicut dicitur, Infan-
tes cum bufonibus nascuntur: si quis autem sine bu-
fone nascitur, mater eius tanquam adultera iudicatur,
& vt quę ab alienigena concepit, a marito suo repu-
diatur.

De portentis.

CAPVT CXIX.

Sidorus lib. II. Portenta quidem a Varrone esse di-
cuntur, quę contra naturam nata videntur, sed non
solum contra naturam, quia diuina voluntate fiunt,
cum voluntas creatoris cuiusq; conditę rei natura sit.
Vnde & ipsi gentiles Deum modo naturam, modo
Deum appellant. Portentum ergo fit non contra na-
turam, sed contra quam est nota natura. *Portenta* au-
tem & ostenta, monstra atq; prodigia ideo nuncupan-
tur, quod portendere atque ostendere, monstrare, at-
que prædicere aliqua futura videntur. Nam portenta
dicta perhibent a portendendo, id est præostendendo.
Ostenta autem quod ostendere quicquid futurum vi-
deantur. *Prodigia* quod porro dicant, id est futura præ-
dicant. *Monstra* vero a monitu dicta, quod aliquid si-
gnificandum demonstrent, siue quod statim mōstrent
quid appareat. Et hoc proprietatis est, abusione tamen
scriptorum plurimum corrumpitur.

Quædam autem portentorum creationes in signi-
ficationibus futuris constituta videntur, vult enim
Deus interdum ventura significare per aliqua nascenti-
um noxia, sicut per somnia & per oracula, quo præ-
moneat & significet quibusdam vel gentibus, vel ho-
minibus futuram cladem, quod plurimum etiam expe-
rimentis probatum est. Xerxi quippe vulpis ex equa
creata solui regnum portendit. Alexandro ex muliere
monstrum creatum, quod superiores corporis partes
hominis quidem sed mortuas habuerit, inferiores di-
uersarum bestiarum sed viuentes, significasse repenti-
nam regis interfectionem. Superuixerant enim dete-
riora melioribus, sed & monstra quę in significationi-
bus dantur non diu viuunt, sed continuo vt nata fue-
runt occidunt. Portentum autem & portentuosum
differt, Nam portenta sunt quę transfigurantur, sicut
fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem, *Vnde
Lucanus.* *Maremq; suos conterruit insans,* Portentuosum
vero leuem sumunt mutationem, exempli causa cum
sex digitis nati.

De variis portentorum modis.

CAPVT CXX.

Portenta ergo vel portentuosum existunt, alia ma-
gnitudine totius corporis ultra communem ho-
minum modum, quantus fuit Titio in nouem iuge-
ribus iacens, Homero testante. Alia paruitate totius
corporis, vt fauni vel quos gręci Pygmæos vocant,
eo quod sint staturę cubitales. Alia magnitudine par-
tium, veluti capite informi, aut superfluis membro-
rum partibus, vt bicipites & trimani vel synodontę
quibus gemini procedunt dentes. Alia defectu par-
tium, in quibus altera plurimum pars deficit ab altera,
vt manus a manu, vel pes a pede. Alia descissione, vt
sine manu & capite generata, quos gręci stercios vo-
cant. Alia per numeria quando solum caput aut crus
nascitur. Alia quę in parte transfigurantur, sicut qui
leonis habent vultum, vel canis vel taurinum caput,
aut corpus, vt ex Phaside memorant genitum mino-
taurum, quod gręci ætheromorfian vocant. Alia quę
ex omni parte transfigurantur in alię creationis por-
tentum, vt ex muliere vitulum dicit historia genera-
tum. Alia quę sine transfiguratione mutationem ha-
bent locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, au-
res supra

Nati cum
bufonibus.

Portenta.

Ostenta.
Prodigia.
Monstra.Xerxi &
Alexandri
portenta.Varia por-
tentorum diffe-
rentia.

res supra tempora, Vel sicut Aristoteles tradidit quen-
dam in sinistra parte iecur, in dextra splen habuisse.
Alia secundum connaturationem, vt in alia manu di-
giti plures connaturati, & coherentes reperiuntur in
alia minus, siue in pedibus. Alia secundum immatu-
ram & intemperatam creationem, sicut hi quid den-
tati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu
plurimarum differentiarum, sicut illud quod praxi-
mus in Alexandro multiforme portentum. Alia com-
mixtione generis, vt qui Androgynæ & Hermafroditi
vocantur; Hermafroditi autem nuncupati, eo quod
vterque sexus in eis apparet. Herma quippe apud græ-
cos masculus, Affrodi femina nuncupatur. Hi dextrâ
mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes,
vicissim cocundo & gignunt & pariunt.

De portentis vel monstris fabulosis.

CAPVT CXXI.

Dicuntur autem & alia hominum fabulosa por-
tenta, quæ non sunt, sed ficta in causis rerum in-
terpretantur, vt Geryonem Hispaniæ regem triplici
forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantæ cõ-
cordiæ, vt in tribus corporibus quasi vna anima essent.
Gorgones quoque meretrices erinitas serpentibus,
quæ aspicientes conuertebant in lapides, habentes v-
num oculum quo inuicem vtebantur. Fuerunt enim
tres sorores vnius pulchritudinis quasi vnius oculi,
quæ ita spectatores suos stupescere faciebant, vt ver-
tere eos putarẽtur in lapides. Syrens tres fingunt fuisse
ex parte virgines & ex parte volucres, habentes alas &
ungulas, quarum vna voce, altera tibiis, tertia lyra ca-
nebant, quæ illectos nauigantes sub cantu ad naufra-
gium trahebant. Secundum veritatem autem meretri-
ces fuerunt, quæ transeuntes quia deducebant ad ege-
statem, his fictæ sunt inferre naufragia, Alas autem
habuisse & unguilas, quia amor & volat & vulnerat.
Quæ inde in fluctibus commotasse dicuntur, quia flu-
ctus veneris creauerunt. Scyllam quoque ferunt femi-
nam capitibus succinctam caninis cum latratibus
magnis propter Siculi maris, in quo nauigantes verti-
cibus in se concurrentium vndarum exterriti, latrare
existimant vndas quas sorbens ætus vorago colli-
dit.

Fingunt & monstra quædam irrationalium animã-
tium, vt *Cerberum* inferorum canem tria capita haben-
tem, signantes per eum tres ætates per quas mors ho-
minem deuorat, id est infantiam, iuuentutem, sene-
ctutem. Quem quidam ideo dictum Cerberum pu-
tant, quasi creoboros, id est carnem vorans. Dicunt
& *Hydræ* esse serpentem cum nouem capitibus, quæ
latine Cedra dicuntur, quod vno exso tria capita ex-
crefcebant. Sed hydræ constat locum fuisse euomen-
tem aquas vastantem vicinam civitatem, in quo vno
meatu clauso multi erumpebant. Quod Hercules vi-
dens, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus, Nam
hydra ab aqua dicta est. Huius mentionem facit Am-
brosius in similitudinem heresum dicens. Heresim
enim velut quædam hydra fabularum vulneribus suis
creuit, & dum sæpe resciditur pullulat, igni debita in-
cendioque peritura. Fingunt & *Chymeram* triformem
bestiam, ore leonis, postremis partibus Draconis, me-
dia capræ vomentis ignem. Quam quidam philoso-
phi non animal sed Cilicia montem esse aiunt, qui
busdam locis leones & capras nutrientem, quibusdam
ardentem, quibusdam plenum serpentibus, hunc Bel-
lophoron habitabilem fecit, vnde Chymeram dicitur
occidisse. Centaurus autem species hominum & equo-
rum vocabulum indidit, id est homini equo mixto.
Quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed
pro eo quod discutientes in bello velut vnum corpus
equorum & hominum viderentur, inde centauros fi-
ctos asseruerunt. Porro *monocentaurum* nomen sum-
psisse ex tauro & homine, qualem in bestiam dicunt

SPEC. NATURALE.

A fabulosè in labyrintho inclusam fuisse, de qua Ovi-
dius. *Sembonemque virum, semuirumque bouem.* Mono-
centaurum autem vocari, eo quod media hominis spe-
cies, media asini esse dicatur, sicut & hippocentaurus,
quod equorum hominumque in eis natura coniuncta
fuisse putatur.

De Transformatis.

CAPVT CXXII.

Scribuntur autem & quædam & monstruosæ ho-
minum transformationes in bestias, sicut de illa
maga famosissima Circe, quæ socios Vlyssis mutasse
fertur in bestias. Et de archadibus qui sorte ducti trans-
nabant quoddam stagnum, atque ibi conuerteban-
tur in lupos. Nam & Diomedis socios in volucres
fuisse conuersos non fabuloso mendacio, sed historica
affirmatione confirmant. Sed & quidam asserunt strig-
as ex hominibus fieri: Ad multa enim latrocinia sce-
leratorum mutantur siue cum magicis cantibus, siue
herbarum veneficio totis corporibus in feras trans-
eunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationem
recipiunt, & corrupta in diuersas species transforman-
tur, sicut de vitulorum carnibus putridis apes, sicut
de equis scarabæi, de mulis locusta, de cancri scor-
piones. Ouidius.

*Concava littoreis si demas brachia cancri,
Scorpion exibat caudaque minabitur vnta.*

Solimus. Neuri vt accipimus ætatis temporibus in
lupos transfigurantur, deinde spacio exacto quod huic
forti attributum est, in pristinam faciem reuertuntur,
populis istis Deus Mars est, pro simulacris enses co-
lunt. Homines victimas habent, ossibus adolent ignes
focorum. Gelonij ad eos proximant. De hostium cu-
tibus & sibi indumenta faciunt, & equis suis tegmina.
Helindus in Chronis. Memini me adolescentulum
audisse à nonnullis pro vero narrari quod in territorio
Beluacensi erat quidam rusticus, qui, dum vxor eius la-
uaret ei caput, quosdam articulos manus pueri ex ore
euomit. Opinio autem nimis vulgata erat in lupum
illam per diuersa tempora transformari. Hæc autem
opinio per illum vomitum articulorum pueri vehe-
mentius confirmata est. *Item in lib. 8.* Lemures autem
siue laræ, nihil aliud sunt quam terribiles vmbre, vel
animarum damnatarum, vel nequissimorum & im-
mundorum spirituum. Quarum natura, testante Hie-
ronymo, dicitur esse terrere paruulos, & in angulis
garrere tenebrosis. Sed harum terror inutilis signo
crucis opposito vt fumus euanescit.

De quorundam virorum miris ac singularibus naturis.

CAPVT CXXIII.

August. de Civ. Dei lib. 8. Quorundam naturas ho-
minum nouimus vt alias dictum est, ipsa rarita-
te mirabiles, de corpore suo facientium, quod alij nul-
latenus possunt, & audita vix credunt. Sunt etenim
quidam qui & aures & singulas vel ambas simul mo-
uent. Sunt qui totam cæsiem imo capite ad frontem
deponunt, reuocantque cum volunt. Sunt qui eorum
quæ incredibiliter varia & plurima vorauerunt, paulu-
lum præ cordis cõtrestitis tanquam ex sacculo quod
placuit integerrimum proferunt. Quidam & voces a-
nium pecorumq; & aliorum quorumlibet hominum
sic imitantur & expriment, quod nisi videantur omni-
no discerni non possunt. Nonnulli etiam ab imo sine
villo pedore ita numerosos pro arbitrio sonitus edunt,
vt ex illa quoque parte cantare videantur. Expertus
sum hominẽ solere cum vellet sudare, notum est etiam
quosdam cum volunt vbertim lachrymas fundere.

Solimus. Aulus Crassus quem Parthica bella rapue-
runt, eo quod nunquã riserit Agelastus cognominaba-
tur. Inter alia Socratis magna, præclarũ illud est, quod
in eodem vultus tenore, etiam aduersis interpolatibus

H h h h 4

perstitit,

Homines transfigurati in animalia.

Lemures.

Plorantes & sudantes cum volunt.

Socratis præclarum.

Gorgones meretrices.

Syrens meretrices.

Scylla.

Cerberus.

Hydra.

Herfys est hydra.

Chymera.

Centaurus.

Monocentaurus.

perstitit. Heraclitus & Diogenes Cynicus nihil vnquam de rigore animi remiserunt, calcatisq; turbinibus fortitorum, aduersus omnem dolorem vel miseriam, vniformi durare proposito. Pomponium Poëtam consularem virum, nunquam ructasse habetur inter exempla. Antoniam Drusi non fuisse percelebre est. Nonnullos nasci accepimus concretis ossibus, eosque neque sudare consueuisse, neque sitire, qualis fuit Syracusanus Ligdanius, qui tertia & 30. Olympiade primus ex Olympico certamine Paneracij coronam reportauit, cuiusq; ossa deprehensa sunt medullam non habere.

Prodigiola
fortitudo.

Varro in relatione prodigiolarum fortitudinis annotauit Tritannum gladiatorem, natu Sannitem fuisse, qui ex rectis & transuersis neruis non modo crate pectoris, sed & manibus cancellatis & brachijs omnes aduersarios leui tactu ac penè securis congressionibus vicerit. Eius filium militem Cnei Pompeij pari modo natum ita spreuisse hostem prouocantem, vt inermi eum dextra superaret, & captum digito vno in castra imperatoris sui reportaret. Milonem quoque Crotoniensem egisse omnia supra quam homo valet, etiam is proditur quod ictu vno manus taurum fecit victimam, eumque solus vna die absumpsit non grauatus. Super hoc nihil dubium, nam vt inde factum elogium extat, victor ille omnium certaminum obiit.

De quibusdam mulieribus Barbaris & monstruosis.

CAPVT CXXIV.

Ex libro de natura rerum. Potro in partibus Orientis (vt dicit Magister Iacobus de Viatico) sunt Amazones, videlicet in armis & præliis egregie mulieres, iuxta montes Caspios in insula fluuio vndique circumclusa plusquam 200. millia absque virorum consortio seorsum habitantes. Quæ quando cum Regina sua vidtrices à præliis reuertuntur, à viris suis qui per se comitantur extra insulam adorantur. Semel autem in anno causa generandæ prolis ad maritos exeunt, reuertæque si masculum conceperint, ipsum per 6. annos nutriunt, & postea patri suo transmittunt. Si vero feminam, ipsam secum reseruant, itaque quoniam ex frequenti libidinis vsu multi spiritus consumuntur, præfata viragines, quanto rarius coeunt, tanto fortiores ad pugnandum magis idoneæ sunt.

Amazones.

In supradictis quoq; partibus sunt & mulieres speciosæ valde in quodam flumine calido habitantes, horridas vestes habentes, armisque argenteis eo quod ferrum non habeant vtentes. Sunt & aliæ in syluis Indiarum barbas habentes vsque ad mammillas, pellibus animalium indutæ, nec viuunt nisi de venatione, habent enim pro canibus tygrides ac leopardos, rabidaque ferarum genera. Sunt & quædam ibi speciosissimæ mulieres in flumine habitantes, albæ sicut nix, sed hoc pulchritudinis vitium habent, quod dentibus humanis carent, & caninis horrent. In extremis Burgundiæ partibus circa Alpes, quædam sunt mulieres guttur magnum vsque ad ventrem protensum tanquam amphoram vel cucurbitam amplum habentes. *Isidorus ubi supra.* Perhibent in India gentem esse foeminarum quæ quinquies concipiunt, & octatum vitæ annum non excedunt. *Solinus.* Appollonides perhibet in Scythia foeminas nasci, quæ Bithiæ vocantur, hæque in oculis pupillas habere geminas, & perimere visu, si forte iratæ aliquem aspexerint, hæ sunt & in Sardinia.

Burgundia
quædam
mulieres.

De quorundam vtriusque sexus corporibus immensis.

CAPVT CXXV.

Licet autem plerique definiant nullum posse excedere longitudinem pedum septem, eo quod intra mensuram istam Hercules fuit, deprehensum est tamen Romanis temporibus sub diuo Augusto Pulio-

nem & secundillam denos pedes & amplius habuisse proceritatis, quorū reliquiæ adhuc in conditorio Salustianorum videntur. Postmodum Diuo Claudio principe, Galbarium nomine ex Arabia aduectum 9. pedum, & totidem vnciarum. Priscorum aut molem testantur etiam Orestis suprema, cuius ossa Olympiade 58. Tegez inuenta à Sparthanis oraculo monitis, discimus implese longitudinem cubitorum 7. Scripta quoque ex antiquitate memorias accersunt in fidem veri, quod bello Cretico cum clara flumina plusquam viannica terras rupissent, post discessum fluminum inter plura humi dissidia, humanum corpus repertum sit cubitorum tres atque 30, cuius spectandi cupidine Lucium Flaccum legatum Metellum etiam ipsum, impendio captos miraculi, quod auditu refutauerant oculis potitos.

Ex libro de natura rerum. In occiduis quoque partibus reperta est puella, quam vndè fluuiorum gurgites, ab Oceani terris adduxerant, ignoratur, in capite vulneratam & mortuam, quæ l. cubitorum longitudinis erat, & inter humeros 4. latitudinis, & induta chlamide purpurea. Colossus etiam homo monstruosus fuit, quem occisum Tyberis fluuius cooperire non potuit, ipsumque mare per multa spacia rubro sanguine infecit, vt Adelinus dicit, cuius etiam templum & statua Romæ facta est, quæ ab eius nomine Colossus dicitur. Præterea tantæ magnitudinis homo aliquando visus est, vt in antro suo resupinus iacens, & vna manu duos viros tenens crudos eosdem manducaret.

Puella 50.
cubitorum.

De gentibus monstruosis, & primo de Gygantibus & Cynocephalis.

CAPVT CXXVI.

Isidorus. Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædam monstra sunt gentium, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes &c. Gigantes dicuntur iuxta græci sermonis etymologiam, qui eos gegines existimant, id est terrigenas, eo quod eos fabulose parens terra immensa mole, & similes sibi genuerit. Gen terra appellatur, gines genus, licet terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. Falso autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, præuaricatores Angelos cum filiabus hominum ante diluuium concubuisse, & exinde natos gigantes, id est nimium grandes, & fortes viros, de quibus terra completa est. *Glossa super Genesim.* Sunt autem gigantes homines potentes, immanes corporibus, superbi viribus, inconditi moribus.

Ex libro de naturis rerum. Vltra Gangem fluuium homines adeo grandes sunt, vt elephantos facile transiliant. Hominum quoque genus est in sylua vbi Ætnæ montis incendium legitur, qui vnum oculum sub alperrima fronte ad clypei latitudinem habent, dicuntur Cyclopes: hi tantæ sunt altitudinis, vt procerissimarum arborum excedant longitudinem, & sanguine vescuntur. Vnde visum est, vt diximus, quod vnus eorum in antro suo resupinus iacens, vna manu duos viros tenens crudos manducabat. *Isidorus ubi supra.* Cynocephali appellantur, eo quod canina capita habeant, quousque ipse latratus magis bestias, quam homines confiteatur, hi in India nascuntur. *Ex libro de naturis rerum.* Ætate quoque nostra delatum est animal Regi Franciæ Ludouico, capite fere canino, cætera vero membra corporis habens vt homo. Crura quidem humano more nuda, manusque vel brachia, collum album, ac nudum, dorsum vero pilosum. Erectus vt homo stabat, & vt homo sedebat. Coctis carnibus vescitur, vinumque libentissimè bibebat, & ita decenter, ac modestè sicut homo cibum manibus capiebat, & ori suo inferebat. Genitale membrum habebat magnum, vltra quæ corporis quantitas exigebat: puellis ac

Gigantes.

Cyclopes.

Cynocephali.

Membrum
Cynocephalium.

foeminis

fœminis libentissimè iungebatur, & in sexu viri ac fœminæ discretionem habebat. Cumque pacatum erat hoc animal instar hominis mitissimè, ac decentissimè se gerebat: at vero furis agitatum crudelissimè movebatur, & in homines sæuiebat.

De Cyclopihus, ac cæteris.

CAPVT CXXVII.

Isidorus. Cyclopes eadem India gignit, dictos Cyclopes, eo quod vnum habere oculum in fronte media perhibentur. Hi & Agriophagitz nuncupantur, propter hoc quod solas ferarum carnes edunt. Leucanos in Lybia credunt truncos sine capite nasci, & os, & oculos habere in pectore. Alios sine cervicibus gigni, oculos habentes in humeris, in ultimo autem Orientis monstruosæ gentium facies scribuntur, aliz sine naribus, æquali totius oris planicie, informes habentes vultus, aliz labro subteriori adeo prominenti, vt in solis ardoribus totam ex eo faciem cõtègant dormientes. Alijs concreta ora esse modico tantum foramine calamis auenarum pastus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, inuicem profermonibus vtentes nutu sine motu. Panobios apud Scythiam esse ferunt tam diffusa magnitudine aurium, vt omne corpus ex eis contègant. Pan enim græco sermone omne othi aures dicuntur. Hiribabacitz in Æthiopia proni vt pecora ambulare dicuntur, Quadragesimum enim annum nullus supergreditur.

Satyri homunciones sunt aduncis naribus cornua in frontibus habent, & pedes caprarum pedibus similes. Qualem in solitudine sanctus Antonius vidit, qui etiam interrogatus Dei seruo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum, vnus ex accolis eremi, quos vario errore delusa gentilitas faunos, satyrosque & incubos colit. Dicuntur quidam & syluestres homines, quos nonnulli faunos ficarios vocant. Sciopodum gens fertur in Æthiopia singulis cutribus & celeritate mirabili, quos inde Sciopodes græci vocant, eo quod per xitum in terra resupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur. Antipodes in Lybia plantas veras habent post crura, & octonos digitos in plantis. Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam & equinos pedes habentes. Item in India ferunt esse gentes quæ Macrobij nuncupantur, 12. pedum staturam habentes, vnde & nuncupati. Macron enim græci longum dicunt. Est & gens ibi statura cubitalis, quos græci à cubito Pigmæos vocant, de qua supra diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus est vicinus Oceanus. Salinus. Arimaspi gens circa Cliteleon posita, monocola gens est. Ultra hos & Riphæum iugum regio est assiduè obfessa niuibus, vbi humani pedes flexis niibus crurium, serpunt potiusquam incedunt, & pergendi vsu lapsu magis destinant quam gressu.

Adhuc de eodem.

CAPVT CXXVIII.

Megasthenes per diuersos Indiæ montes esse scribit nationes capibus caninis, armatas vnguibus, amictas vestitu tergorum animalium hircorum, ad sermonem humanum nulla voce, latratibus tantum sonantes, ructibusque. Apud thesiam legitur quasdam fœminas semel parere natosque canos illico fieri. Esse rursum gentem alteram, quæ in iuuenta cana sit, nigrescat in senectute ultra xui nostri terminos perennantem legimus. Monoculos quoque ibi nasci singulis cruribus, & singulari pernicitate, qui vbi defendi se velint à calore, resupinati plantarum suarum magnitudine inumbrantur. Gangis fontem qui accolunt, nullius ad escam opis indigent, odore pomorum, syluestrium viuunt, longiusque pergentes eadem illa in præsidium gerunt, vt olfactu alantur. Quod si teteriorem forte spiritum traxerint, eos examinari certum est. Sunt qui cervicibus carent, & in humeris oculos habent.

A Sunt & qui syluestres corpore, hyrci, caninis dentibus, stridore terrifico.

Ex libro de naturis rerum. Homines quidam Orientis sunt statura mediocri, quorum vt lucernæ lucent oculi. Sunt & homines quidam tantas in dorso strumas habentes, quod quicquid in augmentum corporis cedere debet gibbus absorbeat, & ob hoc parui sunt velut nani. In montibus Indiæ Pygmæi sunt cubitales, quibus bellum est contra grues. In insula Brizantis fluij sunt homines absque capibus nascentes, quos epifagos vocant græci, & sunt 8. pedum altitudinis, totaque in pectore gerunt officia capitis, nisi quod oculos habent in humeris. Sunt & homines quidam vtriusque sexus nudi incedentes, corpus pilosum in modum bestiarum habentes, & æque in flumine, & in terra habitantes: qui cum extraneos homines superuenire vident, in flumine submersi non apparent. Sunt agrestes magni valde, & pilosi sicut porci, & quasi feræ mugientes. Homines quoque leguntur antiquitus visi, qui caudas habebant, alij qui cornua, Aliquos etiam vidimus velut canes emittentes latratus. Iterum homines quidam syluestres, in partibus Orientis capti sunt in syluis, qui postquam inter homines domesticos veniebant, manducare renuentes moriebantur, vel euadebant. Homines etiam Hermaphroditi visi sunt in Francia masculini sexus, & fœminini.

De quarundam gentium moribus extraneis.

CAPVT CXXIX.

Dico de mirabilibus quorundam hominum naturis, libet etiam hic pauca inserere de quarundam gentium barbarum moribus extraneis siue consuetudinibus apud gentes cæteras insuetis. Hieronymus contra Iouinianum libro secundo. Scythorum natio proprias vxores non habet, sed vt cuique libitum fuerit pecudum more lasciuunt, Persæ, Medi, Indi, Æthiopes, regna non modica, & Romano imperio paria, cum matribus & auis, & cum filiabus copulantur. Massagetz & Derbices miserimos putant, qui ærotatione moriuntur, & parentes, cognatos, propinquosque cum ad senectam venerint, iugulatos deuorant, rectius esse dicentes, vt à se potius quam à vermibus absumantur. Sybarini senes, quos dilexerunt, suspendunt in patibulo, Hyrcani volueribus, & canibus semiuuos proiciunt, Caspi itidem bestiis mortuos. Scythæ eos, qui à defunctis amati sunt, viuos infodiunt cum ossibus mortuorum. Caprij canibus ad hoc nutritis subiiciunt senes. Quod cum Alexandri præfectus Frasanor emendare voluisset, penè amisit prouinciam.

Salinus. Post inhumanos ritus primos hominum Seres cognoscimus, qui aquarum aspergine inundatis frondibus vellera arborum adminiculo depectunt liquoris, & lanuginis teneram subtilitatem humore domant ad obsequium, hoc illud sericum est in vsu publicum damnosæ veneritatis admissum, eo quod ostendere potius corpora, quam vestire primo fœminis, nunc in viris luxuriæ persuasit libido. Seres ipsi quidè mites inter se querissimi, aliàs vero reliquorum mortalium cæcus refugium, adeo vt cæterorum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluium mercatorum ipsi transeunt, in cuius opes nullo interpretis linguæ commercio, sed disposito rerum precio oculis æstimantibus sua tradunt, nostra non emunt.

Clemens lib. 9. Apud Seres, neque meretrix, neque adultera, neque fur ad iudicium ducitur, neque occisos homo fertur aliquando. Sed apud eos legum suorum metus vehementior, quam genesis constellatio: hi in initio orbis terræ habitant. Seres quia castè viuunt, nec ærugine, nec grandine, nec pestilentia, & malis huiusmodi affliguntur, quia nec post conceptum adiri ultra apud eos fœmina fas est, neque cum purgatur. Carnibus immundis nemo ibi vescitur, sacrificia

nemo

Bellum Pigmæorum.

Suspensio fœminæ dilacerationis.

Serum mori.

Serum castitas.

Agriophagita.

Panobij.

Hiribabacita.

Satyri.

Sciopodes.

Hippopodes.

Pygmæi.

Arimaspi.

Scythi natu canu.

nemo nouit. Secundum iustitiam omnes sibi ipsi indices fiunt, ideo non castigantur huiusmodi plagis, sed plurimum temporis in vita durantes, absque ægitudine vitam finiunt. Morbidæ autem immunditiæ pro peccato solent occidere. *Solinus.* Essedonum moris est parentum funera prosequi cantibus, & proximorum contrugatis cætibus corpora ipsa dentibus laniare, ac pecudum mixta carnibus dapes facere, capitum, & ossa auro incincta poculorum tradere ministerium. Scythotauri pro hostiis cædunt aduenas. Satarcei auro, argentoque damnato, in æternum se à publica auaritia vendicauerunt.

Adhuc de eodem.

CAPVT CXXX.

Scytharum ritus.

Fœdus sancitur haustu sanguinis mutui.

Continentia Scytharum.

Garamantiarum luxuria.

Tentoria Arabum.

Trogodyta.

Scytharum in terris habitantium asperior ritus est. Specus incolunt, pocula nō vt Essedones, sed inimicorum capitibus molliuntur. Amant prælia, inter emptorum cruorem à vulneribus ipsis bibunt. De numero cedium honor crescit, quarum expertem esse apud eos probū est, *haustu mutui sanguinis fœdus sancunt,* non suo tantum more, sed Medorum quorum vsurpata est disciplina. *Iustinus lib. 2.* Scythæ agrum non exercent, nec domus vlla, aut tectum, aut sedes est. Armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errantibus. Vxores, & liberos secum in plaustris vehunt coriis tectis, imbrium hyemisq; caula, quibus pro domibus vtuntur. Iustitia gentis ingenii non legibus culta est: nullum scelus apud eos est furto grauius, pro eo quod sine munimento alimenta habent. Aurum & argentum non appetunt, lacte & melle viuunt: lanæ, ac vestium vsus eis ignotus est, quanquam continuis frigoribus vrantur, pellibus ferinis, ac murinis vtuntur. Hæc continentia illis morum quoque iustitiam edidit, nihil alienum concupiscen-
Quippe sibi diuitiarum cupido est, vbi & vsus.

Solinus. Garamantici Æthiopes matrimonia priuatiu nesciunt, sed omnibus in venerem vulgo licet. Inde est quod filios matres tantum recognoscunt, nā paterni uominis nulla reuerentia est. Quis enim verum patrem nouerit in hac luxuria incesti lasciuientis? Ea propter Garamantici Æthiopes inter omnes populos degeneres habentur, nec immerito qui afflictæ castitatis suæ disciplina, successionis notitiam ritu improbo perdidit. Arabes Scenitæ causas nominis inde ducunt, quod tentoriis succedunt, nec alias domos habent. Ipsa autem tentoria cilicia sunt. Ita nuncupant velamenta captarum pilis texta. Præterea suillis carnibus prorsus abstinent. Sanè hoc animalis genus si inuectum illo fuerit, moritur ilico, Arabes longè latèque diffusi diuersis etiam moribus, & cultibus plurimis viuunt. Aliis crinis intensus, mitrata capita redimitu pari. Pars rafa in cruce barba, commercii student, Aliena non emunt, vendunt sua. Mari quippe, & syluis diuites. Vmbra, quæ nobis dexteræ sunt, illis sinistra. Pars eorum, quibus asper victus est angues edunt. Nulla velaminis cura corporis. Ac præterea osseophagi nominantur. Trogodytæ specus excauant, quo tegantur, nullus ibi habendi amor, à diuitiis paupertate se abdicauerunt voluntaria. Tantum lapide vno gloriantur quem exacontaticum nominamus, tam diuersis notis sparsum, vt 60. gemmarum colores in paruo orbiculo eius deprehendantur. Homines isti carnibus viuunt serpentum, ignarique sermonis strident potius quam loquantur. Angilæ vero solos colunt inferos. Fæminas suas primis noctibus nuptiarum adulteriis cogunt patere, mox ad perpetuam pudicitiam legibus stringunt seuerissimis. Gasarantes abstinent præliis, fugiunt commercia, nulli extero miscerunt.

De Barbaris moribus Indorum.

CAPVT CXXXI.

Montana quidem Indiæ Pigmæi tenent, ac hi quibus vicinus est Oceanus, sine regibus degunt. Pandeia gens à fæminis regitur, cui regnam primam assignant Herculis filiâ. Indis omnibus est promissa cælaries non sine fuco cærulei aut crocei coloris. Cultus præcipuus in gemmis, nullus funerum apparatus. Præterea vt lubæ aut Archelai regum libris editum est, in quantum mores populorum dissoluant, habitus quoque discrepantibus est, alij lineis pepis vestiuntur, pars nudi, pars obscena tantum amminicula ri. Plurimi etiam flexibilibus libris circumdati. Quidam populi adeo proceri, vt Elephantos velut equos facilissima insultatione transiliant. Plurimis placet neque animal occidere, neque vesci carnibus. Plerique tantum piscibus aluntur, & mari viuunt. Sunt qui proximos & parentes priusquam annis aut ægitudine in maciem eant, velut hostias cædunt, deinde peremptorum viscera epulas habent, quod ibi non sceleris, sed pietatis loco numerant. Sunt etiam qui cum incubere morbi, procul à cæteris in secreta abeunt, nihil anxie mortem expectantes.

Philosophos habent Indi, & Gymnosophistas vocant, qui ab exortu solis vsque ad occasum contentis oculis orbem candentissimi syderis contuentur, in globo ignis rimantes quædam secreta, arenisque feruentibus per totam diem alternis pedibus insistant. *Hieronymus contra Iouinianum libro primo.* Indi vt omnes penè Barbari vxores pulcherrimas habent. Apud eos lex est, vt vxor charissima cum defuncto marito cremetur. Hæ ergo contendunt inter se de morte viri, & ambitio summa certantium est testimonium castitatis digna morte decerni. Itaque victrix in habitu ornataque pristino iuxta cadaver defuncti accubat amplexis illud & osculans, & suppositos ignes pudicitia laude contemnens. Puto qui sic moritur, secundas nuptias non requirit. *Idem in lib. 2.* Bar desanes vir Babylonicus in duo dogmata apud Indos, Gymnosophistas diuidit, quarum vnum appellat Brachmanas, alterum Samaneos. Qui tantæ continentia sunt, vt vel pomis arborum iuxta Gangem fluium, vel publicæ orizæ & farine alantur cibo, & cum Rex ad eos venerit odorate illos solitus sit. Pacemq; prouinciæ suæ in eorum precibus arbitrari sitam.

Ex libro de naturis rerum. Eridraces siue Gymnosophistæ contempta fallaci sæculi vanitate in tuguriis & speluncis habitant, nulli nocent, nec contra aliquos armis se defendunt. Filij autem & vxores eorum seorsum inhabitant cum animalibus, quæ ad vitam sobriam sustentandam enutriunt. Hos cum Alexander Macedo reperisset, valde miratus, ait illis: Petite quod vultis, & dabo vobis. Da nobis (inquiunt) immortalitatem, quam super omnia desideramus, alias enim diuitias non curamus. At ille: Mortalis (inquit) cum sim, immortalitatem quomodo dare possum? Si ergo, inquiunt, mortalem te esse cognoscis, cur tot mala faciendo vagabundus in orbe discurras? Sunt & Brachmanni vltra Gangem fluium habitantes, quos religio mirabilis, & innocentia mores & vita mirifice decorant. Horū Didascalus Didymus ab Alexandro Macedoniæ rogatus, mirabilem ad eum scripsit epistolam de vita & sanctis moribus ipsorum, de cultu quoque vnus Dei, & de æternitate filij cum patre dicens inter cætera Deus verbum est, & illud verbum creauit mundum, & per hoc viuunt omnia. Nos autem hoc verbū colimus, hoc adoramus. Deus spiritus & mens est, ideo non amat aliud nisi mundam mentem. Sunt & in illis partibus homines alij, qui amore alterius vitæ in ignem se mittere non formidant. Alij qui parentes proprios nimio senio confectos mactare, & eorum carnes ad Epulas præparare, pietatem immensam ac reli-

Indorum mori.

Gymnosophista.

Vxoribus Indorum non nubunt secundæ.

Cibus Gymnosophistarum.

Brachmanni.

ac religionem putant, reuertes vero tanquam im-
pios detestantur.

De Moribus singularibus ceterarum regionum.

CAPVT CXXXII.

Thracas.

Solinus. Thracibus barbaris inest contemptus vitæ,
& ex quadam naturali sapientie disciplina cõcordant omnes ad interitum voluntarium, dum nonnulli eorum putant obeuntium animas reuerti, alij non extingui, sed beatas fieri magis. Apud plurimos luctuosa sunt puerperia. Denique recens natum fletu parens excipit, Econtra læta sunt funera, adeo vt exemptos gaudijs prosequantur. Fœminę eorum tenaces castitatis intiliunt rogos defunctorum coniugum, & quod maximũ inigne castitatis ducunt, præcipites in flammam eunt. Thracas corporum magnitudine omnes homines antecedunt, cæruleis oculis ac truci visu, terrifico sono vocis, annosa ætate. Edificia modicè ab humo eleuata. Annona eodem semper tenore, vites nesciunt, pomis abundant. *In Regis electione non nobilitas præualeat, sed suffragium vniuersorum, Populus enim eligit spectatum moribus, & inueterata clementia, etiam annis grauem. Sed hoc in eo queritur vt liberi nulli sint. Nam qui pater fuerit, etiam si vita spectatur ad regendum non admittitur. Et si forte dum regnat pignus sustulerit, potestate exiuit. Maxime hoc custoditur ne fiat hæreditarium regnum, deinde etiam si Rex maximam præferat æquitatem, nolunt ei totum licere qd. ergo relictus accipit, ne in causis capitum solus iudicet. Quod si etiam ipse in peccato aliquo arguitur, morte mulctatur, non tamen vt cuiusquam manu atrectetur, sed consensu publico rerum omnium interdicta ei facultate, etiam colloqui potestas primo denegatur.*

Electio Regum.

Aristocrati- cum regimẽ.

Colophonagi.

Colonophagi non alia quam testudinum carne viuunt. Hirsuti nisi facie tenus, quæ sola lenis est. Idem quoq; coriis piscium vestiuntur. Præterea in quadam regione apud eos quibus ad viuendi rationem exactior cura est, multæ vxores in eiusdem viri coeunt matrimonium. Et cum maritus decesserit, apud grauissimos iudices suam quæque de meritis agit causam. Et quæ officiosior cæteris sententia vicerit iudicantium, hæc

A palmæ refert præmium, vt arbitrio suo ascendat ro-
gum coniugis, & supremis eius semetipsam det in fe-
rias, cæteræ cum nota viuunt. *Ambrosius de excessu Sa-
tyri lib. 1.* Lyciorum feruntur esse præcepta, quæ viros
iubeant muliebrem vestem induere, si mœrori indul-
geant, eo quod mollem & effæminatam iudicauerunt
in viro luctum. Deforme enim est eos qui pro fide, pro
religione, pro patria, pro æquitate iudicij, atque in-
tentione virtutis, obuiũ meriti pectus offerre debeant,
mœrere in alio grauius, quod in se, si causa exegerit,
expendendum sit.

Licij.

Iulius Celsus. Britones leporem, & gallinam, aut an-
serem gustare phas non putant. Hęc tamen alunt ani-
mi voluptatisque causa. Loca ibi sunt temperantiora,
quam in Gallia remissioribus frigoribus. Interiores
plerique frumenta non serunt, sed lacte, & carne vi-
uunt, pellibusque vestiuntur. Omnes vero se Britanni
vltro inficiunt cæculo colore, atque horridiores sunt
in pugna, aspectu. Capilloq; sunt promisso, & in om-
ni parte corporis rasa, præter caput, & labrum supe-
rius. Vxores habent, deni duodenique inter se com-
munes, & maxime fratres cum fratribus, parentesque
cum liberis. Sed qui sunt ex his nati, eorum habentur
liberi, quo primum virgo quæque deducta est.

Britones.

*Vxorum cõ-
munes.*

Valerius libro 2. Perlar non aspiciunt liberos suos
priusquam septem impleuerunt annos, quo paruulo-
rum amissionem æquiore sustineant animo. *Helian-
dus lib. 17.* Xenophon in libro de vita Cyri, polenta &
cardamo, & sale, ac pane Persas assere vitare. *Hie-
ronymus contra Iouinianum libro 2.* Coge Egyptium, vt
ouium lacte vescatur, impelle si vales Pelusionem, vt
manducet cæpas. Singulæ penè in Egypto ciuitates
singulas bestias, & monstra venerantur, quodcunque
voluerint, hoc inuiolabile, & sacrum putant. Vnde &
vrbes quoque apud eos ex animalium vocabulo nun-
cupantur leonto, cyno, lyco, bustris, thonni, quod in-
terpretatur hircus, & vt sciremus, quales semper E-
gyptus recepisset, nuper ab Adriani Amasio vrbs eor-
um Antinous appellata est. Per hæc vides ergo, quidd
non solum in esu, sed in sepulturis, & in conuiujs, &
in omni conuersatione vnaquæque gens suo ritu, &
proprietatibus vitare, & hæc eam putare legem, quæ
dicit.

Persa.

